

Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz Arhiva Franjevačkog samostana u Sinju

Bilić, Darka

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2017**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:630897>

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

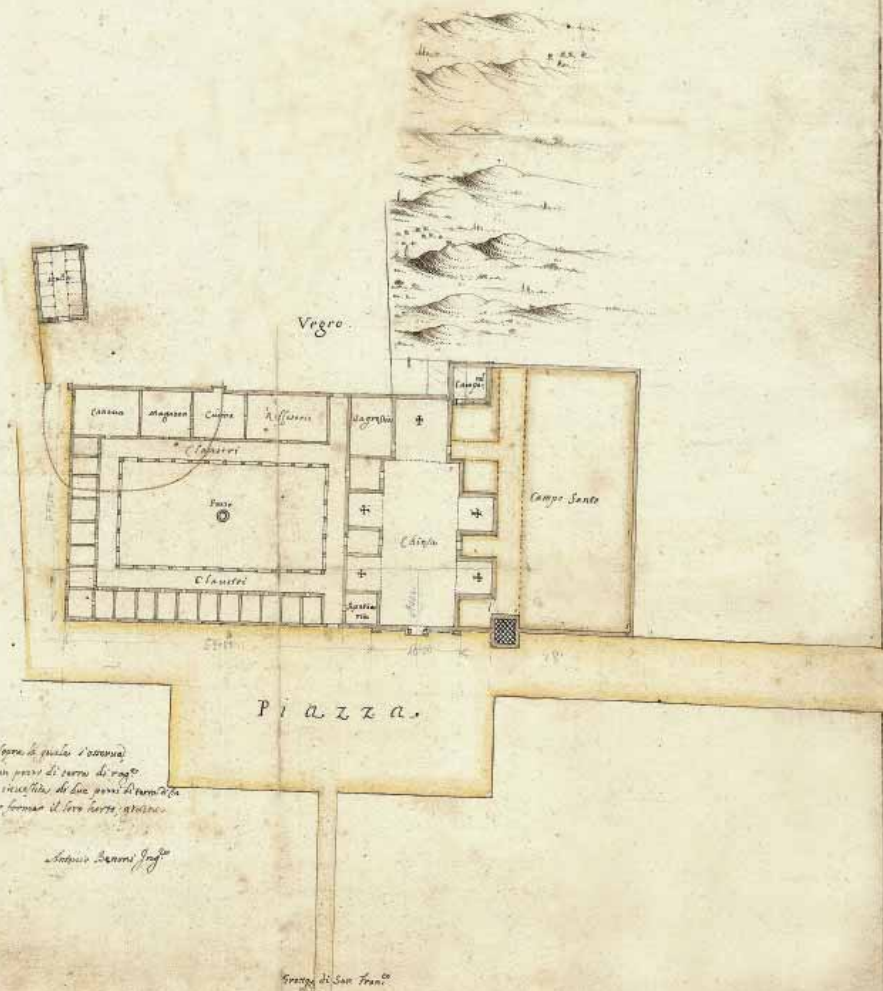

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

DARKA BILIĆ

SVETIŠTE GOSPE SINJSKE
NA NACRTIMA IZ ARHIVA
FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U SINJU

Scala di piedi di Venetia
del 15 Agosto 1700
Pianta della Chiesa e Monastero della R. R. P. di Sinj, sopra la quale s'è trovata
che volendo dar comodità alle fabbriche, si necessitano un pezzo di terra di largo
di Pietro Cristini: tale spogliando la R. R. P. esser si scelerà di due pezzi di terra
di And. Proccacciato: che il Cristini comprerà per formar il loro orto, e darà
di due caponali

Antonio Zanoni Ingegnere

DARKA BILIĆ
SVETIŠTE GOSPE SINJSKE NA NACRTIMA
IZ ARHIVA FRANJEVAČKOGA SAMOSTANA U SINJU

KNJIŽNICA ZBORNIKA „KAČIĆ“ - MONOGRAFIJE, DOKUMENTI,
GRAĐA... BR. 58

Urednik:
HRVATIN GABRIJEI JURIŠIĆ, OFM

Svezak LVIII:
D. Bilić,
Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz Arhiva Franjevačkog samostana u Sinju

DARKA BILIĆ

SVETIŠTE GOSPE SINJSKE
NA NACRTIMA IZ ARHIVA
FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U SINJU

Split - Zagreb
2017.

Uredničko vijeće:

Nataša Bajić-Žarko, Joško Belamarić, Darka Bilić, don Josip Dukić,
fra Hrvatin Gabrijel Jurišić, fra Petar Klapež, fra Perica Maslač,
akademik Radoslav Tomić, fra Bože Vuleta

Urednici:

akademik Radoslav Tomić, fra Hrvatin Gabrijel Jurišić

Odgovorni urednik:

Darka Bilić

Recenzenti:

don Josip Dukić, Arsen Duplančić

Lektor:

fra Hrvatin Gabrijel Jurišić

Prevoditeljice:

Nicoletta Russotti-Babić

Nine Vuković Perica

Fotografije:

Zoran Alajbeg

Grafičko oblikovanje:

Zvonko Bare

Izdavači:

Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja - Zbornik „Kačić“, Split,
Franjevački Samostan Gospe Sinjske, Sinj,
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Za izdavača:

Milan Pelc, fra Hrvatin Gabrijel Jurišić

© 2017. Zbornik „Kačić“, Split

S dopuštenjem starijih

Objavlivanje ove knjige potpomognuto je sredstvima Ministarstva znanosti i
obrazovanja Republike Hrvatske

Tisak:

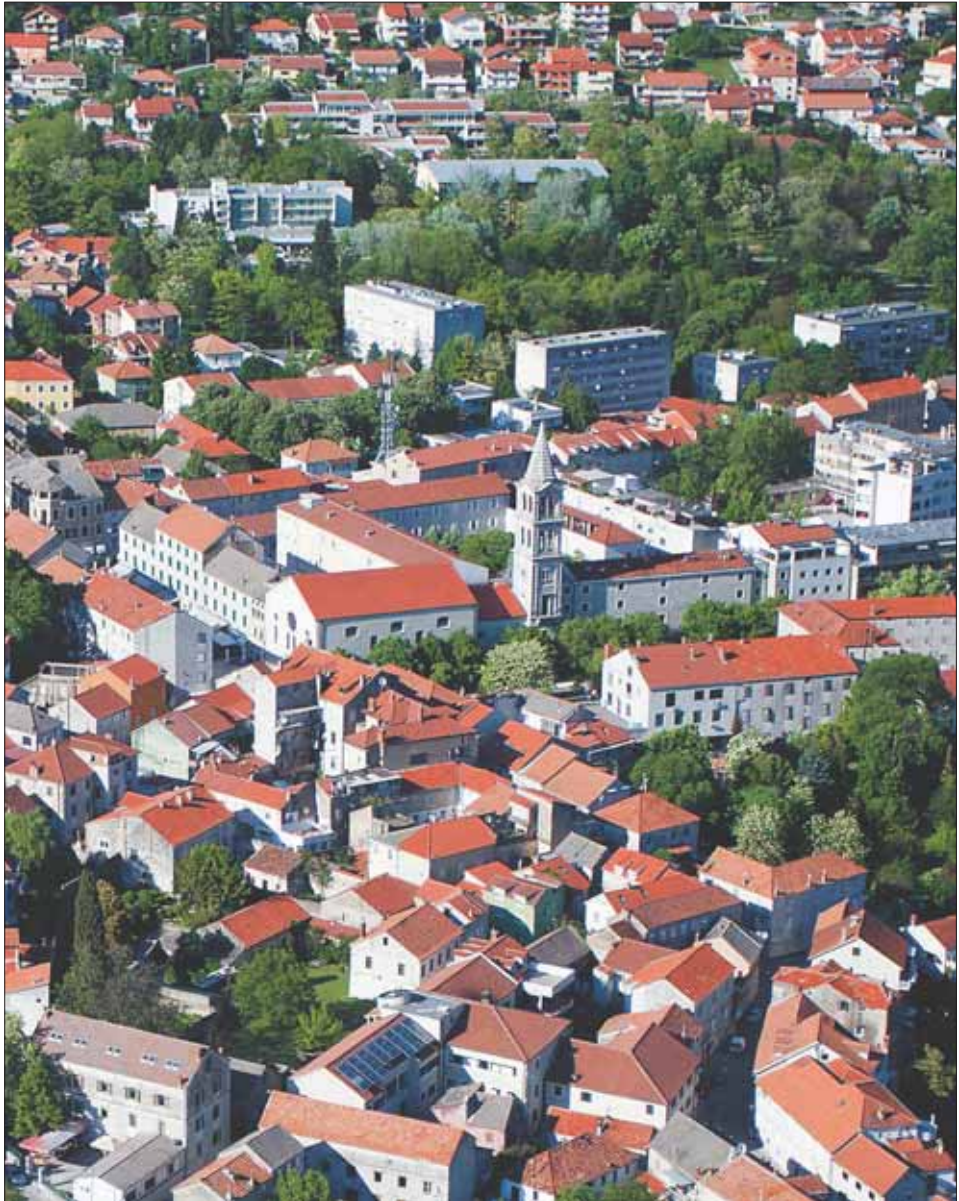
Slobodna Dalmacija Print d.o.o., Dugopolje

Naklada:

400 primjeraka

*O 300. OBLJETNICI OBRANE SINJA
(1715.-2015.)
ČUDOTVORNOJ GOSPI SINJSKOJ
POSVEĆUJE
UREDNIŠTVO*

RIJEČ UREDNIKA

Od kada su Osmanlije osvojile kopnene dijelove Dalmacije tamošnja su srednjovjekovna naselja promijenila fizionomiju, brojno se starosjedilačko stanovništvo iselilo a nekada uspostavljene prisne veze između primorskih komuna i feudalnih utvrđenih gradova posve su oslabile. U tim je ratnim vremenima i u stoljećima tuđinske vlasti zamrla izgradnja crkava dok su brojne iz ranijih razdoblja srušene ili prepuštene zaboravu. Preostalo katoličko stanovništvo na širokom potezu od Dubrovačke Republike i Neretve do Karina, uključujući Makarsko primorje, opsluživali su franjevci, najčešće iz samostana na Visovcu, Makarskoj i u Živogošću. Tek je od kraja 17. stoljeća, postupnim širenjem mletačke vlasti u dalmatinsku unutrašnjost, započela obnova i izgradnja crkava za potrebe ne samo starosjedilaca nego i novodoseljenoga stanovništva koje je u valovima, poticano od redovnika, dolazilo iz Bosne na opustjele krajeve u zaleđu, uz plodna polja i životodajne rijeke. Tijekom kasnoga 17. i 18. stoljeća stubokom se promijenila slika svijeta u Dalmatinskoj zagori, u Makarskom primorju i u Ravnim kotarima. Obnovom gradića, sve brojnijim seoskim zajednicama, poboljšanim putovima i razvitkom poljoprivrede, stočarstva i trgovine, najednom se u i tim krajevima počinju podizati crkve, u malim sredinama skromne kapele a u većim gradićima i pograničnim trgovištima i veće građevine sa zvonicima. U pravilu riječ je o crkvama uz franjevačke samostane među kojima su stariji dijelovi sačuvani na Visovcu, u Drnišu i Sinju, dok su za vrijeme austrijske vlasti tijekom 19. stoljeća u Imotskom, Vrgorcu, Kninu, Vrlici, Opuzenu, Metkoviću i drugdje sagrađene neostilske monumentalne građevine. Drniška crkva sv. Ante zapravo je nekadašnja džamija koju su preuzeli i preuredili visovački redovnici za potrebe grada koji je rastao na južnim obroncima Petrova polja, nadomak rijeke Čikole. Ipak je Sinj, svojim položajem, plodnim i najvećim poljem u zaleđu, blizinom Splita i prometnim značenjem prema moru i Bosni postao najvažniji

grad cijele dalmatinske unutrašnjosti. Nimalu ulogu u tome su imali upravo tamošnji franjevci.

Stoga je izgradnja Gospine crkve i franjevačkoga samostana na zemljištu ispod Kamička, najzanimljiviji građevinski pothvat na tom prostoru tijekom 18., 19. i 20. stoljeća, potakla formaciju mjesta koje je ubrzanim ritmom raslo. Netom nakon dolaska iz Rame sklopili su 16. veljače 1698. godine franjevci Pavao Vučković i Bernardin Ante Bareza ugovor s protomajstorom Ivanom Macanovićem Raguseom iz Trogira za izgradnju crkve i hospicija usred sinjske varošice. Od tada pa do danas ne prestaje izgradnja, „ispravci i dopune“, preinake i poljepšavanja, gradnje i pregradnje i crkve i samostana koji su postali središte ne samo grada Sinja i Cetinske krajine nego hodočasnički *topos* za vjernike sa širega prostora priobalja i bosanskih krajeva, koje stoljećima privlači čudotvorna Gospa Sinjska i njezina okrunjena i zlatnim darovima ukrašena slika izložena na bočnom mramornom oltaru u crkvi. Kad se tome pridoda i „Alka“ onda je posve razumljivo zašto je Svetište Gospe Sinjske postalo nadaleko poznato. Franjevci su potom uz samostan otvorili i gimnaziju koja je od svoga osnutka do danas imala prvorazrednu ulogu tim više što je u njoj, prvoj u cijeloj Dalmaciji, hrvatski jezik postao nastavni.

Već u prvom ugovoru iz 1698. godine spominju se nacrti prema kojima je Ivan Macanović gradio jednobrodnu crkvu s bočnim kapelama i apsidom. Zauzimanjem agilnoga fra Pavla Vučkovića izgradnja crkve nastavila se 1703. pod vodstvom Andrea Ruspinja iz Bergama. Spaljena u opsadi Sinja 1715. godine ubrzo se obnavlja. Iz toga vremena sačuvani su nacrti crkve i samostana Francesca Melchiorija koji se spominje na različitim mjestima u Dalmaciji. Potres koji je 1769. godine pogodio Sinj oštetio je i crkvu koja se potom obnavlja prema projektu Giuseppe Vissaggia. Ta crkva, poznata iz crteža Petra Kurira datiranoga 1780. godine, sačuvala se u osnovnim crtama sve do danas, unatoč čestim stradanjima, obnovama i preinakama tijekom 19. i 20. stoljeća. Naročito je stradala u savezničkom bombardiranju 1944. godine, nakon čega je pročelje preinačeno tako da se prema njegovu današnjem izgledu ne daje zaključiti da je pred nama crkva iz 18. stoljeća. Tome doprinosi i zvonik koji je 1896. godine projektirao Karlo Bortolotti (uz suradnju inženjera Grazia) iz Namjesništva u Zadru, tada glavno ga grada Dalmacije.

Svi navedeni projekti, nacrti i planovi čuvaju se u Fondu nacрта Samostana Gospe Sinjske u kojemu je pohranjeno gotovo dvjesto crteža. Uzorno su restaurirani u radionici Državnog arhiva u Splitu (restaurator Nevenka i

Klara Klarić) te svjedoče o neprekidnom radu u crkvi i samostanu i o njima piše dr. Darka Bilić u knjizi *Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz arhiva Franjevačkog samostana u Sinju*. Autorica otkriva tijek i okolnosti izgradnje, ukazuje na stilske mijene i ambicije naručitelja, skromne financijske mogućnosti i ambicije redovničke zajednice te iznosi sažete portrete „stranih i domaćih“ arhitekata i projektanata. Iako danas možemo žaliti zbog uklanjanja glavnog oltara Franje Montija iz 1876. godine, radikalne izmjenne pročelja i recentnijih dogradnji samostana, mora se naglasiti da ni jedna crkva u Dalmaciji nema tako bogatu dokumentaciju o povijesti izgradnje samostanske cjeline koja i danas dominira usred Sinja, na glavom gradskom trgu nasuprot „kule Masovčića“, kuće Sesardić i bogataških Tripalovih palača, oblikujući tako najljepšu urbanu jezgru u kojoj se isprepliće duh franjevac i građanske arhitekture kasnog 19. stoljeća, upravo u razdoblju kada je nekadašnja varošica postala najvažniji i najveći grad Dalmatinske zagore, a njezina crkva cilj vjernika koji sa svih strana sredinom kolovoza hodočaste Čudotvornoj Gospi Sinjskoj.

Radoslav Tomić

UVODNE NAPOMENE

U ovoj knjizi želimo objelodaniti rezultate uspješne suradnje Instituta za povijest umjetnosti - Centra Cvito Fisković, Samostana Čudotvorne Gospe Sinjske i Državnog arhiva u Splitu na valorizaciji, obnovi i zaštiti Fonda nacрта koji se čuvaju u Arhivu Franjevačkog samostana u Sinju. Naime, u Fondu nacрта samostana u Sinju pohranjen je veliki broj crteža koji prate izgradnju samostana, crkve, zvonika, gimnazije i sjemeništa od kraja 17. do početka 21. stoljeća. Budući da je mali broj crteža objavljen, većina je veoma vrijednih crteža i arhitektonskih nacрта još uvijek nepoznata javnosti. Osim nacрта koji dokumentiraju povijest izgradnje crkve i samostanskog kompleksa, u fondu se nalaze i projekti dijelova planiranih građevina, koji nikada nisu realizirani. Oni svjedoče o procesu pripreme i odabira konačnog projekta za izgradnju te ukazuju na visoku razinu kulture franjevacu, koji su se za ostvarenje svojih planova obraćali istaknutim arhitektima i lokalnim majstorima, aktivnima u srednjoj Dalmaciji, od Zadra do Makarske, na srednjodalmatinskim otocima i u Zagrebu.

Suradnja znanstvenika Instituta za povijest umjetnosti, restauratora Državnog arhiva u Splitu i vlasnika nacрта Franjevačkog samostana u Sinju tijekom 2012. i 2013. godine donijela je vrlo vrijedan rezultat: nacrti su popisani i dokumentirani, restaurirani i primjereno pohranjeni u Arhivu Samostana. Suradnju Instituta za povijest umjetnosti predložio je Joško Belamarić, voditelj podružnice Instituta za povijest umjetnosti – Centra Cvito Fisković u Splitu. Ideju o suradnji spremno je prihvatila i osigurala stručnu pomoć pri restauraciji vrijednih nacрта Nataša Bajić-Žarko, tadašnja ravnateljica Državnog arhiva u Splitu. Fra Bože Vuleta, gvardijan, prihvatio je ideju sa željom da se taj dio franjevačke baštine iz Arhiva Samostana na stručan način obnovi, sačuva i preda budućim naraštajima.

Ta se je inicijativa vrlo lijepo uklopila u niz slavlja, kojima je obilježena 300. obljetnica obrane Sinja 1715. godine. Rezultat te suradnje je izniman.

Samostanski arhiv

Stručna restauracija nacrti iz Arhiva Samostana u Sinju znatno im je produljila vijek trajanja, a njihove digitalne kopije dostupne su istraživačima za daljnji znanstveni rad. Zahvaljujući inicijativi akademika Radoslava Tomića uspješno je organizirana suradnja Instituta povijesti umjetnosti, Franjevačkog samostana u Sinju (fra Petar Klapež) i Zbornika „Kačić“ (fra Hrvatín Gabrijel Jurišić) te se pristupilo publikaciji rezultata suradnje i njihovom prezentacijom našoj i stranoj javnosti. Na ovaj način širi se spoznaja o vrijednostima arhivske dokumentacije za opći interes očuvanja kulturne baštine i nacionalnoga identiteta.

Uvidom u arhitektonske nacрте i fotodokumentaciju pohranjenu u Arhivu Franjevačkog samostana u Sinju pojavila se potreba da se ponovno sagleda tijekom izgradnje samostanskog kompleksa Čudotvorne Gospe Sinjske. Premda je povijest izgradnje Svetišta u literaturi dobro dokumentirana doprinosima: dr. fra Ivana Markovića, dr. fra Jeronima Šetke, fra Josipa Ante Solde, akademika Cvite Fiskovića i mnogih drugih znanstvenika i kroničara Franjevačkoga reda i Svetišta u Sinju, ipak treba upozoriti da je sada identificirano više nacrti koji prate razne faze izgradnje i intervencije na crkvi i samostanu od početka 18. do početka 21. stoljeća, koji do sada nisu bili poznati stručnoj javnosti.

Pronađeni nacrti i podaci, koji se iz njih mogu iščitati, omogućili su gotovo preciznu rekonstrukciju povijesti izgradnje crkve i njezinih poje-

dinih dijelova, npr. pročelja i redovničkog kora, zatim rekonstrukciju izgradnje zvonika i samostanskog kompleksa. Osim nacрта, koji dokumentiraju povijest izgradnje crkve i samostana, u fondu se nalaze i projekti dijelova samostanskog kompleksa koji nikada nisu realizirani, a svjedoče o pomnom planiranju zamišljenih građevinskih zahvata, složenoj proceduri odabira konačnog projekta za izgradnju i odlučnosti redovnika da u datim povijesnim okolnostima iznađu najbolje i najljepše moguće rješenje, obraćajući se za realizaciju svojih planova istaknutim inženjerima i arhitektima svoga vremena.

Gotovo ni jedan franjevački samostan u Dalmaciji nema sačuvanu ovako bogatu zbirku nacрта koji dokumentiraju i ilustriraju svaki planirani i poduzeti zahvat na samostanskom kompleksu od njihova nastanka sve do danas. Ukupan broj nacрта je gotovo dvije stotine. Premda je crkva dva puta nastradala, prvi put u požaru 1715. godine i drugi put 1944. godine kad su saveznički zrakoplovi bombardirali Sinj, fond nacрта ostao je sačuvan, pa se starost nacрта u samostanskoj zbirci proteže od početka 18. pa sve do početka 21. stoljeća.

Nacrte su među ostalima izradili: Antonio Benoni (1702.), Francesco Melchiori (1720.), Karlo Beckmann (1862.), Dujam Marcocchia (1885.), Giovanni Battista Antonio Inchiostri (1887.), Karlo Bortolotti (1893.) i Bernardo Bernardi (1974.).

Sistematizacijom i podrobnom analizom arhivske građe identificirana su nova, do sada nepoznata imena graditelja, inženjera i arhitekata, a pojedini dijelovi samostanskog kompleksa su atribuirani njihovim pravim autorima. Također su rekonstruirani izvorni dijelovi crkve i samostana. Njihov je izgled, nekad i slijedom nesretnih okolnosti trajno promijenjen, kao na primjer glavnoga crkvenog pročelja. Time se doprinijelo identifikaciji spomeničke vrijednosti toga najvažnijeg dalmatinskog hodočasničkog mjesta te su se stvorile osnove za njegovu daljnju znanstvenu valorizaciju u sklopu hrvatske povijesti arhitekture.

Darka Bilić

KONZERVACIJA I RESTAURACIJA NACRTA

U Radionici za konzervaciju i restauraciju papira Državnog arhiva u Splitu 2012. godine restaurirana su 63 arhitektonska nacrti pohranjena u arhivu Franjevačkoga samostana u Sinju. Fond broji gotovo 200 crteža i nacrti koji prate izgradnju: samostana, crkve, zvonika, gimnazije i sjemeništa u Sinju od početka 18. do početka 21. stoljeća.

Nacrti su bili u prilično lošem stanju. Bilo ih je potrebno restaurirati i pohraniti u zaštitne mape u odgovarajućim uvjetima. Različitih su dimenzija: dužina najvećeg je 98,5, a širina 31,5 centimetara, dok su dimenzije najmanjeg 18,5 x 24 centimetara. Rađeni su na papirima različite kvalitete i izrade. Papiri nacrti iz 18. stoljeća su ručno rađeni, dok su za one iz 19. i 20. stoljeća upotrjebljeni papiri industrijske proizvodnje koji su u pravilu slabije kvalitete. Crtani su željezno-galnom tintom, crnim, žutim i crvenim tuševima, a neki su nacrti oslikani i vodenim bojama. Na više njih primjećuju se naknadno dodane skice i različite oznake grafitnom, tintanom (ljubičastom) i olovkom u boji. Na stražnjoj strani osam nacrti plavom je tintanom olovkom (markerom) napisan tekst i inventarni broj nacrti.

Nacrti su bili pohranjeni u neprikladnim uvjetima. Zbog neodgovarajuće zaštitne ambalaže ili nedostatka iste, došlo je do površinskog onečišćenja nacrti (prašina...) i promjene boje papira na mjestima gdje je bio dugotrajno izložen djelovanju svjetla. Neodgovarajući uvjeti pohrane uzrokovali su također mnoga mehanička oštećenja: rubovi listova su zaderani i zgužvani pa nedostaju veći ili manji dijelovi papira. Neki su nacrti bili presavijeni pa je na mjestima pregiba došlo do slabljenja papirnih vlakna što je dovelo do kidanja papira. Nepovoljni mikroklimatski uvjeti uzrokovali su da su se pojavile smeđe mrlje od vlage, a papir je na tim mjestima izgubio na čvrstoći te se počeo trusiti, a tinta je izbljedjela. Vlaga je pogodovala i pojavi „foxinga“ – malih crveno-smeđih

mrnja na površini papira. Nije točno poznat uzrok nastanka te pojave. Neki tvrde da su uzrok gljivice, a drugi da nastaje oksidacijom željeza, bakra i drugih čestica u samom papiru. Te je mrlje moguće odstraniti pomoću različitih kemijskih izbjeljivača, ali to strogo treba izbjegavati, jer kiseline nepovratno uništavaju papirna vlakna. Vidljiva su i različita biološka oštećenja. Na površini nekih nacrtu primjećuju se sitne tamne mrlje od izmeta kukaca koji su također na mjestima izjeli površinu papira i ostavili rupe. Na drugim nacrtima su glodavci izgrizli veće dijelove rubova papira. Neki su nacrti bili restaurirani papirnatim trakama koje su zalijepljene organskim ljepilom, a jedan je nacrt nestručno restauriran samoljepljivom trakom koja se odlijepila i ostavila požutjele i krute tragove ljepila.

Nakon dokumentiranja, pristupilo se mehaničkom čišćenju površine papira pomoću mekog kista i spužve od prirodnog kaučuka kojima su se uklonile površinska nečistoća. Važno je spužvom brisati potezima u jednom smjeru od sredine prema rubovima papira da bi se izbjeglo njegovo gužvanje i kidanje. Zatim se skalpelom odstranio izmet kukaca, vosak i ostaci selotejpa. Oni su za sobom ostavili mrlje koje je nažalost bilo nemoguće potpuno odstraniti. Nakon toga se pristupilo ispitivanju topljivosti pigmenta u vodi i alkoholu. Komadić bugačice na pinceti se namočio u malo vode, odnosno alkohola, te se pritisnuo na rubni dio boje koju smo testirali. Željezno-galna tinta, grafitna olovka i tuševi pokazali su se otpornima na vodu i alkohol, dok su vodene boje, tintana olovka, olovka u boji i plavi marker bili topljivi. Indikator papirom ispitali su se pH vrijednosti papira i tinte. Izdvojili su se nacrti za pranje. To su bili nacrti na papiru ručne izrade s velikim mrljama od vlage. Neki od njih su plavim markerom na stražnjoj strani imali naknadno ispisan tekst. Vrlo je čest slučaj da se prilikom arhivskih označavanja upotrebljavaju neodgovarajuća pisača sredstva koja ne samo da nepovratno narušavaju izgled predmeta, već otežavaju kasnije konzervatorsko-restauratorske zahvate. Da bi se to izbjeglo, sve oznake bi se trebale pisati grafitnom olovkom. Kako je marker topljiv u vodi, bilo ga je potrebno prethodno odstraniti da se ne bi razlio prilikom pranja. Nacrt se stavio na vakuumski stol, a ispod natpisa postavljen je komad bugačice. Ispisano mjesto se zatim vlažilo vatom natopljenom vodenom otopinom alkohola (1:1). Pigment se postupno otapao i upijao u bugačicu. Postupak se ponavljao sve dok na bugačici nije više bilo traga flomastera. Tada je nacrt bio spreman za pranje. Pranjem i neutralizacijom se ponovo uspostavljaju kemijske veze što poboljšava snagu papira i njegov izgled. To

se postiže ispiranjem produkata koji nastanu raspadanjem ljepila korištenim prilikom proizvodnje papira, prašine i topivih kiselina. Pranjem se tako pH približava neutralnom pH 7. Pripremljeni listovi Reemaya su se prvo namočili da bi bilo sigurno da će se listovi ravnomjerno oprati i da ne će ostati mrlje od vode. U kadu s toplom vodom se zatim stavio jedan list Reemaya i na njega se položio nacrt. Mješavinom destilirane vode i alkohola (1:1) pomoću spreja dodatno se ovlažio list. Postupak je ponovljen sa svakim listom posebno. Voda u kadi se mijenjala nekoliko puta da bi se sva nečistoća isprala. Nakon pranja papir se neutralizirao vodenom otopinom kalcij-hidroksida [Ca(OH)₂]. Kalcij-hidroksid neutralizira slabe kiseline u papiru i stvara manje poželjno okruženje za stvaranje plijesni.

Nakon što smo listove oprali i neutralizirali, ostavili smo ih da se ocijedi višak vode. Slijedilo je ojačavanje papira ljepilom. Ojačavanje ponekad nije potrebno, jer se pranjem ponovo aktiviraju veze između vlakna papira i starog ljepila. Odlučeno je dodatno ojačati papir, jer je uslijed djelovanja vlage na mjestima postao poprilično mekan i trusio se. Tim se postupkom također dodatno zaštitila površina papira. Mekanim širokim kistom se premazivala površina svakog lista 2% metil-celulozom. Listovi su zatim zajedno s Reemayom stavljeni na rešetku za sušenje.

Kada su se osušili, slijedila je restauracija oštećenih listova klasičnom metodom. Iznad papira se stavila prozirna folija te se pomoću skalpela ocrtao željeni oblik popune od odgovarajućega japanskog papira koji je po gramaturi i boji najbliži originalu. Popuna se zatim pažljivo prstima odvojila tako da na rubovima ostanu tanka papirna vlakna kojima će se ona bolje primiti za restaurirani list. Kada se popuna položila na list i zalijepila, preko nje se s jedne strane stavio drugi sloj tankoga japanskog papira koji je par milimetara prelazio preko nje. Restaurirani dio se premazao škrobnim ljepilom. Preko njega je stavljen komad Reemaya i bugalice te je sve opterećeno utegom. Gotovi restaurirani listovi stavljeni su između mekih kartona i stisnuti pod prešu da bi se izravnali.

Nacrti od papira industrijske izrade se nisu prali. Najprije je trebalo odstraniti staru restauraciju. Papirne trake su premazane debljim slojem gustoga škrobnog ljepila. Vlaga iz ljepila je omekšala papir i tutkalo nakon nekoliko minuta te se papirnata traka bez problema odlijepila, a ostaci tutkala su sastrugani špatulom. Na taj način nisu ostale mrlje od vode, jer se papir nije močio. Listovi su se zatim restaurirali klasičnom metodom odgovarajućim japanskim papirom i škrobnim ljepilom. Da

bi se izravnali, nacrti su stavljeni u 'sendvič' od Reemaya i navlažene bugačice. Nakon što je vlaga relaksirala papir, vlažna je bugačica zamijenjena suhom te se sve stavilo pod prešu na sušenje.

Restaurirani nacrti su se zatim digitalizirali. Izrađena su nove zaštitne mape od pH-neutralne ljepenke i samoljepljive platnene trake. Za nacrt velikih dimenzija, koji je prethodno bio presavijen, napravljena je posebna kutija po mjeri u koju je umetnut zarolani nacrt.

Fond crteža i nacрта Franjevačkog samostana u Sinju prava je riznica stoljećima skupljanoga arhivskog blaga. Njihova restauracija doprinos je lakšem istraživanju i vrjednovanju naše prošlosti te očuvanju korijena naših duhovnih i kulturnih vrijednota.

Klara Klarić, konzervator-restaurator

POVIJESNI KONTEKST

Područje Cetinske krajine naseljeno je još od neolitika. U antičko doba, na lokalitetu današnjeg mjesta Čitluk postojao je rimski grad *Colonia Claudia Aequum*, a na južnoj granici sinjskog polja *Tilurium*, sjedište rimskih vojnih postrojbi, odnosno vojnih veterana, danas naselje Gardun u blizini Trilja. Važni artefakti iz toga doba čuvaju se u Muzeju Franjevačkoga samostana u Sinju i u Muzeju Cetinske krajine.

Sinjski grad se tijekom srednjeg vijeka spominje u ispravama 1341. godine kao „castri Fsinii“ (ili Frini) i u izvoru iz 1345. godine kao kraljevski grad *Zyn*. Tom ispravom ga je ugarsko-hrvatski kralj Ludovik darovao kninskom knezu Ivanu Nelipiću.¹ Nakon te godine obitelj knezova Nelipića trajno se naselila u Sinju učinivši ga svojim sjedištem. Grad se najvjerojatnije sastojao od tvrđave s gradskim bedemima koji se nastavio razvijati tijekom vremena. U podnožju brda na kojem je bila smještena tvrđava *Sinj*, ili kako se nazivalo *Vsinj*, kraljevski grad, oformilo se naselje nazvano *Cetina*. To naselje je do dolaska Osmanlija početkom 16. stoljeća potpadalo pod feudalno vlasništvo hrvatskih knezova Šubića i Nelipića.²

Papa Inocent VI. izdao je još 30. travnja 1357. godine dozvolu za gradnju samostana i crkve u Cetini podno tvrđave *Sinj*, koji su izgrađeni ispod

¹ ANTE MILOŠEVIĆ, Izgled i značaj sinjske tvrđave u prošlosti s posebnim osvrtom na tursko i mletačko razdoblje, *Zbornik Cetinske krajine*, 1989., 4, 222.

² JOSIP ANTE SOLDIĆ, Cetina - srednjovjekovna županija i knežstvo Nelipića, *Sinjska spomenica 1715 - 1965*, Split, 1965., 63-101; JAKOV ČUDINA, *Sign e il suo distretto*, Split, 1983., 37-39; JOSIP ANTE SOLDIĆ, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja* (šematizam), Kačić, Split, 1979., 125; IVAN BOTICA, Franjevački samostan i crkva Sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnog diskontinuiteta), *Povijesni prilozi*, 2010., 38, 9-29; BEHIJA ZLATAR, Gazi Husrev-Beg's civilizational and war strategy, *Bosnian Studies*, 2007., 1, 105; FEHIM DŽ. SPAHO, Grad Sinj u turskoj vlasti, *Zbornik Cetinske krajine*, 1989., 4, 55.

južnih gradskih zidina, („*extra muros castris Fsini*“)³ zaslugom cetinskog kneza Ivana Nelipića i posvećeni Djevici Mariji. Samostan je bio u funkciji sve do početka 16. stoljeća, kada je područje Sinja počelo biti pod udarom čestih pljačkaških pohoda Osmanlija.

Današnji samostan s crkvom počeo se graditi tek krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Naime, srednjovjekovni samostan s crkvom, koji se nalazio izvan zidina srednjovjekovnog Sinja, porušen je tijekom dugogodišnje osmanske vladavine Sinjom i Cetinskom krajinom.⁴ Tvrđava Sinj i naselje Cetina podno tvrđave pod osmansku vlast definitivno pada u prvoj polovici 16. stoljeća, a sam Sinj postaje upravno središte osmanske nahije. Sve do sredine 16. stoljeća naselje podno tvrđave nije bilo trajno nastanjeno. Postupno, nakon što u osmanske ruke pada tvrđava Klis i Sinj, prestaje biti na prvoj liniji započinje brži i intenzivniji razvitak Sinja u drugoj polovici 16. stoljeća. Tijekom osmanske vlasti imao je ulogu prometnog središta, pogotovo nakon osnivanja trgovačkog puta koji je povezivao Veneciju i unutrašnjost Balkana, a prolazio je kroz Split te se nakon Klisa pružao preko Sinja i Livna do Sarajeva.⁵ Pored Sinja je u 16. stoljeću pod pokroviteljstvom Ferhad-paše Sokolovića podignut karavansaraj za smještaj putnika i trgovaca. Sinj je prešao u mletačke ruke tek nakon žestokih bitaka. Naime, 1685. godine pretrpjeli su Mlečani veliki poraz prilikom napada na osmanski Sinj, da bi ga tijekom iduće godine uspjeli, usprkos jakom otporu, osvojiti.⁶

Sinjska tvrđava pod mletačku vlast potpada 25. rujna 1686. godine. Od tada, pa sve do propasti Mletačke Republike 1797. godine, ostaje pod mletačkom upravom. Za vrijeme Morejskog rata (1684.-1699.) opustošeno Cetinsko polje i napušteno naselje podno tvrđave Kamičak trajno je naseljeno narodom iz bosanskih i hercegovačkih mjesta (Kupres, Glamoč, Livno, Duvno, Rama ...) kojeg su franjevci iz samostana u Rami, u dogovoru s mletačkim vlastima, povelili sa sobom u potrazi za sigurnijim životom.⁷

Samostan na današnjoj lokaciji iz temelja je postupno izgrađen tek nakon što je Mletačka Republika 1686. godine nanovo pridobila taj teritorij

3 A. MILOŠEVIĆ, Izgled i značaj sinjske tvrđave u prošlosti, 222-223.

4 JOSIP ANTE SOLDI, *Zlato na grudima Majke*. Kratka povijest 300 godina štovanja Gospe Sinjske, Sinj, 1987., 12-13; KRSTO KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, *Sinjska spomenica*, 39.

5 MIRELA SLUKAN ALTIĆ, Kartografski izvori za rekonstrukciju i praćenje razvoja prometnih komunikacija, *Ekonomika i ekohistorija*, 1/2005., 1, 85-101.

6 F. DŽ. SPAHO, Grad Sinj u turskoj vlasti, 61.

7 ANTE CRNICA, *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*, Šibenik, 1939., 4.

Tijekom posljednjega Mletačko-osmanlijskog rata (1714.-1718.) Osmanlije nanovo pokušavaju osvojiti tvrđavu Sinj opsadom naselja i tvrđave u kolovozu 1715. godine. No, poraženi bježe u noći između 14. i 15. kolovoza. Sretne okolnosti toga događaja, uoči blagdana Uznesenja Bogorodice, lokalne mletačke vojne vlasti, franjevci i puk pripisati će zagovoru Djevice Marije i njezinoj čudotvornoj slici koju su franjevci donijeli iz samostana u Rami. Od toga veoma značajnog povijesnog događaja pa sve do danas Svetište Gospe Sinjske postalo je hodočasnički cilj vjernika iz cijele Dalmacije i Bosne i Hercegovine gdje dolaze častiti čudotvornu sliku Djevice Marije koja se čuva u samostanskoj crkvi.¹⁰

*Opsada Sinja 1715. godine, Virgil Meneghello Dinčić,
Kopija izgorjelog originala, Franjevački samostan u Sinju*

U pripremi za obranu od osmanskog napada, šest franjevačkih redovnika sa fra Pavlom Vučkovićem se sklonilo u sinjsku tvrđavu noseći sa sobom Gospinu sliku.¹¹ Kako su crkva i samostan nastradali prilikom opsade, redovnici su nakon završetka borbi, nanovo napustili Sinj i spustili se u Split. Dok su boravili u unajmljenoj kući u predgrađu Dobri, redovnici, predvođeni gvardijanom fra Pavlom Vučkovićem, pokušavaju pronaći trajno rješenje za ostanak u Splitu. Iako su 1717. godine dobili dozvolu mletačkog Senata za gradnju hospicija uz crkvu Gospe od Pojšana, ona im je 1723. godine oduzeta te su se redovnici nanovo vratili i trajno nastanili u Sinju.

¹⁰ JERONIM ŠETKA, *Gospa Sinjska. Povijest Svetišta Majke Božje u Sinju*, Sinj, 1983., 9-12; J. A. SOLDI, *Zlato na grudima Majke*, 76-77.

¹¹ A. CRNICA, *Naša Gospa od Zdravlja*, 10, 39-41.

Johann Högel Müller, izgled Sinja oko 1847. godine (Gradski muzej Drniš)

Nakon pada Mletačke republike 1797. godine u Sinj dolazi vojska tzv. Prve austrijske uprave, koja se početkom 1806. godine izmjenjuje s francuskim vojnicima. Francuske vlasti ruše “stari grad”, odnosno tvrđavu na brdu iznad Sinja. Ona će sredinom 19. stoljeća biti zauvijek napuštena od stanovnika koji su se spustili u varoš. Takozvana Druga austrijska uprava trajat će od 1813. do 1918. godine. Tijekom toga razdoblja osnovana je u Sinju 1838. godine privatna klasična gimnazija Franjevačke Provincije Presvetoga Otkupitelja, koja će 1854. godine dobiti pravo javnosti. To je ujedno prva gimnazija u austrijskoj pokrajini Dalmaciji s hrvatskim nastavnim jezikom.¹² U franjevačkoj je gimnazija još 1860. godine osnovan Arheološki muzej, koji je kasnije obogaćen paleontološkom, numizmatičkom, etnografskom i filatelističkom zbirkom.¹³

12 *Franjevačka klasična gimnazija u Sinju, 1838.-1988. – 1854.-2004.* Radovi sa Znanstvenog skupa „150. obljetnica Franjevačke klasične gimnazije u Sinju s osvrtom na ostalo školstvo u Cetinskoj krajini“, održanog 1989., prošireni 2004. u prigodi 150. obljetnice javnosti Gimnazije, Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja - Franjevačka klasična gimnazija, Split-Sinj 2004., 879, passim.

13 A.(NTE) K.(ONSTANTIN) MATAS, *Prvo izvješće o C. k. državnom nižem gimnaziju u Sinju koncem školske godine 1872-73.*, Splet, 1873., 61-62; *Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju*, Franjevački samostan Čudotvorne Gospe Sinjske-Matica hrvatska, Sinj, 2008., 336.

Grad Sinj je 1898. godine pogodio strašni potres, koji je nanio velike štete mnogim zgradama, a među njima i kompleks svetišta. Tijekom Drugoga svjetskog rata u gradu su se izmjenjivale vojne snage Nezavisne Države Hrvatske, talijanska i njemačka vojska, da bi 25. listopada 1944. godine u grad ušle partizanske jedinice.

Samostan u Sinju pripada Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja sa sjedištem u Splitu. Župa Čudotvorne Gospe Sinjske obuhvaća grad Sinj i okolna sela: Brnaze, Čitluk, Glavice, Jasensko, Karakašica, Lučane, Radošić i Suhač.¹⁴

Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske danas se sastoji od crkve, zvonika i samostana, zatim Sjemeništa, klasične gimnazije, Arheološkog muzeja i drugih zgrada.

¹⁴ *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 125-134.

IZGRADNJA SVETIŠTA GOSPE SINJSKE PREMA NACRTIMA IZ ARHIVA SAMOSTANA

Godinu dana nakon što je sinjska tvrđava pala u mletačke ruke, 1687. godine franjevci iz samostana sv. Petra u Rami u Bosni zajedno s brojnim narodom prešli su na mletački teritorij i smjestili se na području Sinjske krajine, uz tok rijeke Cetine.¹⁵ Da bi osigurao privrženost franjevac a i doseljenog stanovništva koje se s franjevcima spustilo iz Hercegovine prema mletačkim posjedima, Danijel Dolfin, generalni providur mletačkih vlasti u Dalmaciji, daruje fra Pavlu Vučkoviću, gvardijanu, u podnožju utvrde Kamičak zemljište za gradnju crkve i samostana na kojem se i danas nalaze.¹⁶ Odlukom od 12. studenog 1695. godine odredio je da brigadir knez Anotnio Canagetti i Giorgio Marcomatti imaju u dogovoru s franjevcima odrediti prikladno zemljište u podnožju tvrđave na kojem će redovnici izgraditi crkvu i hospicij.

Konkretni pothvati za gradnju samostanskoga kompleksa i crkve poduzeti su 1698. godine. O tome svjedoči Alvis Mocenigo, generalni providur, u svojim izvještajima iz 1698. godine u kojima spominje da su crkva i samostan u izgradnji. Providur Mocenigo tijekom svoga mandata (1696.-1702.) strastveno se kod mletačkog Senata zalagao za pomoć sinj-

15 JAKOV ČUDINA, *Sign e il suo distretto*, Split, 1883., 53-55; IVAN MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 22-24; KRSTO KRŽANIĆ, *Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske*, *Sinjska spomenica*, 40-41; KREŠIMIR KUŽIĆ, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split, 1997., 163-164; STIPAN ZLATOVIĆ, *Izvještaj o Bosni god. 1640. o. Pavla iz Rovinja*, *Starine*, JAZU, knjiga 23, 1890., 23.

16 Arhiv Franjevačkog samostana u Sinju (dalje AFSS), Fasc 10, sv. IV, br. 1; JOSIP ANTE SOLDI, *Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom*, *Sinjska spomenica*, 124-126, 131; J. A. SOLDI, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 125; JOSIP ANTE SOLDI, *Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1992., 33, 460.

Dužd Alvise III Sebastiano Mocenigo,
(Ca' Mocenigo, Venecija)

Fra Pavao Vučković,
(Samostan, Sinj)

skim franjevcima, koji su u to vrijeme gradili novi samostan. On je između 1697. i 1698. godine na kraju svojih izvještaja uporno, *ceterum censeo* opisivao poteškoće sinjskih franjevaca u izgradnji crkve i samostana te molio Senat da novčano pomogne njihove napore:

(...) Intrapresa da PP. Minori Osservanti di Rama la fabrica del consaputo Convento di Cettina, prosseguiscono l'opera col fondamento delle elemosine, e dell'impiego di quei popoli, che nelle condotte de materiali, et altro concorrono a gara a contribuire ciò, che dalla loro conditione puo essigersi, ma tenendo essi PP. la confidenza principale nella Publica inesausta pietà, alla medesima coll'allegata suplicatione riccorono, et io l'accompagno a piedi della Serenita Vostra, poichè conseguir possano quegl'effetti, che son proprij della Publica grandezza e generosa munificenza.

18. giugno 1698, Spalato.¹⁷

(...) Con non minor efficacia instorono i popoli stessi della Cetina per incalormi a procurare dalla mano generosa dell'Eccmo Senato quel soccorso, che si cotiene nella supplicatione dei PP di Rama già humilitata colle rin.me, di numero 43, onde proseguirsi possa la fabrica della Chiesa e Convento in

¹⁷ Archivio di Stato di Venezia (dalje ASVe), Senato PTM, filza 539, izvještaj 43.

forma prop.a intrapresa, et avanzato col denaro di sole elemosine, e quasi avenato al presente per deffienza del denaro medesimo.

Ho creduto conferente il tenerli in speranza d'essere essauditi, enorche le Ducali ricevute di 3 caduto escludano la ricerca del sale, e mentre io detto in ordine alle stesse esponere humilmente non essere modo, più espedito, che ho la destinat.ne di qualche positiva somma d'effettivo contante, o l'assegnamento di qualche portione delle pun.te rendite, (...)

*1. agosto 1698, Spalato*¹⁸

Generalni providur Mocenigo je zagovarao da se franjevci oslobode plaćanja poreza na zemlju na kojoj se gradila crkva i samostan te da im se dodijeli još neobrađenog terena koji bi mogli iskorištavati u svrhu prikupljanja drvene građe i novca za potrebe izgradnje.¹⁹ U svrhu ilustracije smještaja i veličine ovih ili sličnih terena vjerojatno su poslužili nacrti inženjera Benonija iz 1702. godine koji su se sačuvali u samostanskom Fondu nacrti. Generalni providur je u konačnici uspio pomoći sinjskim franjevcima u dobivanju privilegija i državne pomoći.

Mletački plemić Alvisse III. Sebastiano Mocenigo (1662.–1732.) dva je puta obnašao dužnost generalnog providura u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji od 1696. do 1702. i od 1717. do 1720. godine, za vrijeme posljednjega mletačko-osmanskog sukoba. Ubrzo nakon odlaska iz Dalmacije (1723.) postao je dužd Mletačke Republike te je obavljao tu najvišu i najcjenjeniju dužnost sve do smrti 1732. godine. Mocenigo se istaknuo kao iznimno poduzetan i odlučan providur, pogotovo u vezi graditeljskih pothvata u Dalmaciji. Tijekom prvoga službovanja organizirao je temeljitu obnovu kninske i sinjske tvrđave, a tijekom drugoga mandata imotske tvrđave. Osim što se zalagao za dobivanje državne pomoći za izgradnju sinjske crkve i samostana, providur Mocenigo tijekom 1698. i 1699. godine zalagao se za osiguranje sredstava za izgradnju katedrale u Makarskoj. Na svoju je odgovornost, bez prethodnog pristanka državnog vrha, iskopao temelje nove katedrale i tako potaknuo početak njene izgradnje.

18 ASVe, Senato PTM, filza 539, izvještaj 50.

19 ASVe, Senato PTM, filza 538, izvještaj 30, Alvisse Mocenigo, 29. prosinca 1697. godine iz Zadra; ASVe, Senato PTM, filza 541, izvještaj 120.

3

Adi 16, Feb. 1698, Sing. Nell' Ospitio de' Padri di Rama
Si dichiara con la presente scrittura, che dovrà avere il suo pieno
vigore, quanto se fosse pubblico Instrumento, come l'infrascripte
parti sono venute alle sottoscritte conventioni, e patti; cioè
da una Il Padre Paolo Vuscovich Guardiano delli Padri
di Rama hora dimoranti in Cettina, per noi li Padri Zu-
anne Milaic, Andrea Ribranin, Francesco Antunovich,
et altri Padri, e dell'altra Proto Zuanne Raguseo
da Traù; Volendo li sudetti Padri fabricare la Chiesa
con cinque Capelle, et habitac. de' monitij, come nel
disegno, hano ricevuto il sud. Proto Zuanne, che uolse
intrepredere l'opera; onde adherendo al genio
d'essi Padri si è stabilito, et s'è stabilito di far l'opera
sud. cioè Chiesa, Capelle, e stande de' monitij,
ubi de la murata sij giusta tre piedi, costrutta in
effettione, erigendo uolte sopra le med. Capelle

Ugovor između sinjskih franjevaca i majstora Ivana Macanovića, 1698., (AFSS)

Sinjski franjevci su 16. veljače 1698. godine sklopili u Sinju ugovor s protomajstorom Ivanom Macanovićem Raguseom iz Trogira za izgradnju crkve s apsidadom i četiri bočne kapele.²⁰

Adi 16, Feb 1698. Sing. Nell' Ospitio de Padri di Rama

Si dichiara con la presente scrittura, che dovrà avere il suo pieno vigore, quanto se fosse pubblico Instrumento, come l'infrascripte parti sono venute alle sottoscritte conventioni, e patti; cioè da una Il Padre Paolo Vuscovich Guardiano delli Padri da Rama hora dimoranti in Cettina, per noi li Padri Zuanne Milaic, Andrea Ribranin, Francesco Antunovich, et altri Padri, e dell'altra Proto Zuanne Raguseo da Traù; Volendo li sudetti Padri fabricare la Chiesa con cinque Capelle, et ha-

²⁰ AFSS, fasc. 10, sv. IV, br. 2.

bitatione de Novitij, come nel disegno, hanno ricercato il suddetto Proto Zuanne, perche volesse intraprendere l'impegno; onde adherendo il genio d'essi Padri si e' esibito, et s'esibisce di far l'opera sudetta; cioe' Chiesa, capelle, e stanze de Novitij, cosi' che la mura sij grossa tre' piedi, costrutta in perfettione, erigendo volti sopra le medesime Capelle, coprendo con Coppi non solo essi volti, ma la Chiesa ancora, obligato pure d'impiegare la manifattura per formare il sudetto coperto di Legname, e concatenarlo con la travamenta, che dovera' esser tirata a' squadra. In oltre si assume l'obbligo di far la fabrica stessa di buona mura, e perfetta, concatenandola, cosi' quella della Chiesa, come quelle delle Capelle, da poter' soffrire il peso de' Volti medesimi; Et all'Incontro li Predetti Padri s'obligano di pagare il passo di muro, il passo di volto col suo coperto compreso, et il coperto stesso della Chiesa a' ingg.ri di lire quattordici, soldi dieci per passo; presente il sudetto Proto Zuane, e tal'obbligo, et esibitione accetuate; dovendo in oltre essi Padri haver l'obbligo di far' portar' tutti li materiali al luoco della fabrica, cosi' che il medesimo proto Zuane non sij obligato altro, che ritrovar' maestranze, et metter' in opera tutto quello occoresse per la mura, volti, coperto, et altro, come nel disegno, dovendo la fabrica sudeta col coperto esser 'posta in perfettione, et esser mesurato il noto per pieno.

In avvantaggio si dichiara, che dandosi principio alla fabrica, non possa levar' mano, sino che vi saranno materiali preparati al luoco del bisogno, e finiti li materiali stessi, s'intendino licentiate esse maestranze, quali prendendo l'impegno con alcun' altro di fabricare non possino, sino che non saranno liventiate da quello, esser' obligati dalli Padri stessi levar' mano, per impiegarsi nella loro Chiesa. Tale impegno però non dovrà evedere con chi si sia, mesi sei.

Essi Padri doveranno somministrare manoali quanti occoresse, et venissero ricercati alla giornata dal Proto medesimo, a(...)le le maestranze non stijno otiose, mentre non potendo lavorare per mancanza de' Manoali stessi, soggiacceranno li Padri alli discapiti.

Et perche nel pretio delle mura, e computato quello del tetto, et equilibrato uno coll'altro, resta dichiarato che venendo per

qualche capriccio abbandonata la fabrica della Chiesa stessa, dopo che vi haveranno le maestranze principiata l'opera, dovera' a proportione esser' valutato il pretio, et il utile che dal tetto potrebbero ricevere, et essergli bonificato. Doverà però pondersi in pratica questo compenso quando per il corso di quattro anni non venisse proseguita l'opera stessa. Tanto una parte all'altra si e' obligata di mantenere sotto general' obligatione de'tutti li suoi beni il Proto Zuane, et li Padri, unitamente con gli effetti del loro convento, presenti li sottoscritti de(...). Et Io Paolo Caralipeo ho' scritto la presente, cosi pregato d' ambe le parti, che si sottoscriveranno.

Ego fra Paulus Vuscovich Guardianus Confirmo afermo

Ego P fr Juannes Mihaglich Confirmo

Io f. Francesco Antunovich il com.e di sup.a

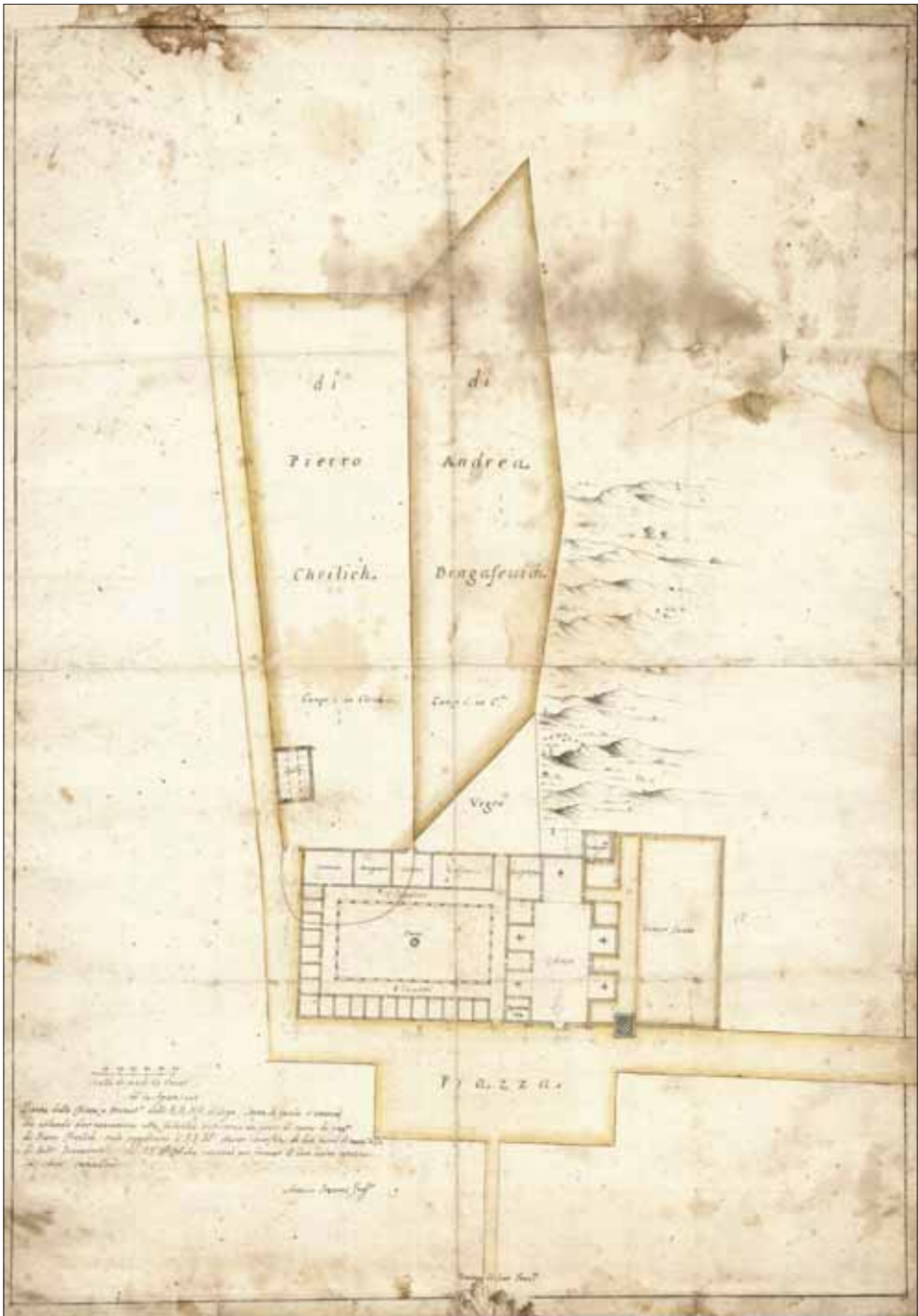
Io f. Andrea di Rama Confirmo ut supra

Io Bernard'Antonio Bareza fui presente quanto di sopra et mi sottoscrivo a nome del Protto Zuanne raguseo da Trau' cosi pregato dal medesimo per non saper lui scrivere

Io Cancelliere Giulian Radeich fui quanto di sopra

Istovremeno s crkvom je trebao biti izgrađen i hospicij za smještaj fratara. Kapele su, prema ugovoru, trebale biti nadsvedene dok je crkveni brod trebao biti prekriven drvenim stropom, a iznad solidno izgrađene crkve i kapela trebalo je podići krov. Sve to je protomajstor Ivan Macanović trebao izvesti slijedeći nacrt koji su franjevci predočili u trenutku sklapanja ugovora, koji međutim nije pronađen u samostanskom arhivu i fondu nacrtu. U ugovoru su se franjevci obvezali nabaviti i dovesti na gradilište sav potreban materijal za izgradnju i osigurati potrebnu radnu snagu, dok je majstor Ivan bio dužan pronaći majstore, nabaviti alat, organizirati i voditi gradilište tako da se konačno izgradi crkva i samostan predočeni na nacrtu. Franjevci su ugovorom obvezali majstora Ivana Macanovića da nakon što započne s gradnjom crkve ne može napustiti gradilište i prihvatiti se drugoga posla sve dok je gradilište opskrbljeno građevinskim materijalom i dok gradnja ne bude dovršena. Ugovor su, između ostalih, potpisali fra Pavao Vučković, gvardijan, i Bernard Antonio Bareza, koji se potpisao u ime majstora Ivana Ragusea iz Trogira, jer on nije bio pismen.

Ivan Franov Macanović rodio se u Splitu 1646. godine i prvi je pripadnik graditeljske i klesarske obitelji Macanović, zvanih Raguseo, koji je rođen u Splitu, kad se obitelj doselila iz Dubrovnika. Ivan Macanović je, osim na sinjskoj crkvi, bio zaposlen i na izgradnji Kvartira, mletačke vojarne u Sinju. Crpeći podatke iz arhivskih dokumenata,

Crkva i samostan u Sinju, Antonio Benoni, 1702. (AFSS, Fond nacrti)

Cvito Fisković donosi: „Istaknuo se pri gradnji temelja novijih dijelova kninske tvrđave. Bio je pozvan da neko vrijeme upravlja tim radovima, na koje je doveo malo zatim i svog sina Ignacija.“²¹ Otac i sin Macanović su na kninskom gradilištu radili uz mletačke inženjere i vojne stručnjake koji su obnavljali tvrđavu primjenjujući najnovije tehnike vojnog graditeljstva. Ignacije, Ivanov sin, kasnije je bio zaposlen i na popravku i izgradnji tvrđave u Sinju. Više se generacija te obitelji, koja će se u 18. stoljeću konačno smjestiti u Trogiru, bavilo graditeljstvom te su postali najproduktivnija graditeljska obitelj u Dalmaciji 18. stoljeća. U znanstvenoj literaturi najpoznatiji je Ignacije Macanović, sin navedenog protomajstora Ivana, koji je bio graditelj brojnih župnih crkava u srednjoj Dalmaciji. Ivan i njegov sin Ignacije posjedovali su primjerak knjige *I dieci libri dell'architettura di M. Vitruvio, tradotti e commendati di Mons. Daniel Barbaro, tiskane u Veneciji 1567. godine.*²² Upravo je sinjska crkva prvi veliki projekt na kojem je zabilježena aktivnost prvog od brojnih kasnijih pripadnika obitelji Macanović.

Kamen temeljac crkve je položen još 1699. godine u nazočnosti providura Alvisea Moceniga.²³ S obzirom da se u Dalmaciji u 18. stoljeću prakticirala mletačka kalendarska godina, odnosno *more veneto* koja je započinjala 1. ožujka, vrlo je vjerojatno da je, nakon što je u veljači potpisan ugovor s majstorom Macanovićem, iste godine započela izgradnja crkve i samostana koja je napredovala neko vrijeme²⁴. Cvito Fisković je iščitavajući ugovor koji su sklopili franjevci s majstorom Ivanom Macanovićem Raguseom zaključio:

U svom nacrtu razvijenog tlorisa središnje lađe sa četiri organski povezane pobočne kapele Macanović unosi u staro dalmatinsko graditeljstvo jednu slikovitu varijantu. Takav tloris mogao je zamisliti jedino na slobodnom prostoru kakav se pružao u Sinju, a u dalmatinskim gradovima ga nije bilo, zato tu i nema ovako razgranatih tlorisa. Tu su doduše postojale crkve

21 CVITO FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1955., 9, 213-214.

22 C. FISKOVIĆ, *Isto*, 209-215; CVITO FISKOVIĆ, Od Macanovićeve skice do izradbe pročelja u Nerežišćima na Braču, *Peristil*, 1992.-93., 35-36, 181-186.

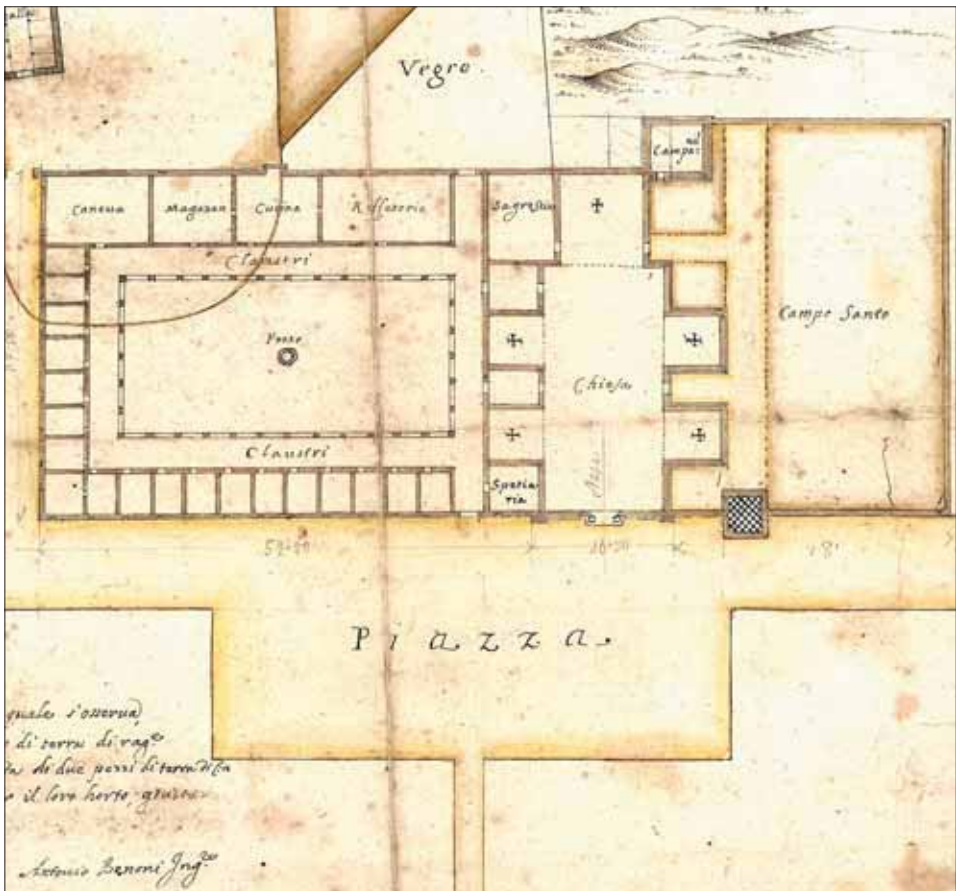
23 AFSS, fasc. 10, sv. IV, br. 3: ... *langui' lungo tempo inutile il bel disegno per la differenza dei mezzi necessarij alla gran fabrica, cui non se' diede principio che sotto gli auspicij dell' Eccellentissimo Signor Provveditore Generale Mocenigo, che ne' getto' con man beneficale prime Pietre; ...*

24 AFSS, fasc. 10, sv. IV, br.: ... *et a me toccò la sorte di gettare le pprime pietre, e segnare i primi fondamenti. Si continuò per qualche tempo; ma come che da una il Paese e povero e dall'altra il dispe? e di qualche rilievo così usarono l'Elemosine si raffredo la pietra.* Alvise Sebastiano Mocenigo u Veneciji 23. prosinca 1704. godine.

s pobočnim kapelama, ali im te bijahu postepeno i naknadno nadodavane, a ne u početku projektirane. Njegova gradnja je predstavljala ujedno i pothvat koji onda izgledaše velik.²⁵

Iako Cvito Fisković pripisuje projekt za izgradnju franjevačke crkve u Sinju majstoru Ivanu Macanoviću, sami tekst ugovora, premda spominje postojanje nacрта prema kojem Macanović treba izvesti crkvu, izričito ne kazuje da je Macanović njegov autor.

S obzirom da u do sada publiciranoj opširnoj literaturi o Macanovićima nema spomena o Ivanu Macanoviću kao projektantu, stoga bi, prema mom mišljenju, autora projekta crkve trebali tražiti među mjernicima i inženjerima koji su bili u službi mletačkih vlasti u to vrijeme u Dalmaciji.

Detalj crteža crkve i samostana u Sinju, Antonio Benoni, 1702. (AFSS, Fond nacrti)

25 C. FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, 213.

Gvardijan samostana i glavni inicijator gradnje fra Pavao Vučković odveden je iste, 1699. godine u osmansko zarobljeništvo, a oslobođen je tek 1703. godine.²⁶ Međutim, sudeći prema nacrtima, sačuvanima u Fondu nacrti samostanskog arhiva, napori redovnika na formiranju samostanskih posjeda nisu stagnerali odlaskom fra Pavla Vučkovića u zarobljeništvo. Tlocrt crkve koja se započela graditi dokumentiran je na dva nacrti inženjera Antonija Benonija iz 1702. godine koji se čuvaju u samostanskom arhivu. Nacrt iz kolovoza 1702. godine, na kojem je prikazan detaljan tlocrt crkve i samostana, s označenom namjenom prostorija u samostanu, napravljen je u svrhu ilustracije molbe koju su franjevci uputili državnim vlastima.²⁷ Naime, iz legende nacrti može se iščitati da franjevci mole mletačke vlasti da im dodijele koncesiju na dva terena koja koriste Petar Krilić i Andrea Dragašević, a koja su im potrebna radi izgradnje samostana i crkve te formiranja samostanskog vrta.

Scala di piedi 60 Veneti

Adi 14 Agosto 1702

Pianta della Chiesa e Monastero delli R.R.P.P. di Sig; Sopra la quale s'osserva che volendo dar essecutione alle fabbriche intaccano un pezzo di terra di ragione di Pietro Chrilich; Onde supplicano li R.R.P.P. ottener investita di due pezzi di terra di C: 2 un di Andrea Dragassovich; ??? di Pietro Chrilich, che serviran per formar il loro horto, giusta la loro supplica.

Antonio Benoni Ingegnere

Na tom nacrtu je prikazana pravilno orijentirana jednobrodna građevina sa svetištem, dubokim korom i četiri bočne kapele. Crkva je duga 42 metra i široka 21 metar. Pravokutna apsida je uža od broda te je bez perimetralnih zidova široka 10 i duboka 11 metara. Brodu crkve su sa svake strane priključene četiri kvadratne kapele širine 7 metara.²⁸ Uz sjeverni zid apsida naslonjena je sakristija, a uz jugoistočni kut apsida zvonik kvadratne tlocrtne osnove. U punoj širini crkve, s njezine sjeverne strane, projektirana su tri samostanska krila oko velikoga pravokutnog klaustara. Taj nacrt obiluje arhitektonskim detaljima, iz kojih se može zaključiti da je mogao poslužiti za izgradnju crkve i samostana.

²⁶ I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 31-32; J. A. SOLDI, Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom, 134. Čudina navodi da je zarobljen 21. listopada 1692. godine: J. ČUDIŃA, *Sign e il suo distretto*, 57-58.

²⁷ AFSS, Fond nacrti, nacrt 2.

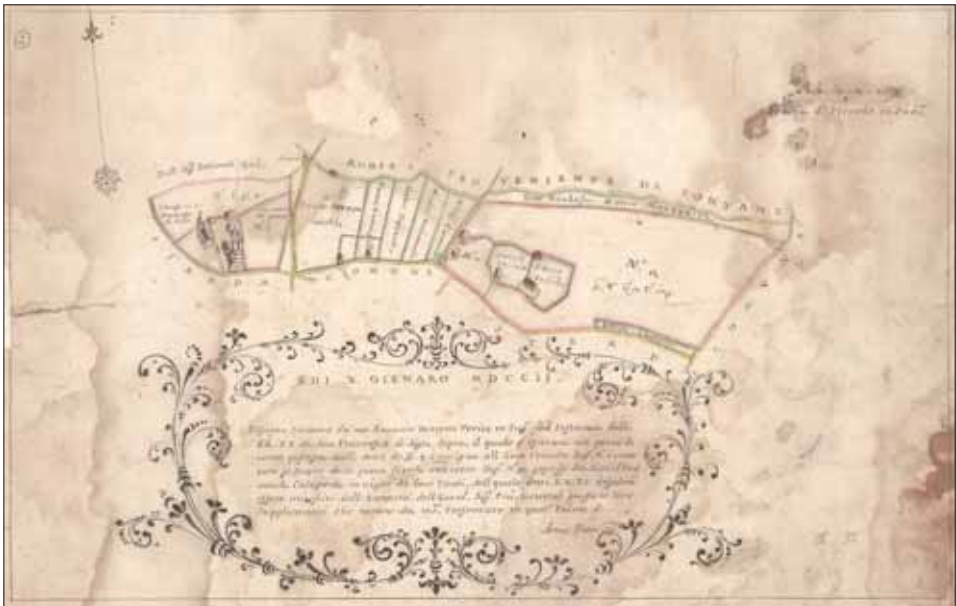
²⁸ ZLATKO HERKOV, Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, *Zbornik Historijskog zavoda, JAZU*, 1977., 8, 166-183.

Na drugom crtežu koji je inženjer Antonio Benoni izveo za sinjske franjevce u siječnju 1702., odnosno 1703. godine prikazana je katastarska karta Sinja i pogled na crkvu sv. Frane iz ptičje perspektive.²⁹ Nacrt je izveden s ciljem da sinjski franjevci dobiju teren na korištenje sjeverno od samostanskoga kompleksa, odnosno crkve sv. Frane. Legenda na crtežu, uokvirena stiliziranim vegetabilnim motivom, glasi:

Adi .X. GIENARO .MDCCII.

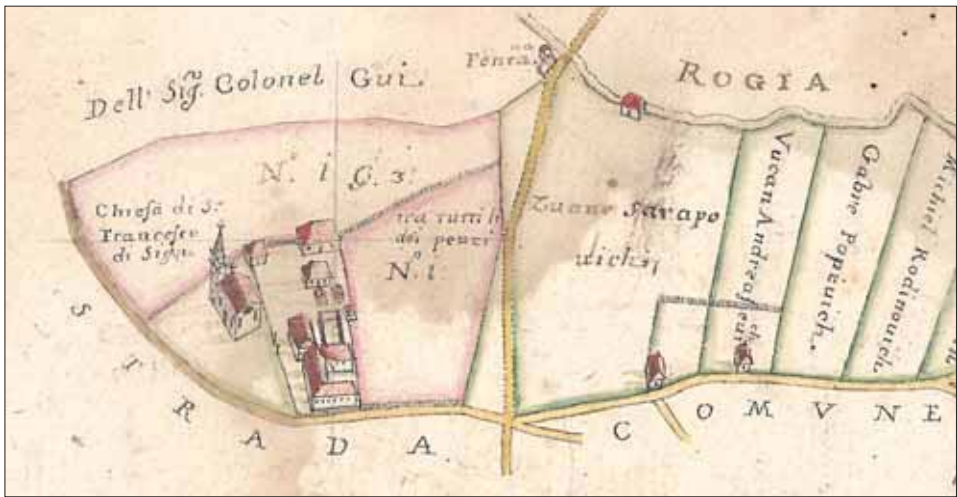
Dissegno Formato da me Antonio Benoni Perito et Ing.re ad Istanza delli. RR P.P. di San Francesco di Sign; Sopra il quale s'osserva un pezzo di terra possessa dalli detti de C. 3 Contiguo all Loro Convento Seg.to N.o 1. come pure si Scopre altro pezzo di terra con torre Seg.to N.2. possesso da Zorzi Radovich Calogera in vigor de Suoi Titoli; dell quale detti R.R. P.P. desidera.no essere investiti dall'Autorità dell Eccm.o Sig.or Prov.r General giusto le loro Supplicationi che saranno da me me.mi Presentate in quor.Fidem q.

Antonio Benoni sud.to

*Crkva sv. Frane i franjevački samostan uz nju, Antonio Benoni, 1703.
(AFSS, Fond nacrt)*

²⁹ Datum upisan na nacrtu je u formi mletačke kalendarske godine, takozvani *more veneto*, kada venecijanska Nova godina započinje 1. ožujka. AFSS, Fond nacrt, nacrt 1.

Detalj crteža crkve sv. Frane i franjevačkog samostana uz nju, Antonio Benoni, 1703. (AFSS, Fond nacrti)

I taj je crtež napravljen da ilustrira molbe franjevaca, upućene državnim vlastima, da dobiju zemljišta u zakup. Na karti su označena dva terena brojem jedan, uz crkvu u vlasništvu franjevaca, a istočno od crkve crvenom bojom označeno je brojem dva zemljište u vlasništvu Jure Radovića Kalodere.

Tek kad se je vratio fra Pavao Vučković iz zarobljeništva 1703. godine, radovi su napredovali mnogo brže tako da je crkva bila natkrivena već 1712. godine.³⁰ Fra Pavao Vučković se nakon povratka iz zarobljeništva prijateljski s venecijanskim plemićkim obiteljima Mocenigo i Soranzo koje su mu omogućile dobivanje financijske potpore za izgradnju samostana i crkve od strane mletačkih vlasti u iznosu od 300 dukata godišnje koje su izdvajane tijekom perioda od 10 godine, od 1705. do 1715. godine od ubrane desetine lokalnog poreza.³¹ Izgradnju crkve u to vrijeme vodio je majstor Andrea Ruspini iz Bergama.³² Neposredno prije dovršetka crkve, sinjski harambaše i serdari sklopili su ugovor s protom Andreom Ruspinijem da im sagradi u crkvi sto grobnica. U crkvi je već bila izgrađena pod prezbiterijem velika kripta za pokapanje redovnika.³³

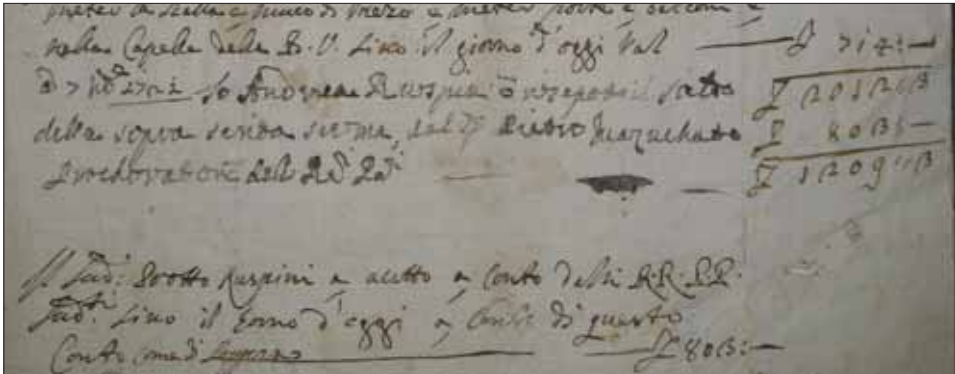
30 K. KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, 47.

31 *Isto*, 45.

32 C. FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, 213.

33 AFSS, fasc. 10, sv. IV, br. 10; I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 44-45. Fra Ivan Marković napominje u svojoj knjizi da Ivan Macanović nije započeo gradnju crkve već Andrea Ruspini, „nadzidar iz Bergama“.

Majstor Andrea Ruspini iz Bergama spominje se kao majstor zidar na više gradilišta u srednjoj Dalmaciji krajem 17. i početkom 18. stoljeća.³⁴ U srpnju 1692. godine u Splitu je potpisao ugovor s Jerolimom Kavanjinom o obavljanju zidarskih i stolarskih radova na gradilištu njegova ljetnikovca u Sutivanu na Braču. Iz ugovora je vidljivo da je Andrea Ruspini kao građevinski poduzetnik bio na čelu družine majstora. Na funkciji protomajstora zidara sudjelovao je od 1712. do 1713. godine na gradnji dva kata zvonika crkve Franjevačkog samostana u Makarskoj, dok je voditelj cjelokupne gradnje bio protomajstor Vicko Panigo. U Makarskoj je boravio od rujna do prosinca 1713. godine te je vjerojatna iznesena pretpostavka da su ga franjevci iz Sinja, zadovoljni njegovim radom na zidanju crkve i grobnica, preporučili kao vrsna zidara svojoj braći franjevcima iste Provincije u Makarskoj. Majstor Ruspini je također nadzirao i izgradnju franjevačkog samostana uz crkvu Gospe od Pojišana u Splitu od ožujka 1718. godine, kada su započeli radovi na izgradnji pročelnog zida. Naručitelji ovih radova bili su upravo franjevački redovnici iz Sinja, na čelu sa fra Pavlom Vučkovićem koji su nakon osmanskog napada na Sinj i uništenja tamošnjeg samostana i crkve pokušali pronaći trajno prebivalište u Splitu.³⁵

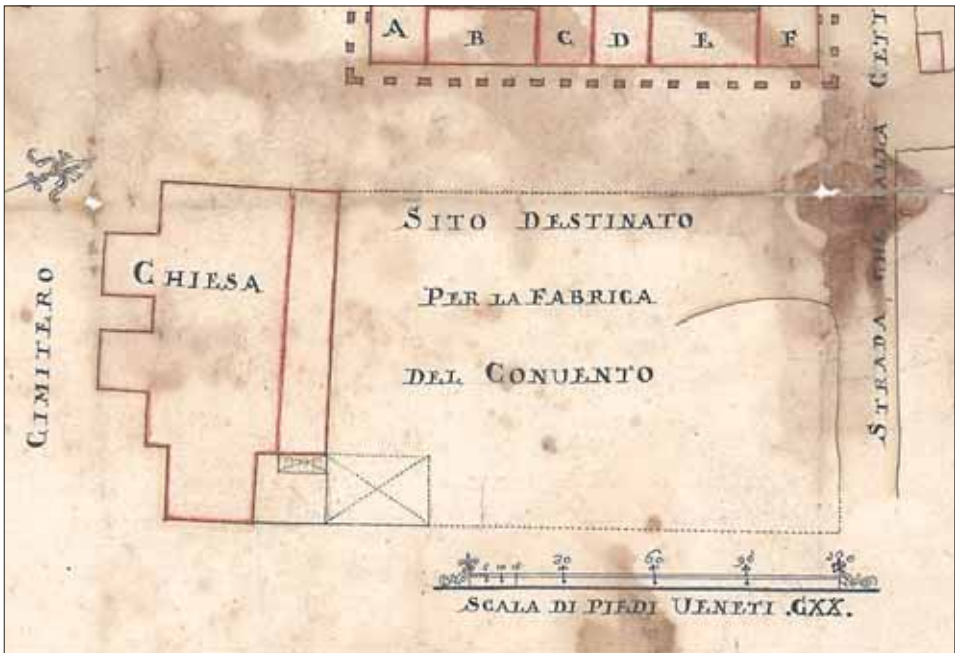
Potpis majstora Andrea Ruspinija na računu za obavljene radove u crkvi i samostanu 1721. godine (AFSS)

34 ARSEN DUPLANČIĆ, Novi prilozi o crkvi Gospe od Pojišana u Splitu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1999.-2000., 38, 256; KRUNO PRIJATELJ, Barok u Dalmaciji, u knjizi: A. HORVAT-R. MATEJČIĆ-K. PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1981., 707; NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, Zanatlije 18. i 19. st. u Hvaru, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 1980., 10, 120.

35 ARSEN DUPLANČIĆ, Crkva Gospe od Pojišana do početka XX. stoljeća, Kapucinski samostan i Svetište Gospe od Pojišana u Splitu, Split, 2010., 150.

Crkva Franjevačkog samostana u Sinju potpuno je bila dovršena 1714. godine. Međutim, netom dovršena crkva, 8. kolovoza 1715. godine, prilikom posljednjega osmanlijskog pokušaja osvajanja sinjske tvrđave, zapaljena je i teško oštećena.³⁶ O potresnim događajima prve polovice kolovoza 1715. godine najbolje svjedoči „Dnevnik“ očevica, sačuvan u samostanskom arhivu:

Rečenog dana izgorje varoš, izim nekoliko tvrdjih kuća, u koje se smjestiše mnogi neprijatelji; ter iz barbarezkih pušaka mećući se na branitelje kad bi u gradu s jednog na drugo mjesto prelazili, odbijahu ih od zidova. Mnogi pogiboše od njihovih hitaca. Izgorješe taj dan takodjer dvie crkve (Gospina i sv. Franje); s česa, od žalosti proplakaše svi vjernici.³⁷

Detalj kopije projekta za novu zgradu nasuprot crkve Gospe Sinjske, Francesco Melchiori, 1720. (AFSS, Fond nacrti)

³⁶ I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 47; J. A. SOLDO, Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom, 148; K. KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, 47; J. A. SOLDO, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 125.

³⁷ Izvornik je napisan na talijanskom, a njegov prijevod donosi I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 39.

Radove na obnovi crkve, s kojom se započelo 1718. godine, vodio je nanovo isti protomajstor Andrea Ruspini iz Bergama za što je isplaćen 1721. godine, od prokuratora gradnje Ante Barezze i Petra Mazucata, vjerojatno nakon završetka svih radova na obnovi.³⁸ Fra Petar Filipović u Kronici spominje da je crkva bila prekrivena novim krovom 1723. godine.³⁹

U Arhivu Franjevačkog samostana u Sinju sačuvana je kopija nacрта koji je izradio vojni inženjer Francesco Melchiori u Splitu 1720. godine.⁴⁰ Na tom crtežu, osim samostana i drugih građevina, inženjer Melchiori donosi i tlocrt crkve franjevačkog samostana. Premda osnovnom strukturom crkva odgovara građevini prikazanoj na nacrtima Antona Benonija iz 1702. godine, tu je crkva prikazana bez dviju sjevernih bočnih kapela. Inženjer Francesco Melchiori je najvjerojatnije autor i drugog nacрта koji se čuva u samostanskom arhivu a prikazuje tlocrt izgrađene crkve i projekt za izgradnju samostana zapadno od crkve te pogled na dvorišno pročelje zapadnog krila samostana.⁴¹ Usporedbom toga nepotpisanog i nedatiranog nacрта s ostalim nacrtima inženjera Melchiorija, koji se čuvaju u Arhivu Mletačke Republike u Veneciji, uočavaju se sličnosti u rukopisu i izradi detalja koje nesumnjivo navode na zaključak da je inženjer Melchiori, možda prilikom boravka u Sinju i izrade projekta zgrade trgu, za franjevce izradio i projekt samostana. Na nacrtu je detaljno prikazana netom obnovljena crkva izduženoga pravokutnog tlocrta s dvije pravokutne, duboke kapele na svakoj strani broda, te s glavnom, dubokom pravokutnom apsidom, u kojoj se smjestio redovnički kor, a glavni oltar je smješten u lađi crkve, ispred apside.

Crkva sinjskoga samostana je ubrzo nanovo nastradala. Bilo je to u potresu 28. studenog 1769. godine.⁴² Prokurator obnove crkve bio je sinjski providur Tomaso Soderini.⁴³ Crkva je bila brzo popravljena, a prema izvorima proizlazi da je voditelj gradnje bio majstor koji je prethodno bio

38 J. A. SOLDO, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knjiga druga, Sinj 1997., 254; CVITO FISKOVIĆ, *Hvarska katedrala*, Split 1976., 54; N. BEZIĆ-BOŽANIĆ, *Zanatlije XVIII i XIX stoljeća u Hvaru*, 116, spominje da je u Hvaru 1714. godine umro neki majstor Antun Ruspini.

39 AFSS, fasc. 10, sv. IV, br. 23; I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 48.

40 AFSS, Fond nacрта, nacrt 4.

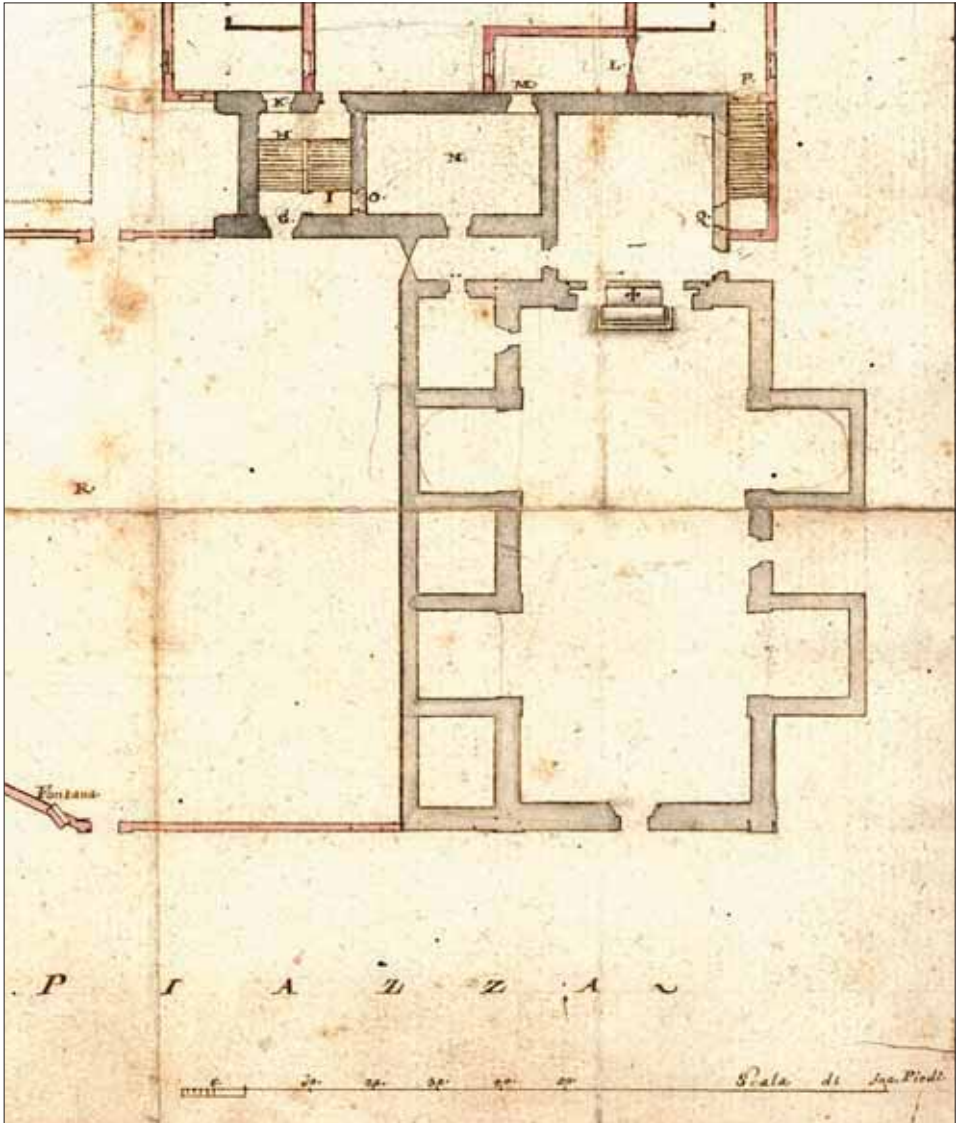
41 AFSS, Fond nacрта, nacrt 3.

42 K. KRŽANIĆ, *Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske*, 48; J. A. SOLDO, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 126.

43 J. A. SOLDO, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knjiga druga, 276.

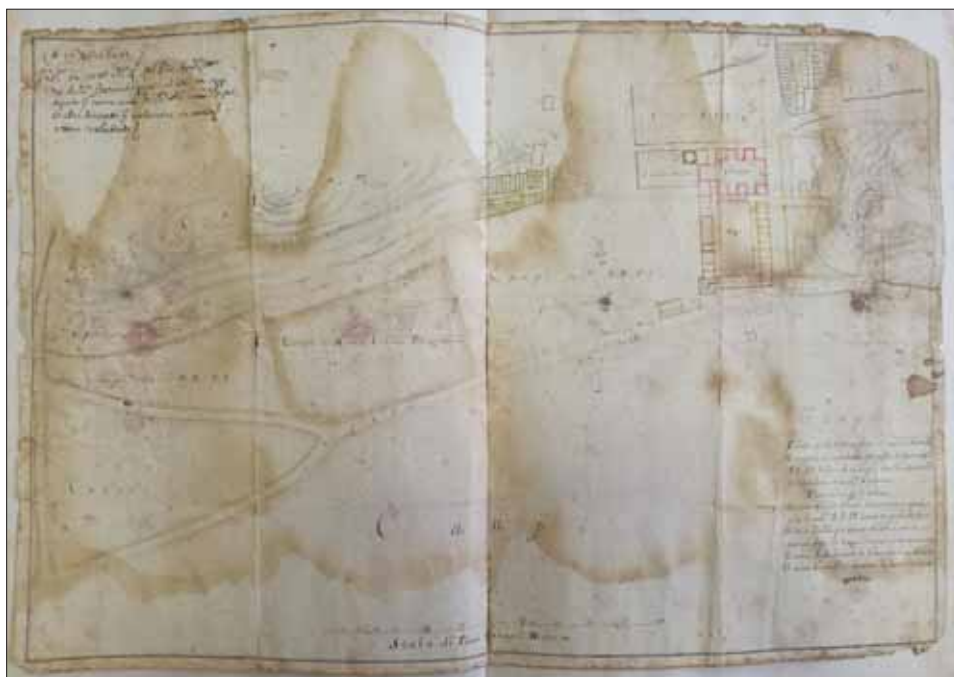
zaposlen na izgradnji katedrale u Makarskoj. Fra Ivan Marković, crpeći podatke iz samostanskog arhiva, navodi:

*... a proto bješe onaj isti što je sagradio crkvu sv. Marka u Makarskoj, rodom iz Puglie, čovjek pošten i dobar kršćanin.*⁴⁴.

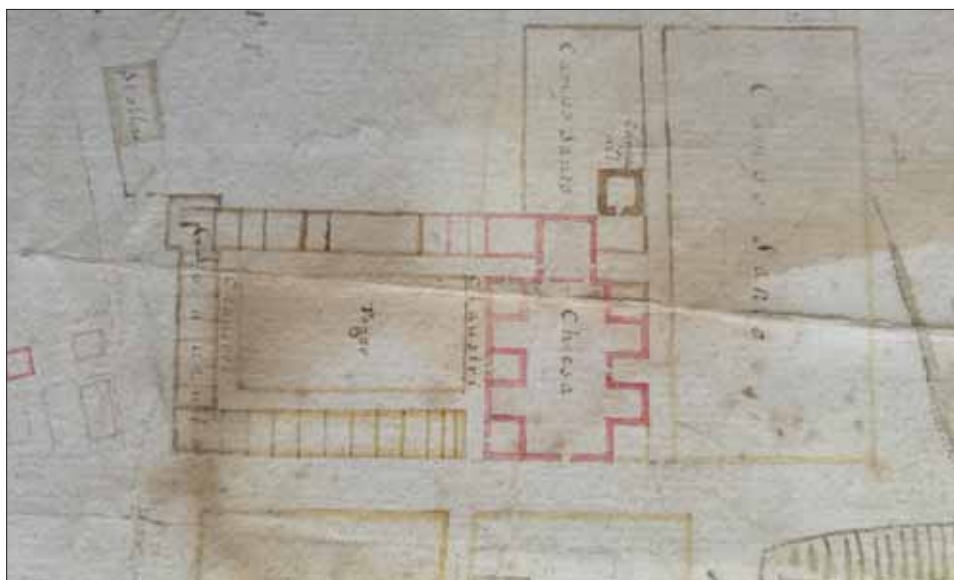

Detalj projekta za izgradnju samostana istočno od crkve, Nepoznati autor, 1720. (?), (AFSS, Fond nacrti)

44 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 51.

Karta posjeda Franjevačkog samostana u Sinju s projektom za njegovu izgradnju, Nepoznati autor, 1733. (AFSS, Katastarska knjiga, 1780.)

Isto, detalj

Najvjerojatnije se radi o Giuseppeu Visaggju, a ne Vicenzu Bisaggju, kako je često u literaturi nazivan.⁴⁵

Giuseppe Visaggio se doselio u Dalmaciju u drugoj polovici 18. stoljeća s obale Apeninskog poluotoka, iz grada Molfette u Apuliji.⁴⁶ Njegovo ime i prezime je u dokumentima iz 18. stoljeća u Dalmaciji zabilježeno u više inačica: Visaccio, Bisaggio, Bissaglio, Visaggio, Vissaggio, Bisazzio, ... Giuseppe Visaggio se prvi puta javlja na istočnoj obali Jadrana u Podgori, kraj Makarske. Sudjelovao je tada, između 1763. i 1765. godine, zajedno s majstorom Mihovilom Rafanellijem također iz Molfette, pri gradnji župne crkve sv. Vicenca u Podgori. Tu mu se 1763. godine rodio sin Bernardo i 1765. godine kćer Silvija.

Nalazimo ga 1769. godine u Makarskoj kao autora projekta i izvođača radova pri gradnji zvonika crkve sv. Filipa Nerija. Cvito Fisković je iz arhivskih dokumenata doznao da je vrlo brzo nakon započetih radova na zvoniku, tijekom 1770. godine Giuseppe Visaggio poslan, „valjda po odluci mletačke vlasti“ iz Makarske u Sinj. Tomaso Soderini, prokurator gradnje i sinjski providur, piše Stjepanu Blaškoviću, makarskom biskupu:

Vicino a ad finirsiil lavoro di questa chiesa, intrapreso dal proto Bissaglio per comando dell' Eccellentissima Serenissima Carica mi spongo per la metta del prossimo venturo Luglio d'aver compiacenza di poter aderire alle premuredi Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima col spedire lo stesso, onde perfezionar possa il campanile di cotesto oratorio.

Iz toga proizlazi da providur gradnje predviđa završetak radova na obnovi sinjske franjevačke crkve u srpnju 1771. godina. Tada je pred-

45 J. A. SOLDI, Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom, 171; DARKA BILIĆ, *Inženjeri u službi Mletačke Republike - Inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*, Split, 2013., 113; J. A. SOLDI, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 126, vjerojatno krivo navodi da je majstor rodom iz Napulja. Točnije bi bilo da je rodom iz regije Apulije (tal. Puglia) na jugoistočnom dijelu Apeninskog poluotoka. I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 51; K. KRŽANIĆ, *Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske*, 48.

46 NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, Iz prošlosti Podgore u XVIII. stoljeću, *Čakavska rič*, X/1982., 1-2, 43; CVITO FISKOVIĆ, Zvonik filipinske crkve u Makarskoj, *Zbornik za likovne umetnosti* 9, 1973., 278, navodi da se Josip Visaggio doselio u Dalmaciju iz Napulja. Taj podatak je vjerojatno preuzeo iz dokumenta koji spominje natpis koji je makarski biskup dao ukucati na metalnu pločicu postavljenu na vrh dovršenog zvonika sv. Filipa Nerija: ... *erecto sub primo Architecto Josepho Visaggio Neapolitano*, ...

vidio i povratak majstora Visaggia u Makarsku na gradilište zvonika filipinske crkve.⁴⁷

U Molfetti se Giuseppe Visaggio, pok. Bernardina, spominje na gradnji palače Cavaletti od svibnja 1757. do travnja 1759. godine zajedno s vjerojatno njegovim ocem Bernardinom Visaggiom, Domenicom Visaggiom i drugim majstorima.⁴⁸ U Dalmaciji je zabilježen njegov rad, osim na župnoj crkvi u Podgori, crkvi Svetišta Gospe Sinjske, zvoniku crkve sv. Filipa Nerija u Splitu i na izgradnji gradske česme na glavnom trgu u Makarskoj, a Goran Nikšić navodi da je projektirao i gradio Franjevački samostan u Imotskom.⁴⁹

Moguće je da je Giuseppe Visaggio došao u Dalmaciju s bratom Vicenzom koji je 1768. godine radio na katedrali u Hvaru. U knjizi vjenčanih u Sinju 1776. godine navodi se pak brak između Vicenza, sina Bernarda Visaggia iz Apulije. Izgleda da je Vicenzo u Sinju radio kao kovač jer je s tim zanimanjem 1773. godine u Knjizi rođenih zabilježen kao kum. Vicenzo se u Sinju oženio Marijom, pok. Ignacija Franića. Iz tog braka su se u Sinju rodili 1776. godine sin Paško i 1777. godine kći Elizabeta.⁵⁰ Vicenzo, sin zidara Bernarda Visaggia iz Splita, spominje se nanovo 1780. godine u Hvaru. Te je godine u Hvaru kao udovac oženio Luciju Nardi.⁵¹ Bio je zaposlen na proširenju pjevališta katedrale u Hvaru 1783. godine. Vicenzo Visaggio je radio je i na župnoj crkvi u Pučišćima na Braču te na gradnji ogradnog zida vrta obiteljske kuće Fisković u Orebićima na Pelješcu.⁵²

Prilikom obnove crkve, od svibnja 1770. kada je svečano obavljen blagoslov započetih radova sve do svibnja 1771. godine kada je postavljen krov nad crkvom, majstor Giuseppe Visaggio je značajno izmijenio njezin prvobitni izgled. Izvorni tlocrt crkve i njezini bočni zidovi preoblikovani su po uzoru na katedralu u Makarskoj. Naime, prilikom obnove potpuno su razgrađene dvije bočne kapele uz južni zid crkve, a preostale dvije na sjevernom zidu su pretvorene u skladišta. Izgled preoblikovane crkve zabilježio je na naslovnoj stranici Katastra samostanskih posjeda Petar Kurir 1780.

47 C. FISKOVIĆ, Zvonik filipinske crkve u Makarskoj, 279.

48 http://web.tiscali.it/molfetta_net/storia/storia.htm (22. prosinca 2016.).

49 GORAN NIKŠIĆ, Gradska česma u Makarskoj, *Makarsko primorje*, 1990., 1, 145-146.

50 NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, Stanovništvo Sinja u Lovrićevo doba, *Zbornik Cetinske krajine*, 1989., 4, 138, 151, bilj. 36.

51 N. BEZIĆ-BOŽANIĆ, Zanatlije 18. i 19. stoljeća u Hvaru, 124.

52 C. FISKOVIĆ, Zvonik filipinske crkve u Makarskoj, 285.

Sinj, Petar Kurir, 1780. (AFSS, Katstarska knjiga, 1780.)

godine.⁵³ Perimetralni zidovi crkve prilikom obnove dodatno su ojačani, a sjeverna i južna bočna stjenka broda razvedena je s po tri plitke, lučno zaključene niše pravokutnog presjeka u koje su smješteni oltari. Lučni otvori niša uokvireni su parovima visokih pilastara koji se uspinju do zaključnog vijenca bočnog zida broda. Iznad niša su otvorena tri segmentno zaključena prozorska otvora kakvi se nalaze i na bočnim zidovima katedrale u Makarskoj. Između parova zidnih pilastara tom prilikom su otvoreni izduženi i polukružno zaključeni prozorski otvori. Godine 1771. crkva je, nakon završene obnove, dobila krov. Tek naknadno, 1798. godine postavljen je strop iznad broda crkve.⁵⁴

Intervencijom Giuseppea Visaggia, kojom su uklonjene bočne kapele, a u dubini bočnih zidova formirane plitke niše za oltare odvojene parovima pilastara prislonjenim uz zidne isječke, jednobrodna longitudinalna crkva Franjevačkog samostana u Sinju je modernizirana. Slijedeći izgled mnogobrojnih crkava, izgrađenih tijekom 18. stoljeća u Veneciji i šire, na

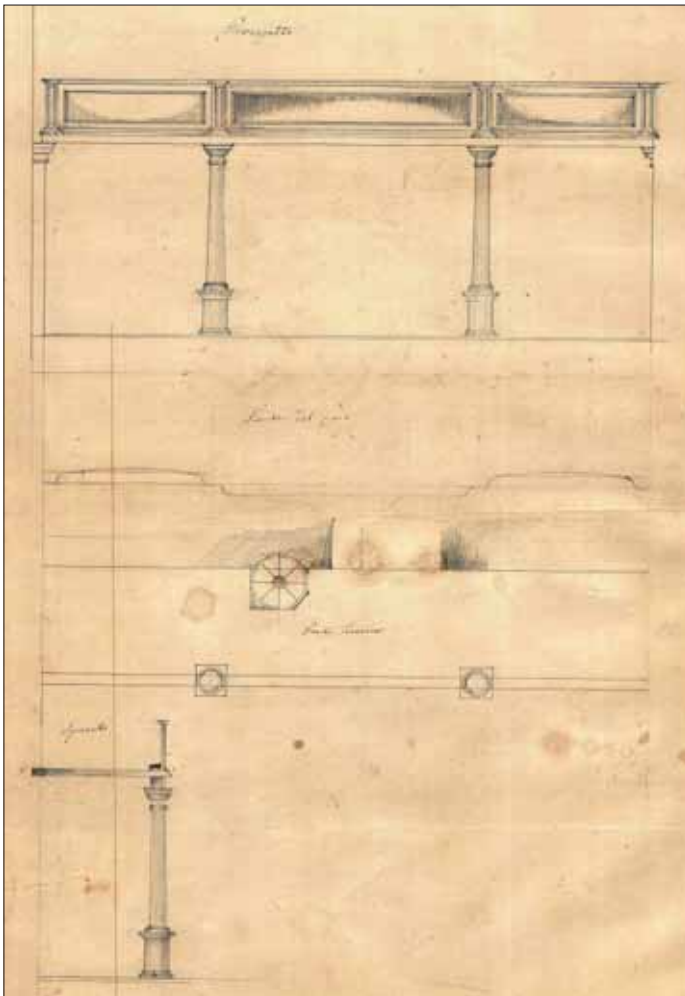

Unutrašnjost crkve Gospe Sinjske, rezultat intervencije Giuseppea Visaggia 1770. godine

53 AFSS, Katastarska knjiga: *Cattastico delli fondi dalla Pubblica Caritatevole munificenza concessi al W.? Convento dalla Beata Vergine Assunta di Sign delli MM RR PP Minori Osservanti di S. Francesco Provincia Santissimo Redentor in Dalmatia formato da me Pietro Corir Spalato Anno 1780.*

54 J. A. SOLDI, Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću, 473.

tragu opusa arhitekta Andrea Palladija s raščlanjenim bočnim zidovima s tri plitke oltarne niše, sinjski primjer toga tipa, osim što tlocrtno slijedi suvremena strujanja, ipak je dobio i autentični i originalni motiv. Za razliku od uobičajenog motiva jednoga, velikog reda nosača na dijelovima zida koji odvaja pojedine niše neopaladijevskih primjera, u Sinju nalazimo superponirana dva reda nosača koji nose zaključni vijenac. Takav motiv nalazimo u još samo u dvije crkve, katedrali u Skradinu i katedrali u Makarskoj, obje izgrađene u 18. stoljeću. Dodatni, manji, treći red koji se samo u Sinju javlja uatici, iznad završnog vijenca i između prozorskih otvora, mogao je biti formiran i tijekom naknadne intervencije, 1862. godine, kada su bočni

Projekt za pjevački kor, Nepoznati autor, 1862. (?), (AFSS, Fond nacrti)

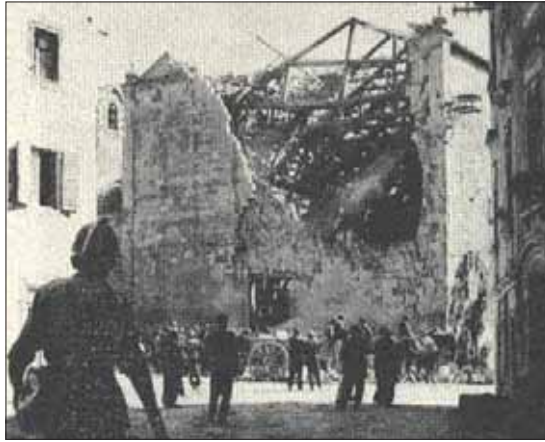
zidovi crkve povišeni s nekoliko redova kamenih klesanaca. Oblikovanje bočnih zidova crkve kakve je realizirao majstor Giuseppe Visaggio sačuvalo se, uglavnom nepromijenjeno, sve do danas.

Crkva je 1862. godine, za vrijeme gvardijana fra Špire Tomića, temeljito obnovljena.⁵⁵ Kako je već spomenuto, tom prilikom su bočni zidovi crkve nadograđeni za nekoliko redova kamenja. S unutrašnje strane pročelnog zida crkve, 1862. godine prigrađen je kor za orgulje i pjevače. Istom prilikom je iza glavnog oltara u apsidi izgrađen i kor za redovnike. Franjo Monti izradio je 1876. godine novi glavni mramorni oltar koji je umjesto u lađi, ispred apsida smješten u svetišće. Crkvu je 1903. dekorirao Dragutin Inchiostri.

Glavni oltar, Franjo Monti, 1876.

⁵⁵ I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 53; K. KRŽANIĆ, *Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske*, 50; J. A. SOLDI, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 126; KARLO KOSOR-MARIO STIPIĆ, *Apostoli Gospe Sinjske u prigodi jubileja (1687.-1987.)*, Sinj, 1987., 28-29.

Porušeno glavno pročelje crkve 1944.

Crkva je u 20. stoljeću pretrpjela velika oštećenja. Sinj su bombardirali saveznički zrakoplovi rujna 1944. godine i gotovo potpuno srušili glavno pročelje crkve i krovšte broda sa stropom. Odmah je pročelje i prednji dio crkve privremeno sanirao drvenom građom Luka Šušnjara, majstor iz obližnjeg sela Jasenskoga. Isti majstor Šušnjara će tek 1953. i 1954. godine izvesti trajnu obnovu crkvenog pročelja prema projektu tehničara Mate Dragičevića. Istom prilikom, također prema projektu Dragičevića izgrađen je, iznad glavnog ulaza u crkvu, i pjevački kor. Tabulat izgrađen tijekom ovog zahvata iznad crkvenog broda je razgrađen tijekom niza intervencija na crkvi 1960.-ih godina. Nacrte za izgradnju novog, zrcalnog svoda tada je izradio arhitekt Antun Barač, a radove je nanovo izveo majstor Šušnjara.⁵⁶

U Fondu nacrti samostanskog arhiva sačuvan je statički izračun zrcalnog svoda od daščanih nosača, sastavljen u Splitu 1. studenog 1961. godine zajedno s poprječnim presjekom svoda. Istom prilikom je unutrašnjost crkve oslikana prema zamisli slikara Brune Bulića.⁵⁷

Radovi na uređenju crkve i njezine neposredne okolice nastavljeni su 1975. i 1976. godine za vrijeme gvardijana fra Celestina Belamarića. Prema projektu arhitekta Bernarda Bernardija, koji je još 1967. godine izradio nacрте za namještaj u sakristiji, uklonjen je u lađi crkve zrcalni svod Ante Barača te je zamijenjen tabulatom. Istom prilikom uklonjen je i klasicistički mramorni glavni oltar te je postavljen novi s ciborijem iza kojeg je smješten pozlaćeni tabernakul, izrađen prema projektu arhitekta Bernarda Bernardija.

⁵⁶ J. A. SOLDO, *Zlato na grudima Majke*, 65-67; K. KRŽANIĆ, *Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske*, 58.

⁵⁷ IVANKA REBERSKI, *Bruno Bulić*, Zagreb, 2010., 108.

Glavni oltar i ciborij, koje je projektirao arhitekt Bernardi, uklonjeni su i na njihovo mjesto je 2003. godine postavljen novi oltar bez ciborija koji je od jedinstvenog komada kamena izradio akademski kipar Kuzma Kovačić. Isti je umjetnik izradio i ambon, koji je postavljen istoga dana.⁵⁸

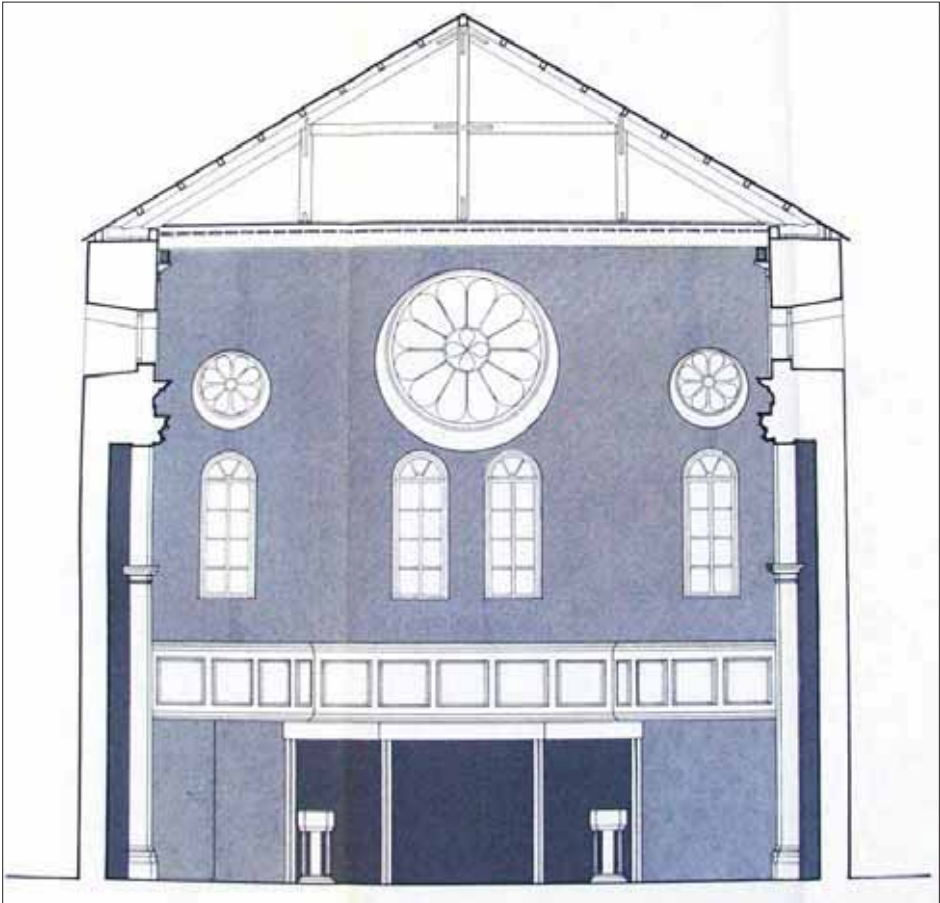
Crkva je intervencijom Bernardija dobila novo popločenje i novo pjevalište obloženo drvenim daskama. Uz vanjsku stranu sjevernoga bočnog zida crkve formiran je bačvasto natkriveni hodnik. Pokraj njega je, u jednu od bočnih kapela izgrađenih početkom 18. stoljeća sa sjeverne strane crkve i naknadno pregrađenih u pomoćnu prostoriju, arhitekt Bernardi smjestio novu krstionicu (A. Župić). Zidovi crkve su prebojani intenzivnom smeđom bojom koja je zadržana do danas, a u gotovo cijelom samostanu je zamijenjena stara stolarija novom, koju je također projektirao arhitekt Bernardi.⁵⁹

*Poprečni presjek crkve - pogled prema glavnom oltaru, Bernardo Bernardi, 1974.
(AFSS, Fond nacrt)*

⁵⁸ „9. 4. 2003. srijeda: Postavljen novi oltar i ambon“, Kronika Franjevačkog samostana Sinj od 1.1.1988. do 13.8. 2004. Arhiv Franjevačkoga samostana u Sinju. Rukopis je nepaginiran, a navodi se po nadnevcima.

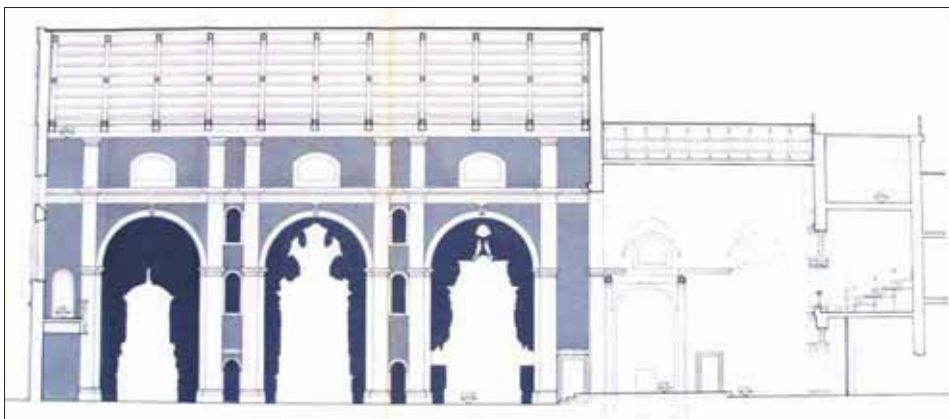
⁵⁹ J. A. SOLDI, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 127; 300. obljetnica crkve Gospe Sinjske, *Cetinska vrila*, VII/1999., 1, 9-10.

*Poprečni presjek crkve - pogled prema pročelom zidu, Bernardo Bernardi, 1974.
(AFSS, Fond nacrt)*

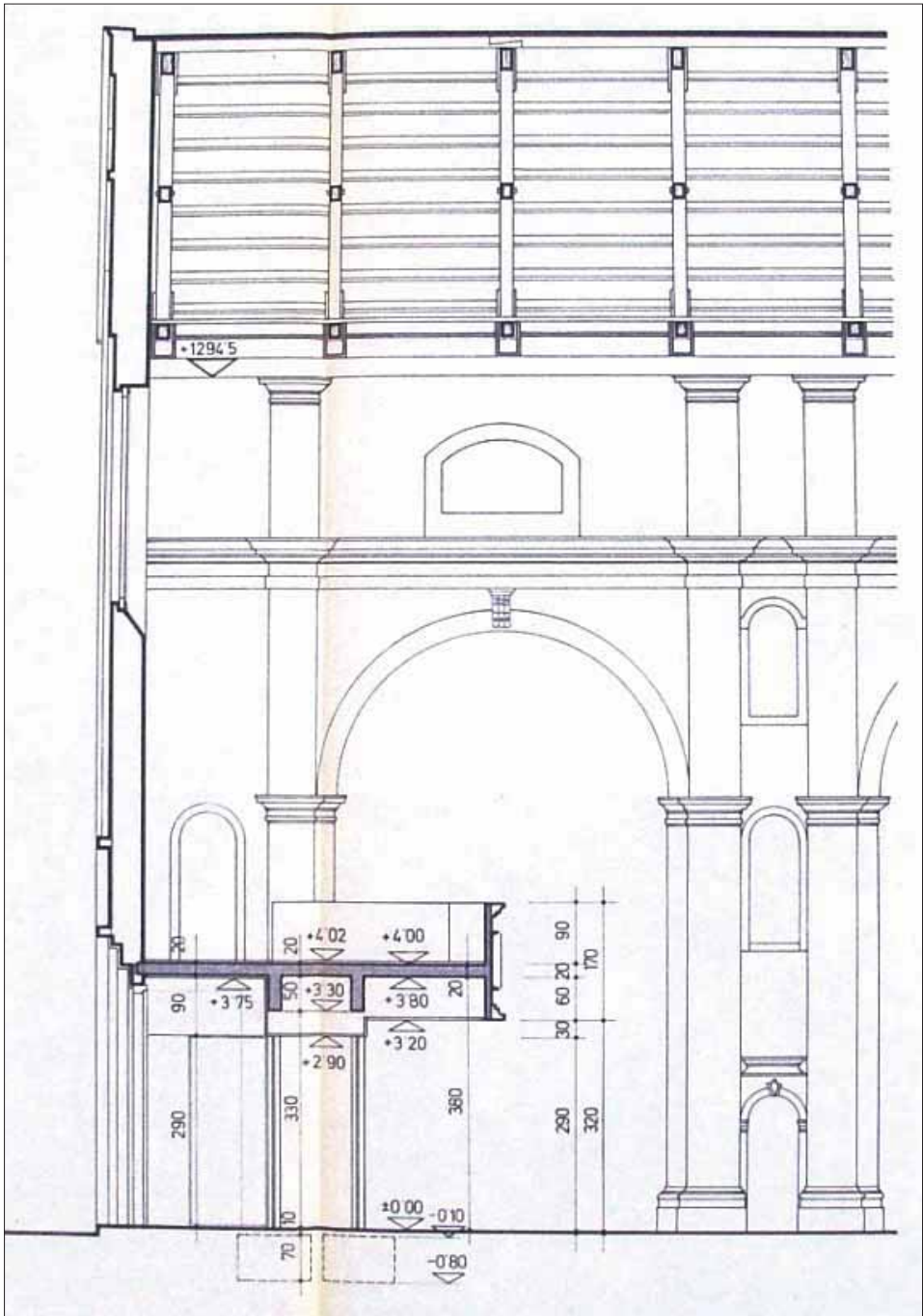
Arhitekt Bernardo Bernardi (Korčula, 1921. – Bol, 1985.) je 1940. diplomirao arhitekturu na Tehničkom fakultetu u Zagrebu. Neko vrijeme je radio kao asistent na istom fakultetu da bi vrlo brzo nastavio samostalno se baviti arhitekturom i dizajnom. Tako je 50. i 60. godina stjecao iskustvo radeći i putujući Francuskom i skandinavskim zemljama. Iako je imao uspješnu projektantsku karijeru sa značajnim realiziranim projektima kao što je hotel Marko Polo u Korčuli, u Hrvatskoj se istaknuo kao dizajner brojnih interijera u Zagrebu, njegovoj okolici i u Dalmaciji. Dizajnirao je interijere hotela, ugostiteljskih objekata – restorana i kavana, obrazovnih ustanova – škola i vrtića, administrativnih zgrada – veleposlanstva

i zgrada državne uprave, trgovačkih centara i ostalih objekata. U Splitu je osmislio interijer kule Dioklecijanove palače, interijer robne kuće Prima II, interijer Mornaričkoga školskog centra „Lora“ i Doma Mornaričkog centra. Dizajnirao je i interijer privatne kuće obitelji Dellale u Trogiru 1980. godine. Što se tiče oblikovanja unutrašnjosti i opreme liturgijskih prostora, njegov prvi rad je uređenje unutrašnjosti franjevačke Crkve Gospe od Zdravlja u Splitu (1972.-1974.) godine.⁶⁰ Uredio je 1977. godine unutrašnjost crkve sv. Ivana u Zadru, konkatedralne sv. Petra u Splitu 1984. godine i crkve sv. Antuna u Zagrebu godinu dana kasnije. Dobitnik je mnogih prestižnih nagrada u zemlji i inozemstvu. Osnovao je zajedno s kulturnim aktivistima Ivanom Piceljnom, Vladom Kristlom i Aleksandrom Srncem i drugima EXAT 51, jednu od najvažnijih umjetničkih grupa na ovim područjima. S drugim arhitektima iz grupe zalagao se za kvalitetan dizajn i prisutnost umjetnosti u svakodnevnom životu. Nadasve je značajan Bernardijev doprinos standardizaciji kulture stanovanja. Najprestižnija godišnja nagrada za najuspješnije ostvarenje na području oblikovanja i unutrašnjeg uređenja koju dodjeljuje Udruženje hrvatskih arhitekata nosi njegovo ime.

*Uzdužni presjek unutrašnjosti crkve, Bernardo Bernardi, 1974.
(AFSS, Fond nacrt)*

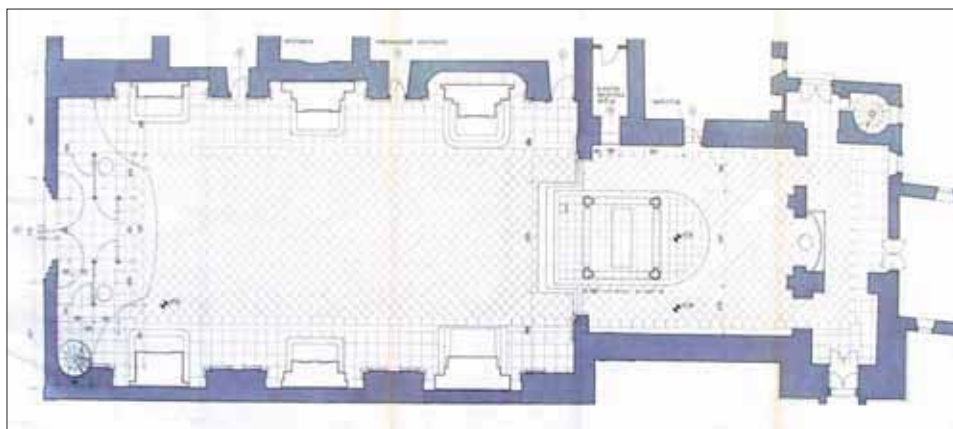
⁶⁰ IVA CERAJ, Oblikovanje interijera konkatedralne crkve sv. Petra apostola u Splitu, *Prostor*, vol. 16, br. 1, 2008., 78, bilj. 2: „Opseg idejnoga rješenja zahvata u unutrašnjost crkve arhitekta Lavoslava Horvata iz 1936. godine obuhvatio je, prema narudžbi franjevačkoga provincijalata u Splitu, izgradnju novoga vjetrobrana s velikim vitrailom između stupova; rušenje postojećeg stubišta za kor i izgradnju novog, spiralnog; izvedbu pilastara i drvene obloge s rasvjetom i zidnim slikama na bočnim stijenama, te izvedbu stropnih gredica s oblogom na stropu”, kao i izvedbu „novoga oltara od masivna drva s velikim reljefom od srebra”.

Projekt novog pjevališta, Bernardo Bernardi, 1974. (AFSS, Fond nacrti)

Iva Ceraj, znanstvenica koja je doktorirala na opusu arhitekta Bernardija, ovako opisuje njegov zahvat u Sinju, upotrijebivši djelomično i arhitektove misli:

No već u sljedećemu idejnom rješenju rekonstrukcije i unutar-njega uređenja Svetišta Gospe Sinjske u Sinju, započetog 1974. godine, zadatak naznačuje izraženiju slojevitost u „ambijentalnom i komunikacijskom smislu”, a posebice u osjetljivoj dionici pristupa preuređenju prostora prezbiterija. Unutar nekoliko većih rekonstrukcijskih zahvata na objektu autorov se prostorni rukopis na poseban način prepoznatljivo očituje u otvaranju krovne konstrukcije glavnoga crkvenog prostora uklanjanjem postojećega lažnog svoda, što je „u potpunosti promijenilo proporcije i prostorni dojam unutrašnjosti“.⁶¹

Tlocrt crkve, Bernardo Bernardi, 1974. (AFSS, Fond nacrt)

Riječi samog arhitekta Bernardija otkrivaju izazove koje je vidio u realizaciji povjerenog mu zadatka:

...u ambijentalnom je smislu unutar-nje lice crkve potrebno urediti i riješiti u skladu sa značajem, tradicijom i oblikovnim karakterom objekta, dok je u komunikacijskom smislu potrebno omogućiti nesmetanu cirkulaciju, bez sukobljavanja tokova (...), s obzirom na potrebe velikoga broja posjetilaca koji se u svetištu stječu u određene dane.⁶²

⁶¹ Isto, 78-79.

⁶² BERNARDO BERNARDI, Realizacije: Crkva Gospe Sinjske, *Čovjek i prostor*, XXX/1982., 351, 28.

U Fondu nacрта samostanskog Arhiva sačuvao se niz nacрта arhitekta Bernardija datirani u proljeće 1974. godine. Radi se o nacrtima postojećeg stanja i prijedloga rekonstrukcije i uređenja pojedinih dijelova crkve i samostana. Radi se o ukupno 60 zasebnih nacрта, od kojih je gotovo polovica duplikati. Na nacrtima je zabilježeno postojeće stanje crkve u tlocrtu i uzdužnim i poprječnim presjecima, presjeci i pogledi na glavni oltar i prezbiterij, pjevalište, glavno pročelje i njegovi detalji, strop crkve i njegovi detalji, shema stolarije i kamenih obruba otvora i izvedbeni nacrt krstionice.

I u posljednjoj četvrtini 20. stoljeća umjetnici ukrašavaju crkvenu unutrašnjost. U svetištu, iza redovničkog kora, postavljeni su vitraji slikara Josipa Botterija Dinija, Antona Vrlića na četiri prozora apside i na pročelju Ivana Grgata. Još prije je Nikola Blašković svod apside oslikao freskom Presvetoga Trojstva.⁶³

63 Potrebno je upozoriti na novija umjetnička djela, koja su darovali brojni štovatelji Čudotvorne Gospe Sinjske kao znak svoje zahvalnosti za brojne dobivene milosti. U godini Velikoga jubileja (2000.) kalež od srebra i zlata (2,10 kg) i pliticu izradio je akademski kipar Damir Mataušić, (GABRIJEL JURIŠIĆ, Svi darovi u jedan dar, *Gospa Sinjska*, XXVIII/2001., 12, 22-23.) a „Zlatnu Gospinu krunicu“, u prigodi 300. obljetnice krunjenja Gospine Slike, također od brojnih milodara, izradio je akademski kipar Kuzma Kovačić. (PETAR KLAPEŽ, Zlatna krunica Čudotvorne Gospe Sinjske u prigodi 300. obljetnice krunjenja, 1716.-22. rujna-2016., *Gospa Sinjska*, XLIII/2016, 2, 12).

Posebno treba istaknuti Križni put na Starom Gradu. Postaje Križnoga puta izradilo je 14 poznatih hrvatskih umjetnika. Postaje doista nisu u krugu Svetišta, ali svakako su dio prostora koji zrači duhovnom stvarnošću (*Križni put na Gradu u Sinju*, Sinj, 2016., 132, dvojezično: hrvatsko-engleski).

Osim navedenih umjetnina, u Crkvi i Samostanu čuvaju se i brojna djela drugih umjetnika. To su: Goran Balić, Mile Blažević, Kruno Bošnjak, fra Duje Botteri, Vinko Fabris, Toma Giezi, Marko Grgat, Kažimir Hraste, Petar Jakelić, Vlado Jakelić, Ante Jakić, Želimir Janeš, Veno Jerković, Gabrijel Jurkić, Ivan Klapež, Ivan Kožarić, Tomislav Kršnjavi, Ivan Lacković Croata, Josip Marinović, Damir Mataušić, Virgil Menagello Dinčić, Stjepan Skoko, Ante Starčević, Marija Ujević, Mladen Veža, Josip Voltolini, Nikola Vrljić, Vladimir Vrljić Ankin, Miro Vuco, Stanko Vukadin, Mila Wood, Jure Žaja, Ante Župić i drugi.

IZGLED CRKVENOG PROČELJA U 300. GODINA POVIJESTI SVETIŠTA

Tijekom 300 godina postojanja samostanske crkve razlučene su dvije glavne faze izgleda pročelja. Prva, vremenski starija faza, potječe iz početka 18. stoljeća i traje cijelo 19. stoljeće sve do 1944. godine, kad su na prednji dio crkve pale tri savezničke bombe i oštetile gotovo potpuno pročelje crkve. Druga faza počinje 1953. godine, kada je rekonstruirano pročelje, i uz manje izmjene traje sve do danas.

Izvorno pročelje crkve, sagrađene početkom 18. stoljeća, kao i cijeli zidni plašt, bilo je građeno od pomno oblikovanih pravokutnih klesanaca finije izvedbe nego na bočnim stranicama crkve. Pročelje nije imalo sokla

Crkveno pročelje početkom 20. stoljeća

Crkveno pročelje 1939. godine

– zidnog podebljanja u visini od otprilike jednog metra, već je jedinstveno oblikovna kamena građa sezala od razine trga do vrha zida pročelja. Pročelje crkve je bilo obrubljeno s po jednim plitkim pilastrom, postavljenim na bridove pročelja. U osi pročelja nalazi se glavni ulaz. Projektom inženjera Benonija iz 1702. godine bio je predviđen u prostoru istaknuti portal sastavljen od dva stupca koja su nosila trokutasto zaključeni zabat. Međutim, kameni okvir izvedenog portala nije se prostorno isticao, već se sastojao od meko profiliranih kamenih dovratnika i nadvratnika. Tako uokvireni glavni ulaz bio je natkriven istaknutim trokutastim zabatom koji su nosile dvije konzole. Pomoću sačuvanih nacрта iz 18. stoljeća i fotografija iz početka 20. stoljeća moguće je sigurno razaznati da se iznad glavnog portala crkve nalazila rozeta s kamenim profiliranim okvirom. Trokutasti zabat pročelja bio je odijeljen od donjeg dijela zida pročelja skromno profiliranim vijencem koji povezuje kapitule ugaonih pilastara. Na vrhu zabata bio je postavljen metalni križ, a na mjestu ugaonih akroterija nalazile su se stilizirane kamene lukovice. Izvorno pročelje crkve je bilo iste širine i visine kao i današnje.

Shema toga pročelja može se pratiti u lokalnoj te prekojadranskoj arhitekturi prosjačkih redova još od srednjeg vijeka. Pročelje sinjske crkve razrađivanja je verzija te sheme, jer osim profila koji odvaja zabat od donjeg dijela, uglove pročelja definiraju pilastri iznad kojih se izdižu akroteriji u obliku lukovica. Iako neke samostanske crkve u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja, kojoj pripada i sinjski samostan, imaju slično oblikovanje glavnoga pročelja, ali bez ugaonih pilastara (samostanske crkve na Visovcu i sv. Lovre u Šibeniku, koja je bila sjedište Provincije u 18. stoljeću) ne može se govoriti o karakterističnom tipu pročelja, koje prevladava na crkvama te Provincije. Paralele u oblikovanju se ipak najviše mogu uočiti uspoređujući s gotovo identično oblikovanim pročeljem crkve Gospe od Pojišana u Splitu, koja je u 18. stoljeću bila dijelom Franjevačke provincije sv. Jeronima.⁶⁴

Premda su u Arhivu sinjskog samostana sačuvana dva nacrti koja svjedoče o volji franjevaca da izmijene i moderniziranju izgled glavnog pročelja crkve, ono ipak nije pretrpjelo značajnijih intervencija koje bi promijenile njegov izvorni izgled.

Jedan od nacrti pročelja sačuvanih u arhivu izradio je u rujnu 1893. godine u Zadru inženjer Karlo Bortolotti, savjetnik pri Građevinskom odjelu Namjesništva za Dalmaciju u Zadru.⁶⁵ Naime, franjevci koji su namjeravali sagraditi novi, veći crkveni zvonik za izradu njegova projekta obratili su se inženjeru Bortolottiju koji je bio zaposlen pri Namjesništvu u Zadru nadajući se da će Ministarstvo u Beču prihvatiti isplatiti pomoć za izgradnju zvonika prema projektu koji je izradio njihov zaposlenik. Ministarstvo u Beču, odgovlačeći s konačnom odlukom, prigovorilo je samostanu:

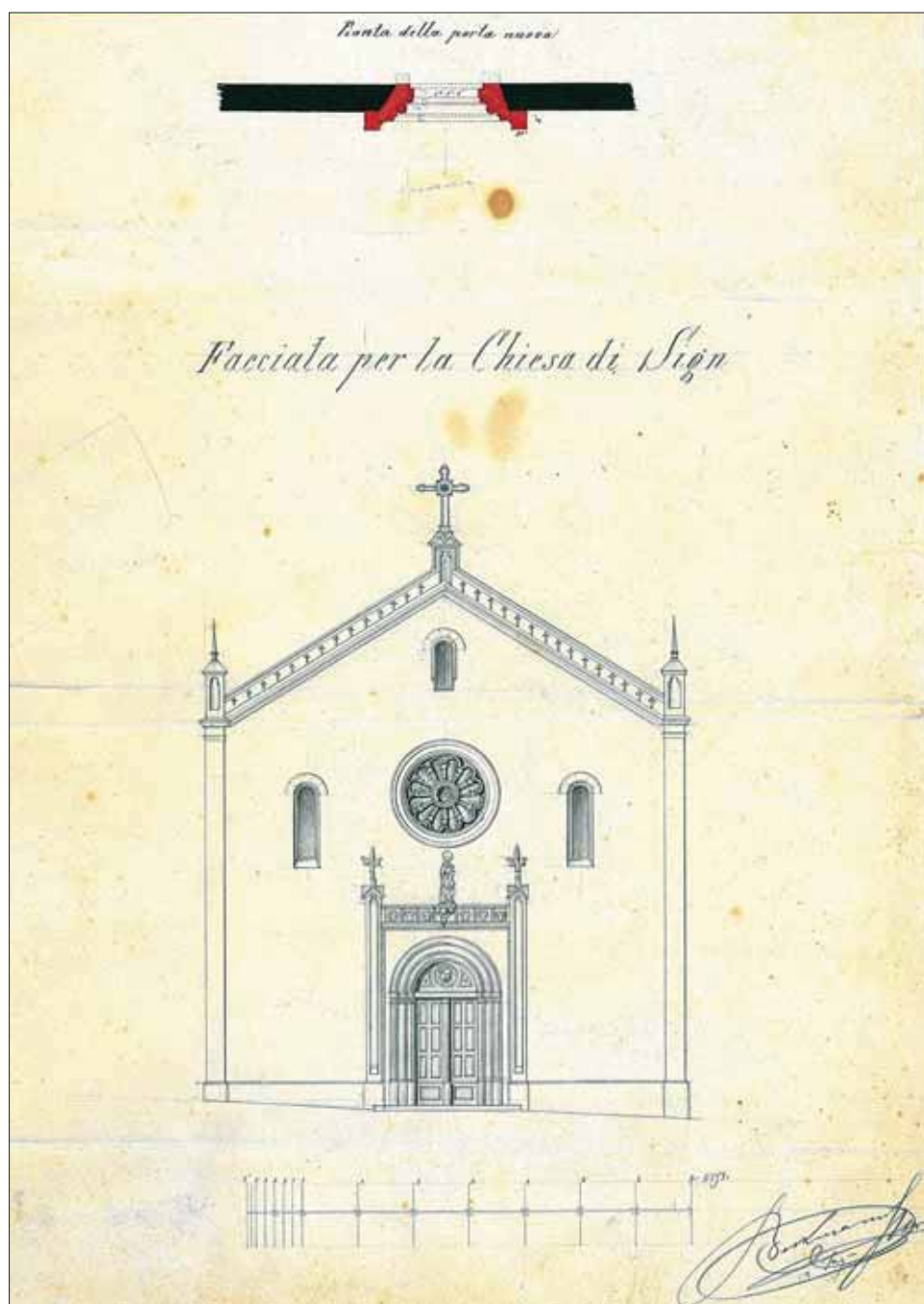
*jošte da onakav liep zvonik bit će u opreci s pročeljem crkve,
koje je odveć jednostavno.*⁶⁶

Redovnici su odgovorili Ministarstvu da namjeravaju, čim završe izgradnju zvonika, preinačiti i prema njihovu mišljenju neugledno crkveno pročelje u skladu sa stilom dovršenog zvonika, te da su u tu svrhu već naručili izradu dva različita projekta. Jedan projekt je izradio spomenuti inženjer Bortolotti iz Zadra, a drugi je izradio za vrijeme gvardijana fra

64 ARSEN DUPLANČIĆ, *Gospina crkva na Pojišanu do početka XX. stoljeća, Svetište Gospe od Pojišana*, Split, 1993.; ARSEN DUPLANČIĆ, *Novi prilozi o crkvi Gospe od Pojišana u Splitu, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1999.-2000., 38; IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, *Prilog poznavanju crkve i zvonika svetišta Gospe od Pojišana u XVIII. stoljeću, Zbornik znanstvenog skupa: Gospe od Pojišana – 100 godina kapucina u Splitu* (ur. A. Duplančić), 2009.

65 AFSS, Fond nacrti, nacrt 41.

66 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 81.

*Projekt novog crkvenog pročelja, Karlo Beckmann, 1862.
(AFSS, Fond nacrti)*

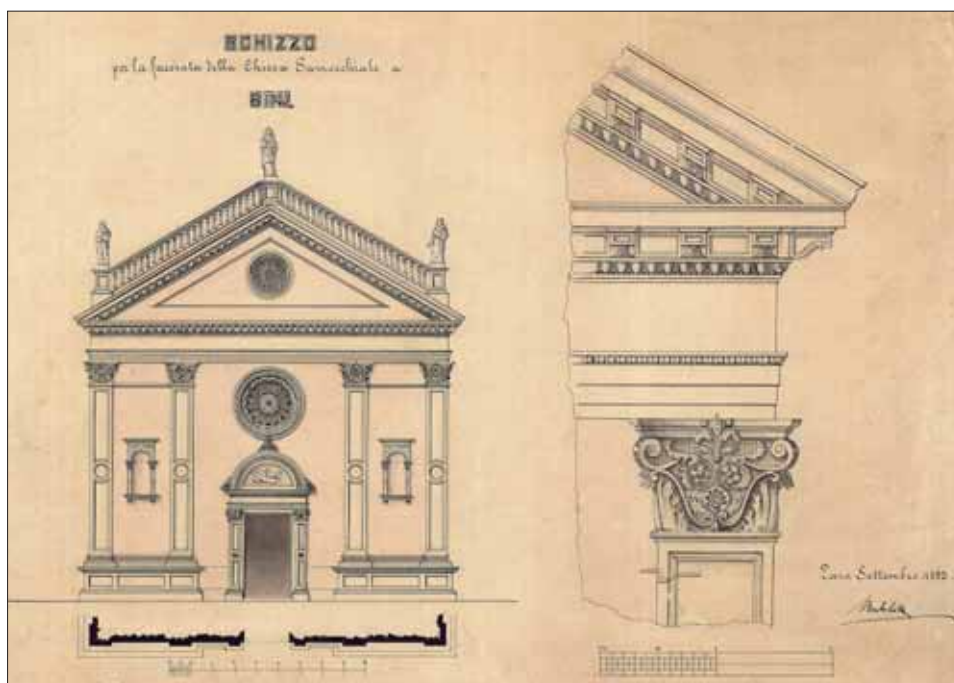
*Detalji portala novog crkvenog pročelja, Karlo Beckmann, 1862.
(AFSS, Fond nacrt)*

Špire Tomića 1862. godine inženjer c. k. Poglavarstva u Splitu Karlo Beckmann. Nacrt inženjera Bortolottija prikazuje projekt obnove pročelja u klasicističkom stilu te sadrži pogled na pročelje, tlocrt i detalj pročelja. Drugim nacrtom inženjer Karlo Beckmann predlaže rekonstrukciju pročelja u neoromaničkom stilu s naglašenim portalom u sredini pročelja, manjim polukružno zaključenim prozorskim otvorima sa strane portala te rozetom iznad zabata.⁶⁷ Premda su franjevci naručili izradu tih prijedloga rekonstrukcije, nikada se nije pristupilo njihovoj realizaciji.

⁶⁷ AFSS, Fond nacrt, nacrti 39 i 40.

*Detalj projekta novog crkvenog pročelja Karlo Bortolotti, 1893.
(AFSS, Fond nacrti)*

Projekt novog crkvenog pročelja, Karlo Bortolotti, 1893. (AFSS, Fond nacarta)

Crkveno pročelje izgrađeno u 18. stoljeća srušeno je 1944. godine eksplozijom triju zračnih bombi koje su pale kroz krovnište crkve. Sačuvane fotografije nastale neposredno nakon oštećenja pokazuju da je u eksploziji najviše oštećeno upravo pročelje crkve i krovnište boda iznad njega. Zabat glavnog pročelja je potpuno razoren kao i središnji dio pročelnog zida na mjestu gdje je stajala rozeta. Oštećenje je zahvatilo i južni dio zida pročelja te glavni portal kojem nedostaje zabat. Ostali su sačuvani rubni pilastri i bočni akroteriji zabata.

Oštećenje pročelnog zida i dio krovništa crkve neposredno uz njega ubrzo je, u jesen 1945. godine sanirano privremenom drvenom konstrukcijom koju je izveo majstor Luka Šušnjara.⁶⁸ Oštećeni dijelovi zida i krovništa su razgrađeni i uklonjeni. Pročelni zid razgrađen je do visine iznad glavnog ulaza zajedno s velikim dijelom oštećenog krovništa. Osim donjeg dijela pročelnog zida u visini glavnog portala od izvornog pročelja sačuvali su se i kameni rubovi – dijelovi pilastara koji su međutim izgubili svoju baroknu profilaciju.

68 K. KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, 54.

Majstor Luka Šušnjara

Sanacija porušenog pročelja 1945.

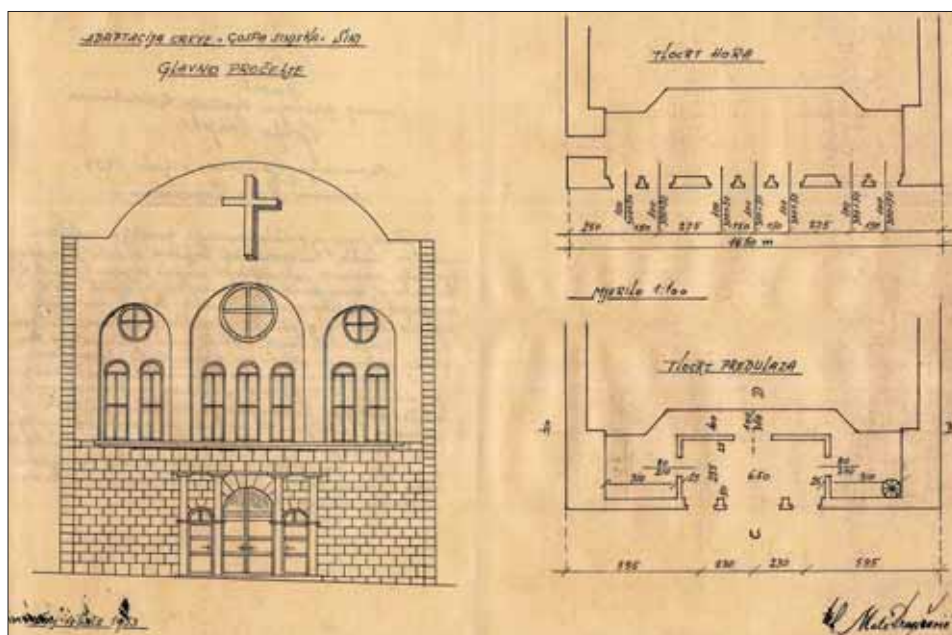
U arhivu su pohranjena tri nacrti pročelja iz 1953. godine koja svjedoče o procesu gradnje novog pročelja.⁶⁹ Franjevci se tom prilikom nisu odlučili na izradu faksimila, odnosno identičnu rekonstrukciju prethodnog pročelja, već su odabrali novi projekt koji ne slijedi forme izvornog pročelja.

Izradu projekta novog pročelja franjevci su povjerali tehničaru Mati Dragičeviću, dok je izvođač radova bio majstor Luka Šušnjara, sin pokojnog Jakova iz obližnjeg sela Jasensko. Pristupilo se 24. ožujka 1953. godine rušenju privremeno postavljenog pročelja crkve, krova, pobočnih zidova i pjevačkog kora, a zidanje novoga pročelnog zida crkve iz temelja započelo je 29. ožujka. U rujnu 1954. godine pročelje je dovršeno, a crkvena unutrašnjost je potpuno ožbukana i obojana.⁷⁰

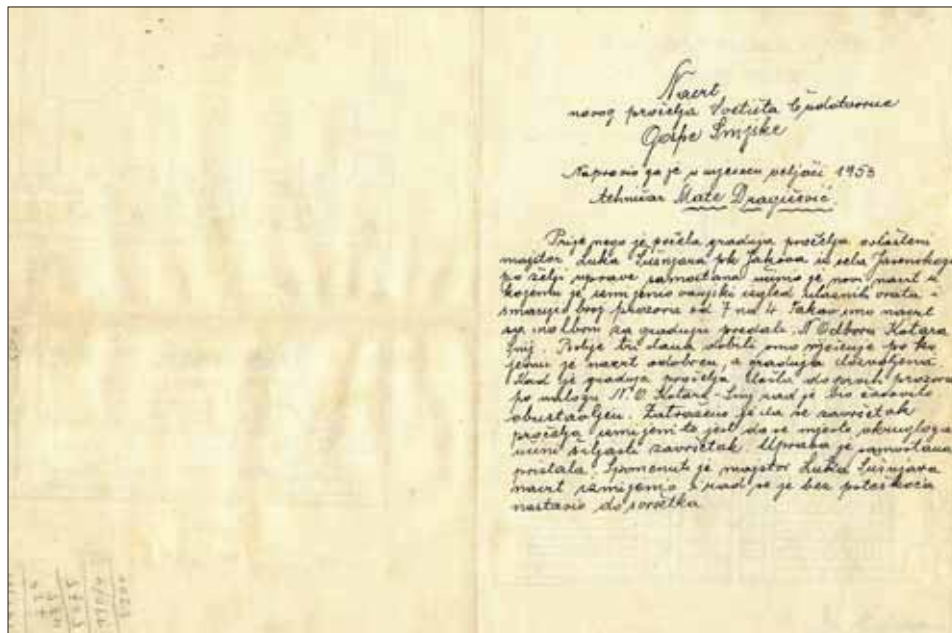
Prije početka izgradnje došlo je do određenih izmjena originalnoga projekta. Naime, majstor Luka Šušnjara, prema želji uprave samostana, izmijenio je postojeći projekt tehničara Mate Dragičevića. Izmijenjen je izgled ulaznih vrata i smanjen je broj prozorskih otvora s ukupno sedam na četiri, tako da su konačno izgrađena dva prozora u srednjoj niši i po jedan u svakoj bočnoj niši. Takav, izmijenjeni projekt je naknadno, tijekom gradnje, na zahtjev državne uprave dodatno izmijenjen te je predviđeni zabat u obliku segmentnog luka s ramenima zamijenjen šiljatim. O tome svjedoči natpis na poleđini jednoga nacrtu sačuvanog u Fondu nacrtu samostanskog arhiva:

⁶⁹ AFSS, Fond nacrtu, nacrti 93, 94 i 95.

⁷⁰ K. KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, 56.

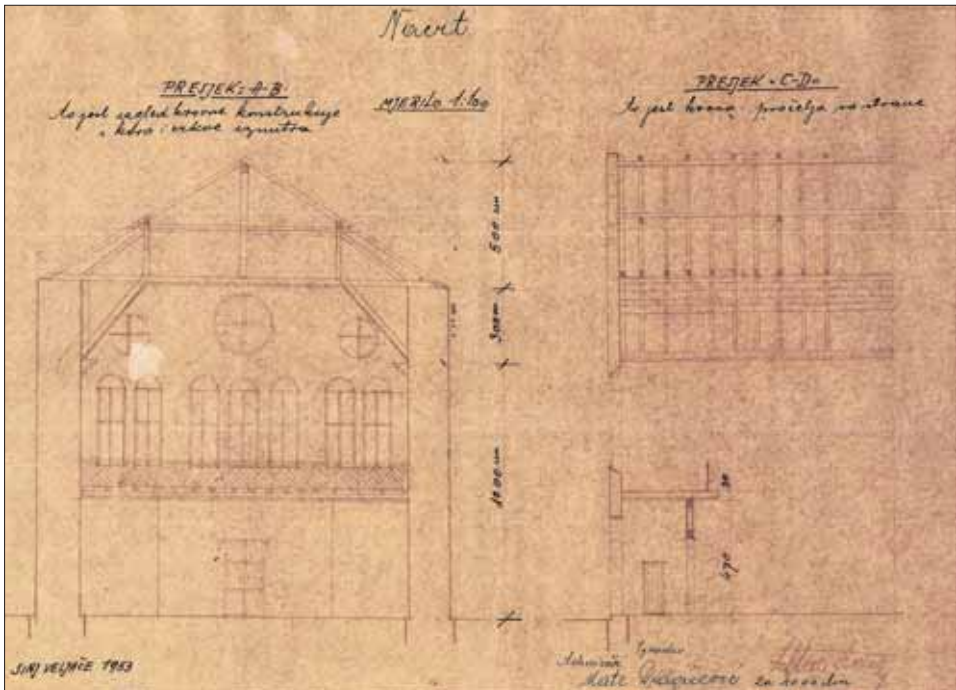

Projekt za novo crkveno pročelje, Mate Dragičević, 1953. (AFSS, Fond nacrtu)

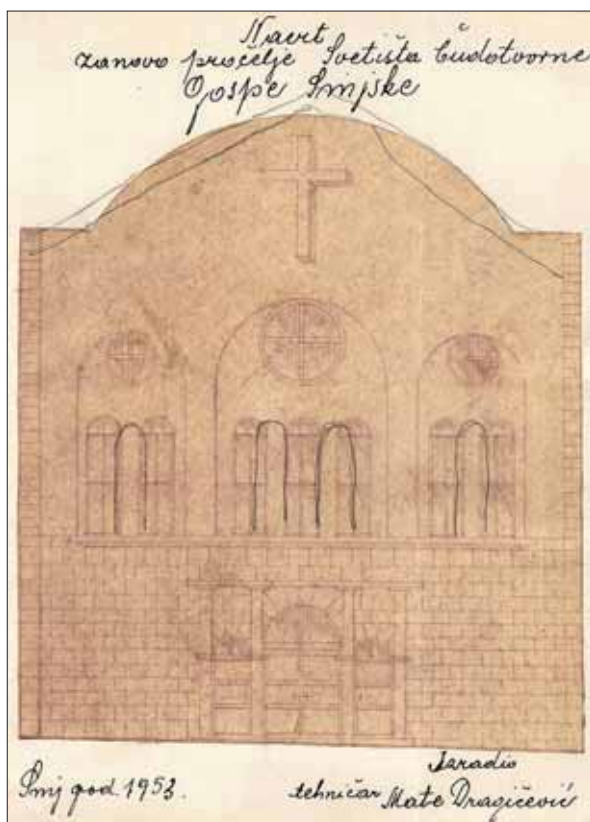

Objašnjenje na poleđini projekta za novo pročelje, Mate Dragičević, 1953. (AFSS, Fond nacrtu)

*Nacrt novog pročelja Svetišta Čudotvorne Gospe Sinjske
Napravio ga je u mjesecu veljači 1953 tehničar Mate Dragičević
Prije nego je počela gradnja pročelja ovlaštenu majstor Luka
Šušnjara pk Jakova iz sela Jasenskoga po želji uprave samo-
stana učinio je novi nacrt u kojemu je izmijenio vanjski izgled
ulaznih vrata i smanjio broj prozora od 7 na 4. Takav smo
nacrt sa molbom za gradnju predali N Odboru Kotara Sinj.
Poslije tri dana dobili smo rješenje po kojemu je nacrt odo-
bren, a gradnja dozvoljena. Kad je gradnja pročelja došla do
prvih prozora po nalogu N.O. Kotara - Sinj rad je bio časovi-
to obustavljen. Zatraženo je da se završetak pročelja izmijeni
to jest da se mjesto okrugloga učini šiljasti završetak. Uprava
je samostana pristala. Spomenuti je majstor
Luka Šušnjara nacrt izmijenio i rad se je bez poteškoća
nastavio do svršetka.*

Projekt za novo crkveno pročelje – poprečni i uzdužni presjek, Mate Dragičević, 1953. (AFSS, Fond nacrtu)

Nacrt za novo pročelje, Mate Dragičević, 1953.
(AFSS, Fond nacrtu)

U proljeće 1974. godine arhitekt Bernardo Bernardi napravio je projekt djelomične obnove crkve i samostana. Dio njegova zahvata na kompleksu Franjevačkoga samostana i crkve obuhvatio je i pročelje crkve. Radovi usmjereni prema konačnom uređenju crkve i njezine neposredne okolice nastavljeni su 1975. i 1976. godine prema projektu arhitekta Bernardija, kada je proširen glavni ulaz na zapadnom pročelju i povećan okulus – okrugli prozorski otvor u središnjoj niši. Novi jedinstveni pravokutni ulaz svojim otvorom obuhvatio je sva tri dotadašnja otvora portala. Njihov okvir od pilastara je uklonjen, a otvor je dobio moderni, u kamenu izrađen okvir. Istom prilikom je, također prema projektu arhitekta Bernardija, povećan okulus u središnjoj, većoj niši na pročelju.⁷¹

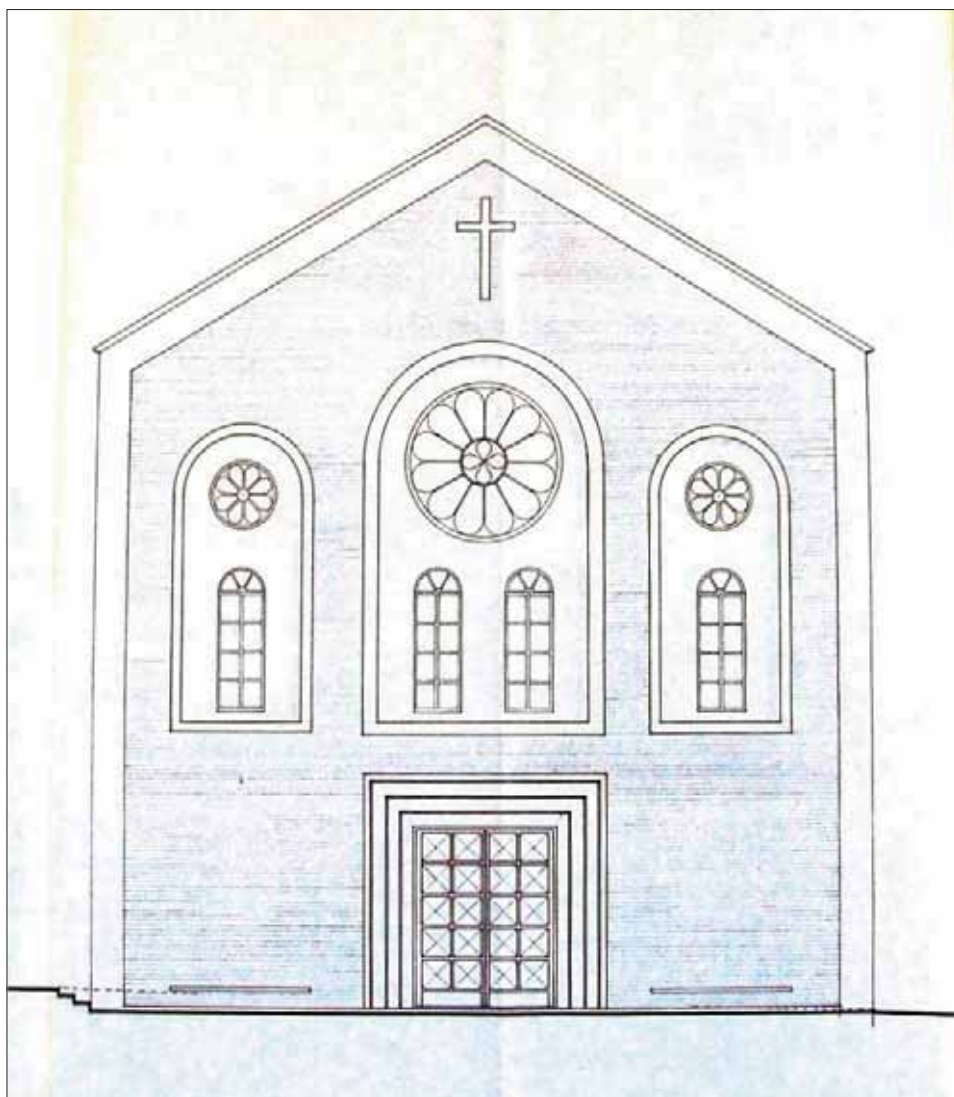
⁷¹ AFSS, Fond nacrtu, nacrt 124m, 124l, 126n, 126o; J. A. SOLDI, *Zlato na grudima Majke*, 68.

Pročelje crkve 1960.

Samo se dio zahvata predviđenih projektom arhitekta Bernardija uistinu realizirao. Naime, arhitekt Bernardi predvidio je prekrivanje ukupne površine pročelnoga zida žbukanim slojem. Predvidio je također formiranje okvira niša pravokutnog presjeka koji bi vizualno i estetski povezali u jedinstvenu cjelinu niše na gornjem dijelu pročelja s okvirom glavnog ulaza na donjem dijelu. Također je predviđeno postavljanje dviju klupa na visini od oko 45 centimetara bočno od glavnog ulaza te izjednačavanje nivoa gradskog trga ispred crkve formiranjem dviju stepenica sjeverno od pročelja.

Drvene vratnice glavnog ulaza arhitekta Bernardija uklonjene su i zamijenjene novima 1987. godine za vrijeme gvardijana fra Luke Livaje. Nove, metalne je vratnice u bronci izradio akademski kipar Stipe Sikirica. Vratnice su sastavljene od tri zasebno izlivenne brončane ploče i svaka je ukrašena reljefnim, figuralnim prikazom. Dvije ploče velikih dimenzija prikazuju poraz Osmanlija u bitci pod tvrđavom Sinj 1715. godine i dolazak franjevača s narodom iz Rame u Cetinsku krajinu. Na četiri manje ploče prikazane su najvažnije scene iz kristološkog ciklusa. Ploče su ujedinjene metalnim, brončanim okvirom, ukrašenim pleternim ornamentom.

Preinake crkvenog pročelja, Bernardo Bernardi, 1974. (AFSS, Fond nacrti)

Vitrajima su 2003. godine ukrašena tri okrugla prozorska otvora - okulusa i dva izdužena prozorska otvora na pročelju. Na vitraju središnjeg okulusa prikazano je Uznesenje Bogorodice, a u ostala dva, manja okulusa su prikazi anđela. Na vitraju južnog prozorskog otvora prikazan je gvardijan fra Pavao Vučković s modelom crkve, a na sjevernom sv. Nikola Tavelić. Vitraji su izrađeni prema nacrtima akademskog slikara Ivana Grgata iz Otoka. Isti autor je izradio vitraje i za prozore na bočnim zidovima broda crkve.

Izvorni projekt rekonstrukcije crkvenog pročelja tehničara Mate Dragičevića iz 1953. godine, koji se sačuvao na nacrtu, pretrpio je velike promjene tijekom gradnje: izmijenjen je njegov segmentni zabatni zaključak i broj prozorskih otvora unutar niša. Izvorni projekt je nadalje izmijenjen tijekom intervencije arhitekta Bernarda Bernardija 1975. godine preinakom glavnog ulaza, njegova okvira i povećanjem centralnog okulusa. Svi ti zahvati drastično su promijenili konačan izgled pročelja te su doveli u pitanje autorstvo tehničara Dragičevića nad današnjim izgledom pročelja, koje je postalo zbroj mnogih, naknadnih intervencija različitih autora.

IZGRADNJA ZVONIKA

Iako je još 1702. godine inženjer Antonio Benoni predvidio izgradnju zvonika crkve uz jugoistočni kut crkvene apside kao i nepoznati autor nacrt samostanskog kompleksa iz 1733. godine, tek je 1775. sa sjeverne strane apside, uz istočni zid sakristije, izgrađen mali privremeni zvonik na kojem su vjerojatno bila postavljena dva velika zvona, koja je 1724. godine iz Mletaka nabavio fra Pavao Vučković. Nezadovoljni izgledom i skromnošću toga zvonika, u drugoj polovici 19. stoljeća redovnici su se odlučili izgraditi novi i veći zvonik.⁷² Za izradu projekta obratili su se raznim graditeljskim stručnjacima. Konačno je zvonik dovršen prema projektu građevnog savjetnika Karla Bortolottija i inženjera Grazija iz Zadra.

Fra Ivan Marković, neposredni svjedok mukotrpnog prikupljanja sredstava za izgradnju zvonika, objavio je povijesne podatke vezane za okolnosti početka izgradnje krajem 19. stoljeća. U Fondu nacrt samostanskog Arhiva čuvaju se brojni prijedlozi za izgradnju novog zvonika, nastali tom prigodom, do sada nepoznati javnosti.

Najstariji projekt zvonika koji se čuva u Arhivu je projekt „zakupnika i nadzidara iz Splita“ Andrije Perišića koji je u dogovoru s redovnicima izradio projekt zvonika na istom mjestu, na kojem je već postojao mali zvonik, prislonjen uz sjeverni zid apside, izgrađen 1775., ali na novim temeljima.⁷³

Andrija Perišić samouki je graditeljski poduzetnik rođen 1830. i umro 1905. godine u Splitu.⁷⁴ Napravio je nacrt i troškovnik obnove krovišta zgrade Zakloništa Martinis Marchi za siromaha u Splitu 1881. godine i iste je godine vodio radove na njegovu popravku.⁷⁵ Najvaž-

72 K. KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, 47-48.

73 AFSS, Fond nacrt, nacrt 66; I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 76.

74 STANKO PIPLOVIĆ, *Izgradnja Splita u 19. stoljeću*, Split, 2015., 402.

75 STANKO PIPLOVIĆ, Fundacije i zgrade obitelji Martinis Marchi u Splitu, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, 2012., 24, 338-339.

Projekt novog zvonika, Andrija Perišić, 1880.-ih (?), (AFSS, Fond nacrti)

niji poduhvat u kojem je sudjelovao Perišić je obnova unutrašnjosti katedrale u Splitu, nekadašnjega Dioklecijanova mauzoleja, između 1881. i 1885. pod vodstvom bečkog arhitekta Aloisa Hausera. Njegovo ime spominje se i u tekstu natpisa na ploči postavljenoj u katedrali uz imena Franje Josipa I., splitskog biskupa M. Kalogjere, arhitekta A. Hausera i drugim.⁷⁶ Izvodio je i radove na obnovi zvonika splitske katedrale, također prema projektima Aloisa Hausera od 1890. i kasnije, a radio je i na Komunalnoj palači u Splitu 1864. godine.⁷⁷

Nadzidar Perišić je projektirao zvonik postavljen na kvadratnoj bazi otvorenoj na svakoj strani s po jednim okruglim prozorom. Iznad blago profiliranog vijenca baze posljednji kat zvonika sa svake strane trebao je biti otvoren neoromaničkom biforom, ukrašenom četverolistom u isječku zida iznad polukružnih otvora. Iznad istaknutog vijenca lođe za zvona uzdizala se visoka, osmerostrana atika zvonika ukrašena šesterolisnim otvorom i iznad nje visoka četverostrana piramida. Stranice atike i piramidalnog pokrova zvonika bile su tondirane, vjerojatno rumenim slikanim slojem. Andrija Perišić je u svakoj stranici piramidalnog završetka zvonika postavio mali trolisni otvor. Zbog nedostatka financijskih sredstava, nikada nije došlo do realizacije projekta majstora Perišića.

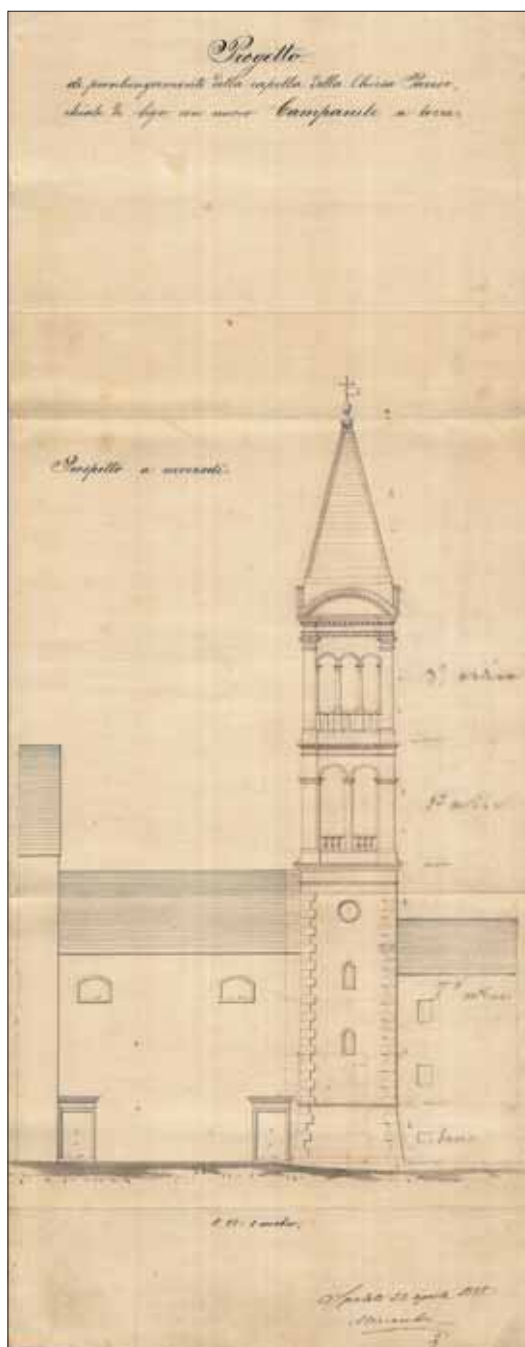
Četiri godine nakon posjeta baruna Stjepana Jovanovića, carskog namjesnika, sinjskom samostanu, redovnici, potaknuti njegovim uvjerenjima da bi izgradnju zvonika mogla financirati država, za novi projekt zvonika obratili su se splitskom inženjeru Dujmu Marcocchi (Markoća) koji je zatim 22. travnja 1885. godine izradio projekt i troškovnik izgradnje.⁷⁸ U samostanskom arhivu se sačuvalo ukupno četiri nacrti koja je tom prilikom inženjer Marcoccchia izradio pa se iz njih prvi put može iščitati zamisao redovnika da su namjeravali prilikom izgradnje zvonika produžiti postojeću apsidu prema istoku.⁷⁹ Na potpisanom nacrtu u Fondu nacrti, koji je datiran 22. travnja 1885. godine u mjerilu 1:100, prikazan je pogled na južni zid apside i zvonik. Iz projekta je vidljivo da je inženjer Marcoccchia namjeravao novi zvonik izgraditi na novom mjestu, prislonjen uz južni zid produljene apside, istaknut s tri strane prema ulici. Pravokutno tijelo zvonika bilo je postavljeno na blago zakošeno stopalo baze zvonika, koje

76 MARKO ŠPIKIĆ, Transformacije i kontinuiteti u Dioklecijanovoj palači u Splitu od Roberta Adama do Aloisa Riegla, *Arhitekturna zgodovina*, ur. R. Novak Klemenčić i M. Malešič, Ljubljana, 2014., 2, 80.

77 STANKO PIPLOVIĆ, *Alois Hauser u Dalmaciji*, Split, 2002., 35-45.

78 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 77.

79 AFSS, Fond nacrti, nacrt 14, 15, 16 i 17.

Projekt produženja crkvene apside s projektom izgradnje novog zvonika, Dujam Marcocchia, 1885. (AFSS, Fond nacrti)

se uzdizalo do visine krova apside, a njihovi rubovi su bili istaknuti rustično obrađenim kamenom. Iznad vijenca uzdizala su se dva kata zvonika, donji rastvoren sa svake strane biforom, oslonjenom na ugaone stupce, a gornji rastvoren sa svake strane triforom. Lukovi trifore su se u sredini oslanjali na parove stupova, a na uglovima na kvadratne stupce. I arkade bifore i trifore bile su u donjem dijelu zatvorene ogradom od balustara. Iznad vijenca završnog kata za zvona uzdizalo se polukružno zaključeno gređe i iznad njega četverostrana piramida. Na druga dva nepotpisana nacrt, koji se čuvaju u Fondu nacrt, a koji se analizom rukopisa, tehnike izvedbe i podloge mogu sigurno pripisati inženjeru Marcocchi, prikazana je u tlocrtu zatečena situacija, tlocrt posljednja dva kata projektiranog zvonika i poprečni presjek apside.

Doimo Marcoccia, ili kako se još u literaturi naziva Dujam ili Dujje Markoća, 1857. godine zajedno sa arhitektom Vickom Andrićem je izradio projekt hotela iznad južne, morske fasade Diklecijanove palače.⁸⁰ Također, bio je zaposlen u Uresnom povjerenstvu u Splitu. To povjerenstvo je funkcioniralo kao „komisija koja se bavila problemima prostornog uređenja grada.“⁸¹ S obzirom da nije u to vrijeme postojala zakonska regulativa u gradnji, ova komisija bila je savjetodavno tijelo za važna općinska pitanja. 1. listopada 1865. godine Općinsko vijeće Splita je izabralo u Povjerenstvo između ostalih i tehničara Dujma Marcoccia. Predvodio je izgradnju Teatra Bajamonti na vrhu Prokurativa 1859. godine i autor je projekta njegove obnove nakon što je izgorio 1881. godine.⁸² Izradio je 1860. godine projekt za izgradnju nove crkve sv. Petra u splitskom predgrađu Lučac, sjeverno od Biskupove palače. Izgradnja nove prostrane jednobrodne građevine, u neoromaničkom stilu s vitkim zvonikom i javnim satom nad glavnim pročeljem, trajala od 1863. od 1871. godine i vodio ju je građevinski poduzetnik Andrija Perišić.⁸³ Crkva je teško oštećena u bombardiranju Splita 3. siječnja 1944. godine, pa su njezini preostali zidovi radi sigurnosti srušeni. Tijekom 1860. godine izradio je za splitske dominikance neostvareni projekt proširenja samostanske crkve, nove samostanske zgrade i jedne stambene kuće.⁸⁴

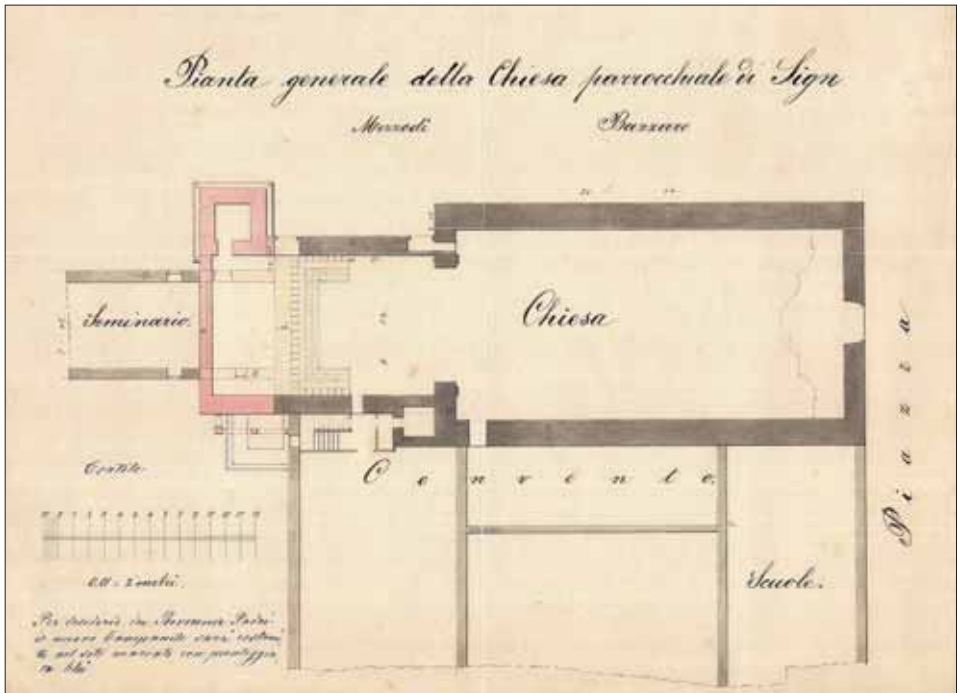
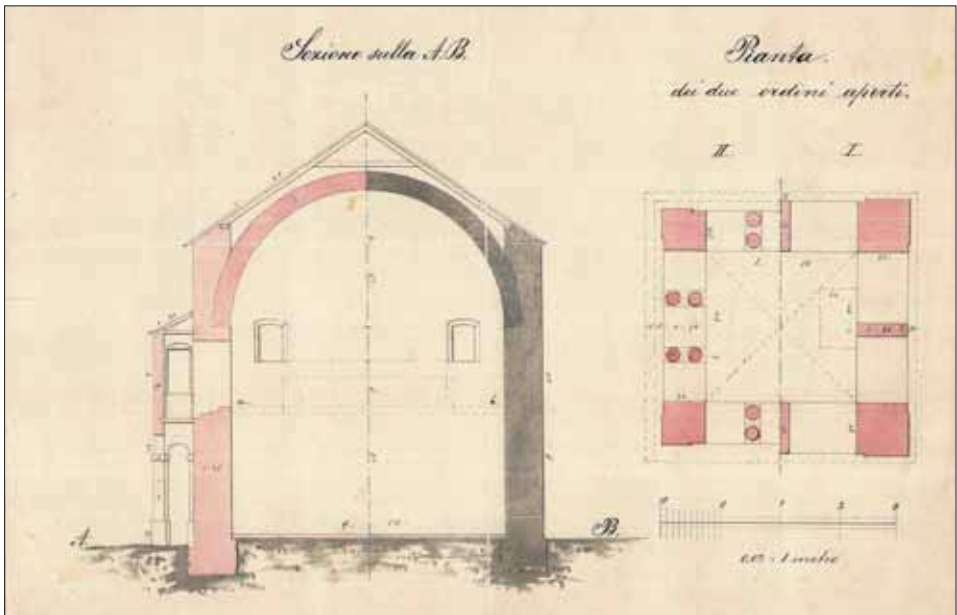
80 S. PIPLOVIĆ, *Izgradnja Splita u 19. stoljeću*, 398.

81 Isto, 50.

82 Isto, 134, 146.

83 STANKO PIPLOVIĆ, Urbanistički i graditeljski razvitak predgrađa Lučac u Splitu, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 2006., 48, 458.

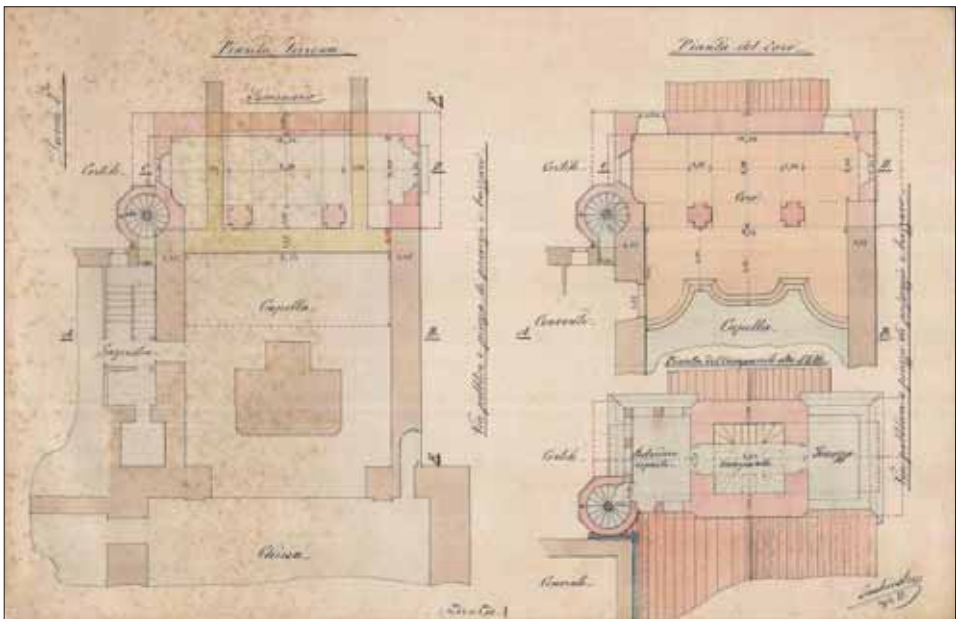
84 S. PIPLOVIĆ, *Izgradnja Splita u 19. stoljeću*, 276.

Projekt produženja crkvene apside i zvonika Dujam Marcocchia, 1885.
(AFSS, Fond nacrti)

Dvije godine kasnije, 1887. godine, inženjer Giovanni Battista Antonio Inchiostri nudi dva projekta novog zvonika.

Inženjer Inchiostri rođen je u Šibeniku 15. veljače 1827. godine. U drugoj polovici 19. stoljeća bio je zaposlen kao inženjer Kotorskog poglavarstva u Splitu te je bio član Središnjeg povjerenstva za spomenike u Beču.⁸⁵ Između ostalih radova koje mu je povjerila državna uprava, ističu se radovi na obnovi i zaštiti spomenika u Splitu i okolici. Tako je 1874. godine, sudjelovao u dokumentaciji nalaza arheoloških iskapanja u Saloni.⁸⁶ Vodio je 1876. i 1877. godine, u suradnji s bečkim profesorom Aloisom Hauserom i konzervatorom Mihovilom Glavinčićem, tehničke radove na obnovi Peristila, Vestibula i Kriptoportika Dioklecijanove palače u Splitu. S obzirom da je tadašnje stanje tih spomenika bilo je tako loše da su ugrožavali živote prolaznika,⁸⁷ Inchiostri je izradio crteže zatečenog stanja i sastavio troškovnik obnove koje je odobrio Središnje povjerenstvo za spomenike u Beču.

Projekt novog redovničkog kora i zvonika, G. B. A. Inchiostri, siječanj 1887. (AFSS, Fond nacrti)

85 S. PIPLOVIĆ, *Izgradnja Splita u 19. stoljeću*, 394.

86 STANKO PIPLOVIĆ, Arheološki radovi u Saloni sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća, *Tusculum*, 2013., 6, 146, 154.

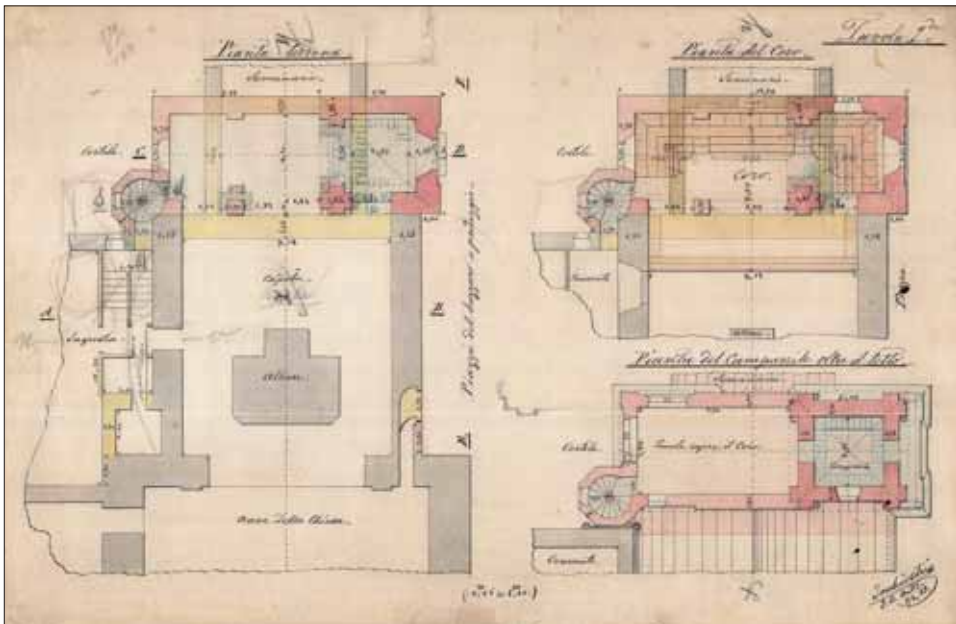
87 STANKO PIPLOVIĆ, Radovi unutar Dioklecijanove palače u Splitu sedamdesetih godina XIX. stoljeća, *Kulturna baština*, 2013., 39, 376, 381-382.

Prijedlog za izgradnju novog zvonika, G. B. A. Inchiostri, siječanj 1887.
(AFSS, Fond nacrti)

Prijedlog za izgradnju novog zvonika G. B. A. Inchiostri, veljača 1887.
(AFSS, Fond nacrti)

Prijedlog za izgradnju novog zvonika G. B. A. Inchiostri, veljača 1887.
(AFSS, Fond nacrti)

Nacrtom datiranim 29. siječnja 1887. godine Inchiostri predlaže skromniju i nižu verziju zvonika s jednom ložom za zvona, koji se uzdiže volumenom iz tijela produljene apsida. Drugi prijedlog predlaže 3. veljače iste godine s dvije lože za zvona, ali više baze te konačno nadvisuje za jedan kat zvonik koji je projektirao inženjer Marcocchia. Taj prijedlog zvonika inženjer Inchiostri je upisao u jugoistočni kut apsida svetište.⁸⁸ Takvim rješenjem, upisanog tijela zvonika koji volumenom ne zauzima javni prostor ulice, bili su zadovoljni i redovnici i općinski dužnosnici te je projekt predan Namjesništvu u Zadar da ga odobri. Međutim, Namjesništvo je odbilo sufinancirati i prethodni projekt inženjera Marcocchie i taj projekt inženjera Inchiostrija.⁸⁹

U potrazi za projektom koji bi Namjesništvo bilo spremno odobriti i financirati, redovnici su se obratili građevnom savjetniku pri Namjesništvu u Zadru Karlu Bortolottiju. On je u suradnji s inženjerom Graziom iz Zadra 1888. godine izradio projekt zvonika, gotovo identičnog drugom prijedlogu inženjera Inchiostrija.⁹⁰ Taj nacrt je odobrilo Namjesništvo, ali

88 AFSS, Fond nacrti, nacrt 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 i 26.

89 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 79.

90 AFSS, Fond nacrti, nacrt 27 i 37.

je Ministarstvo u Beču smatralo da je predloženi projekt novoga zvonika preskup, pa je inzistiralo da se izvede puno skromnija inačica. Fra Ivan Marković je jasno izrazio mišljenje redovnika o toj odluci:

Ovakov zvonik, u Sinju, bio bi uvreda mjestu i poruga svrhe 19 vieka: što Namastir, liepom formom, dade na znanje Ministarstvu, ostajući pri tom da zvonik bude sagradjen po nacrtu Bortolotti-Graziovu.⁹¹

Iako su redovnici pokušavali na sve načine osigurati financijsku pomoć države, nažalost nisu uspjeli. Premda nisu imali dovoljno sredstava da ga dovrše, ipak su odlučili započeti njegovu izgradnju. Kamen temeljac novoga zvonika postavljen je 19. srpnja 1896. godine. Radove na izgradnji vodio je nadzidar Antun Matzenik, a nadzirao ih je ovlaštenu građevinski nadinženjer Karlo Čičin. U Fondu nacрта sačuvano je pet nacрта zvonika koje je potpisao Anton Matzenik s pripadajućim troškovnikom iz 1897. godine.⁹²

Dijelomično izgrađeni zvonik

91 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 80; J. A. SOLDI, *Zlato na grudima Majke*, 48.

92 AFSS, Fond nacrtu, nacrt 32, 33, 34, 35, 36 i 38.

Građevinski poduzetnik Anton Matzenik, ili kako se sam potpisuje „baumister“, rodom je bio iz Zadra. Izradio je 1908. godine tri projekta za izgradnju zvonika župne crkve sv. Lovre u Vrboskoj na Hvaru. Sva tri projekta predviđaju izgradnju samostojećega, četverostranog zvonika u neostilskim oblicima. Iako je razradio u zasebnoj mapi izvedbene nacрте jednoga od triju prijedloga, zvonik nikada nije izgrađen.⁹³ Anton Matzenik, građevinski poduzetnik, sudjelovao je na izgradnji zvonika uz župnu crkvu sv. Ivana i Pavla u mjestu Ložišća na otoku Braču. Zvonik je izgrađen prema nacrtu kipara Ivana Rendića, dok je Anton Matzenik bio tek jedan od više izvođača njegove ideje.⁹⁴

Do jeseni 1897. godine je sagrađena baza zvonika u Sinju, do visine krovništa apsida.⁹⁵ Izgradnja je prekinuta zbog pomanjkanja novčanih sredstava.

Čim je fra Josip Šimić imenovan novim gvardijanom, 30. prosinca 1926. godine sklopljen je ugovor s građevinskim poduzećem iz Splita Braća D. E. Žagar i drug., ing. arhitekt i graditelj koji su dobili zadatak da nastave s gradnjom zvonika.

Braća Danilo i Eduard Žagar osnovali su građevinsko poduzeće u Splitu 1925. godine.⁹⁶ Eduard (1875.-1957.) i Danilo (1886.-1978.) rođeni su pokraj Čabra u Gorskom kotaru. Stariji brat Eduard pohađao je u Zagrebu Graditeljsku školu i Umjetničku akademiju u Münchenu, a mlađi brat Danilo je diplomirao arhitekturu na Visokoj tehničkoj školi u Pragu. Braća su radila u Splitu i okolici kao izvođači i projektanti i prije 1925. godine. Kao izvođači radova ili projektanti ostavili su svoj pečat na mnogim gradnjama, među kojima se ističu zgrade Režije duhana na Čiovu i u Imotskom. Otkad su osnivali poduzeća 1925. godine pa sve do Drugoga svjetskog rata, bili su aktivni na različitim poslovima, izgradnji i adaptacija visokogradnje, stambenih objekata, pomorskih i prometnih zgrada od Boke kotorske do Zagreba i Novog Mesta. U Splitu su izradili projekt za novu samostansku zgradu konventualaca u Splitu i bili su njezini izvođači,⁹⁷ projektirali uglovnice na križanju Marmontove

93 DARKA BILIĆ, O povijesti izgradnje crkava u Vrboskoj i njihovim stilskim karakteristikama, *Vrboska i njezine znamenitosti*, Vrboska, 2016., 130.

94 DUŠKO KEČKEMET, *Ivan Rendić, život i djelo*, Supetar, 1969., 336, 497.

95 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 82.

96 KARIN ŠERMAN - ANA ŠVERKO, Eduard Žagar i utjecaj srednjoeuropske arhitekture na arhitektonsku sliku Splita na prijelazu 19. i 20. stoljeća, *Prostor*, vol. 22, 2014., 1, 30.

97 STANKO PIPLOVIĆ, Graditelji braća Žagar, *Kulturna baština*, 2005., 32, 340-341; STANKO PIPLOVIĆ, Pregradnja crkve i samostana konventualaca u Splitu

*Izvedbeni projekt zvonika s pečatom Građevno poduzetništvo
Braće D. E. Žagar, (AFSS, Fond nacrt)*

i Tončićeve ulice te projektirali stambene zgrade na Pazaru u splitskom predgrađu Manuš i mnoge druge zgrade i privatne objekte. Braća Žagar, a posebno Eduard, kako su recentna istraživanja pokazala, spona su između splitske i zagrebačke arhitektonske i kulturne sredine. Upravo preko njih u Splitu se udomaćio secesijski arhitektonski izričaj iz srednjoeuropskih centara Münchena, Praga i Zagreba, u kojima su se braća školovala i stjecala radno iskustvo.⁹⁸

Sudeći prema sačuvanim nacrtima u Fondu nacrtu samostanskog arhiva, braća Žagar nisu imali projektantskih zadataka na izgradnji zvonika crkve u Sinju, već je njihovo poduzeće bilo izvoditelj radova.⁹⁹ U Fondu nacrtu arhiva u Sinju čuvaju se izvedbeni nacrti posljednja dva kata zvonika s oktogonom i potpisom Građevnog poduzetništva braće Žagar: pogled na zvonik (bez mjerila), vertikalni presjek posljednja dva kata zvonika, kotirani tlocrt dvaju katova izvedenog zvonika i tlocrt i pogled na završni oktagon zvonika (mjerilo 1:25), kotirani pogled na posljednja dva kata zvonika (kopija), dva pogleda i presjek prozora u kupoli zvonika (mjerilo 1:25) te njegove dvije kopije u mjerilu 1:5 s datacijom u Splitu, 12. srpnja 1927. godine. Zatim tu je i tlocrt oktogona zvonika, kopija presjeka oktogonalne piramide i kata zvonika (mjerilo 1:25) te presjek dva kata i oktogona zvonika.

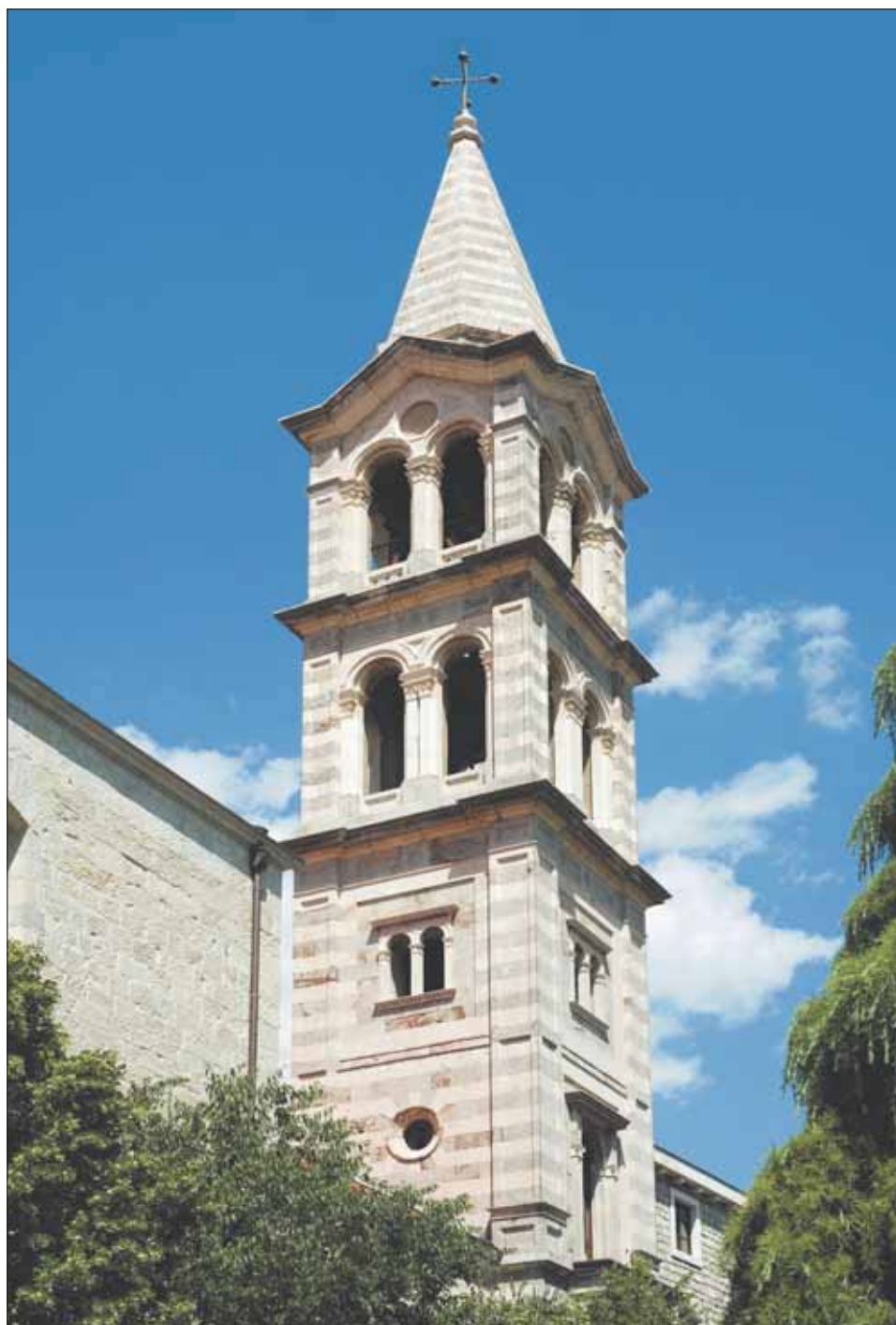
Radove na dovršetku zvonika vodio je majstor Jozo Zlodre iz Splita. U rujnu 1927. godine postavljena su nova zvona na dovršeni zvonik u neoromaničkim stilskim oblicima, u dvobojnom kamenu. Zvonik s novim zvonima blagoslovljen je 3. listopada. Četiri zvona su odljevena u Ljevaonici De Polli, u mjestu Vittorio Veneto, u zaleđu Venecije. Zvona su posvećena: 1. zvono posvećeno je Sv. Anti (la, teško 350 kg), 2. Sv. Frani (fa, 600 kg), 3. Presvetom Sakramentu (mi, 870 kg), 4. Čudotvornoj Gospi Sinjskoj (re, 1330 kg). Sva su zvona urešena natpisima, reljefima, grbovima i ostalim ukrasima. Završno je slavlje „Franjevačkoga jubileja“ svečano proslavljeno sutradan (4. listopada) na blagdan sv. Franje.¹⁰⁰

tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 2004., 46, 434-435.

98 K. ŠERMAN - A. ŠVERKO, Eduard Žagar i utjecaj srednjoeuropske arhitekture, 30-36; Katalog izložbe: *Arhitekti braća Žagar iz fundusa Muzeja grada Splita*, Split, 2013., 33-37, 50-68.

99 AFSS, Fond nacrtu, nacrt 67-76.

100 LJETOPIŠAC G.(ospe) S.(injske), Gospino i Franjino slavlje u Sinju, *Gospa Sinjska*, VI/1927, 11, 226-237 (blagoslov zvonika i zvona, pet slika); K. KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, 50-51; J. A. SOLDI, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 128; J. A. SOLDI, *Zlato na grudima Majke*, 61.

PREOBLIKOVANJE REDOVNIČKOG KORA

U svetištu crkve između 1874. i 1876. godine postavljen je novi neoklasicistički glavni oltar, koji je izradio klesar Frane Monti iz mjesta Varese na sjeveru Italije, nastanjen u Splitu.¹⁰¹ Kad je postavljen novi, mramorni oltar javila se potreba za produljenjem svetišta zbog smještaja redovničkog kora. Fra Ivan Marković spominje da je novi redovnički kor, na dva kata izgrađen u kapeli, u pozadini velikog oltara već 1876. godine.¹⁰²

Redovnici su odlučili ujediniti radove na izgradnji novog zvonika i produljenju redovničkog kora te je već inženjer Marcocchia 1885. godine uz projekt izgradnje zvonika predvidio produljenje kapele, ne mijenjajući njezinu visinu i pokrov. Na nacrtima inženjera Marcocchie, sačuvanim u samostanskom arhivu, nažalost nije prikazana u pogledu stjenka začelnog zida apside, koji odvaja redovnički kor od ostatka glavne kapele. Stoga nije moguće vizualizirati stilsko oblikovanje lica redovničkog kora.¹⁰³

Međutim, inženjer Inchiostri je 1887. godine napravio dvije inačice oblikovanja zida redovničkog kora.¹⁰⁴ Na nacrtima iz samostanskog arhiva vidljivo je da je inženjer Inchiostri redovnicima predložio dva arhitektonska slična oblikovanja lica zida redovničkog kora prema lađi crkve. U prvom projektu kojim predlaže izgradnju nižeg zvonika u osi i iznad glavne kapele i u drugom projektu u kojem predlaže izgradnju zvonika djelomično unutar volumena apside prema jugu, donose jednako arhitektonsko riješene redovničkog kora. Kor je u donjem dijelu oslonjen na dva masivna stupca postavljena na visoke baze i ojačana pilastrima sa svake strane. Stupci nose kor s ogradom, a iznad kora se izdiže još jedan red

101 J. A. SOLDO, *Zlato na grudima Majke*, 43.

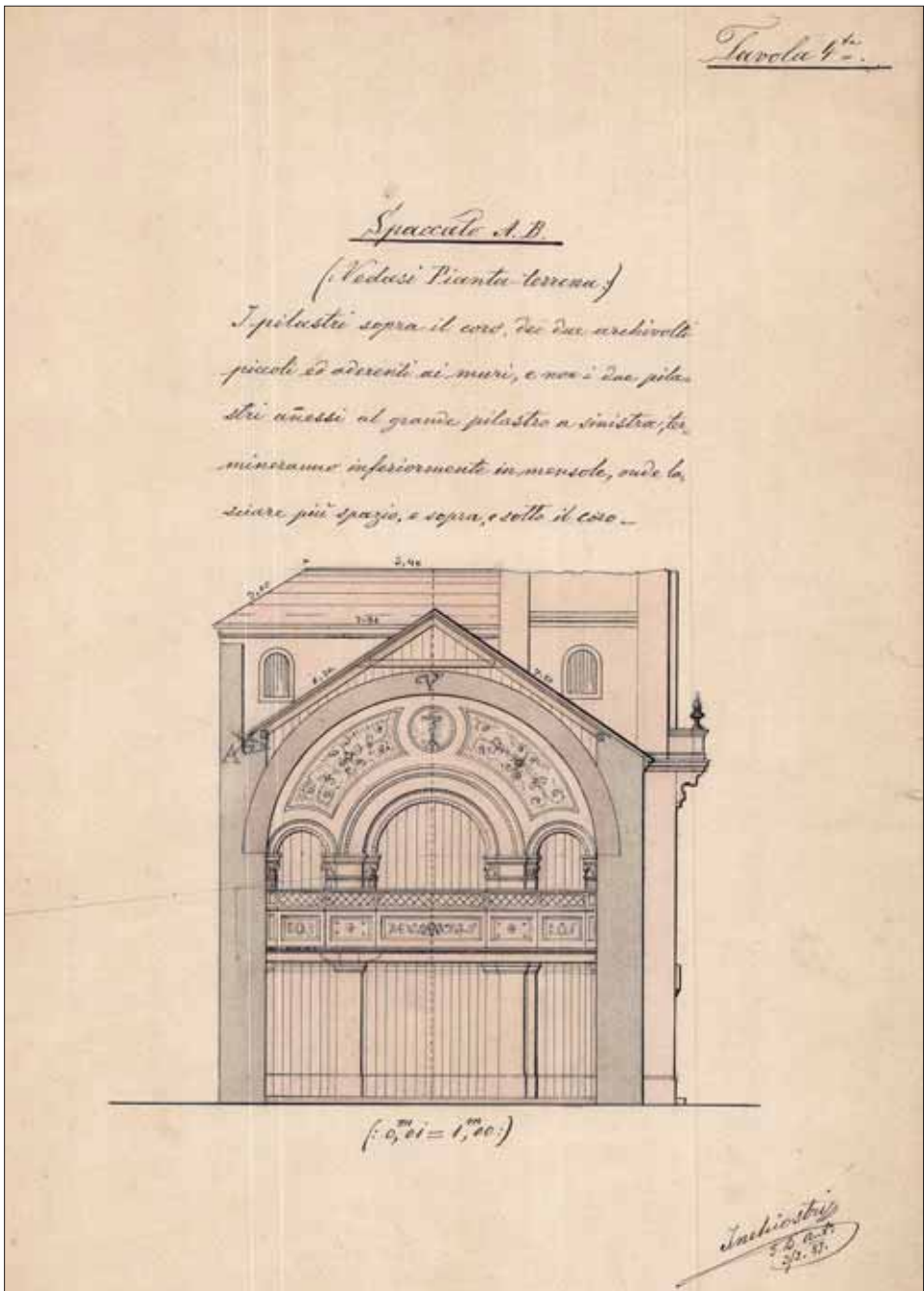
102 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 53.

103 AFSS, Fond nacrt, nacrt 14, 15, 16 i 17.

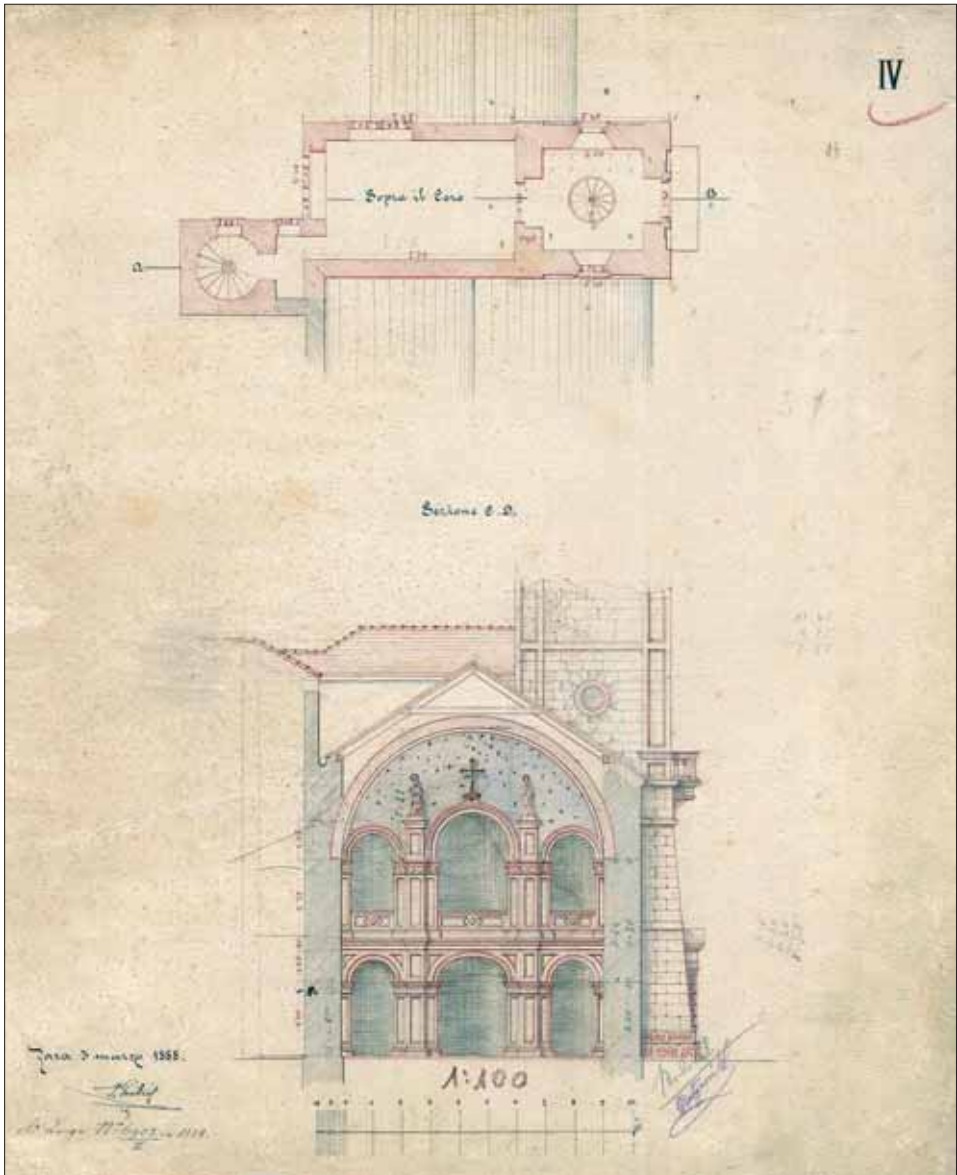
104 AFSS, Fond nacrt, nacrt 20-26.

*Projekt za novi redovnički kor, G. B. A. Inchiostri, siječanj 1887.
(AFSS, Fond nacrt)*

Prijedlog novoga redovničkog kora, G. B. A. Inchiestri, veljača 1887.
(AFSS, Fond nacrti)

Prijedlog novoga redovničkog kora, Bortolotti/Grazio, 1888.

(AFSS, Fond nacrti)

stupaca povezanih međusobno jednim većim lukom u sredini i dvama manjima sa strane oslonjenim na zidne pilastre. Dva prijedloga novoga redovničkog kora razlikuju se međusobno tek u dekoraciji ograde kora i zidne stjenke između lukova i svoda kapele.

I inženjeri Bortolotti i Grazio su 1888. godine u Zadru izradili projekt produženja svetišta i formiranja redovničkog kora u pozadini glavnog oltara koji je u konačnici i ostvaren.¹⁰⁵ Lice kora je u donjem dijelu rastvoreno s tri luka oslonjena na masivne stupce. Iznad lukova koji nose gređe iza kojeg se krije podnica kora izdižu se tri arkade oslonjene na dva stupca. Kao i na projektu inženjera Inchiostrija i Bortolottija i Grazija primijenili su princip superponiranja redova primijenivši u donjem dijelu dorski red, a u gornjem kompozitni. Iznad stupaca gornjeg kata na visokim postamentima su postavljene dvije svetačke skulpture, dok je iznad srednjega lučnog otvora postavljen metalni križ. Majstor Antonio Matzenik pobrinuo se za realizaciju toga projekta te su umjesto svetačkih figura u štuku izvedene dvije ukrasne vaze.

Prezbiterij i redovnički kor

105 AFSS, Fond nacrti, nacrt 29.

PREGLED IZGRADNJE SAMOSTANSKIH PROSTORIJA

Prema najstarijim nacrtima crkve i samostana, koji se čuvaju u arhivu nacрта, onim inženjera Antonija Benonija iz 1702. godine, jasno je da su prvi projekti za izgradnju samostana predviđali izgradnju samostanskih prostorija s klaustrom sjeverno od crkve.¹⁰⁶ U istočnom krilu bila je, uz sakristiju, predviđena blagovaonica, kuhinja, skladište i podrum. U sjevernom i zapadnom krilu bile su smještene redovničke sobice, a u sredini klaustra kruna bunara. U sobici uz pročelje crkve, sa sjeverne strane, predviđena je samostanska apoteka. Benoni je predvidio na zemljištu, s južne strane crkve, i samostansko groblje. Fra Ivan Marković donosi podatak da su tijekom izgradnje crkve i samostanskih prostorija, pod nadzorom majstora Ruspinja 1712. godine, redovnici boravili u samostaniću uz nedaleku crkvicu sv. Frane, današnju grobljansku crkvu u Sinju. Samostansko krilo koje se protezalo uz sjeverni bočni zid nove crkve te sjeverno od njene apside, koje se trebalo sastojati od šesnaest ćelija, bilo je tada tek u izgradnji. Početkom 1715. godine skromne samostanske prostorije uz crkvicu sv. Frane su izgorjele u požaru te su redovnici, uz pomoć donatora, ubrzali dovršenje samostanskih prostorija uz novu crkvu.

Prema dokumentima sačuvanima u arhivu sinjskoga samostana, proizlazi da su na izgradnji novog samostana tada radila 3 majstora i 3 radnika neprekidno tijekom perioda od 7 mjeseci. Tijekom tog vremena, kako navode redovnici, majstori su obradili petsto kola kamenja, oblikujući ih u klesance za fasadu, stepenice, oltarne menze, rubnjake i popločenje. Na gradilištu je formirana i peč za vapno širine gotovo osam lakata.

Con aggiunto de Benefattori, si applicassimo al stabilimento della nuova Chiesa, e Monastero per poter havere a suo tempo, il religioso, e necessario ricovero. Per tal oggetto; si fecero lavorare i materiali

¹⁰⁶ AFSS, Fond nacрта, nacrt 1, 2; J. A. SOLDI, Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom, 171; C. FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, 198-269.

*necessarij da tre Mistri, e tre manuali per sette mesi Continui, che ascendevano al numero di Carra Cinquecento di Sassi lavorati, Cioe sassi di fazzada, scalini, Mense per gl'Altari, Cantoni e salizo, Con una fornace di Calcina piena, di larghezza di otto brazza in circa, in cui dovevano essere quattro cento Mozza di Calcina almeno. ...*¹⁰⁷

Dio ovog materijala je sinjski providur upotrijebio za hitno poboljšanje i popravak tvrđave čim je čuo u proljeće iste godine da Osmanlije spremaju veliki napad na Sinj. Vrlo brzo nakon što su franjevci uselili u nove samostanske prostorije, prilikom osmanskog napada na Sinj, 8. kolovoza 1715. godine s novoizgrađenom crkvom izgorjele su i samostanske prostorije uz nju. Nakon toga nesretnog događaja redovnici su otišli u Split te se vratili u Sinj tek 1718. godine kada nanovo mole generalnog providura pomoć pri obnovi crkve i samostana.¹⁰⁸

I nacrt inženjera Melchiorija iz 1720. godine (kopija se sačuva u Fondu nacрта Arhiva), izrađen prema ideji fra Pavla Vučkovića, pokazuje da su redovnici samostanske zgrade namjeravali sagraditi na zemljištu sjeverno od crkve. Natpis na mjestu na kojem se danas nalazi novi klaustar glasi: *Sito destinato per la fabrica del convento* - mjesto namijenjeno za izgradnju samostana.¹⁰⁹ U samostanskom arhivu sačuvao se troškovnik radova koje je tijekom 1721. godine obavio majstor Andrea Ruspini. Od 28. srpnja do 31. listopada majstor Ruspini je gradio stubište pokraj kuhinje sa pripadajućim mu svodovima, pilastrima i prozorima, napravio je 3 prozorska otvora u kuhinji, tri prozora u blagovaonici i popločao je pod iznad apoteke. Radio je i na dovršenju kapele Djevice Marije gradnjom stepenica i menze. Za svoj rad majstor Ruspini je primio naknadu od 803 cekina.¹¹⁰

Nacrt iz 1733. godine, koji se nalazi u knjizi Katastra iz 1780. godine, pokazuje da su redovnici još uvijek namjeravali izgraditi samostan sjeverno od crkve.¹¹¹ Nepoznati je autor na tom nacrtu prikazao crkvu obnovljenu poslije požara u kolovozu 1715. godine. Crvenom bojom su na nacrtu označeni dijelovi svetišta izgrađeni kamenom, smeđom bojom su osjenčani drveni dijelovi samostanskog kompleksa koji se od sakristije pruža prema sjeveru, a žutom su označena ostala samostanska krila koja bi u sredini

¹⁰⁷ AFSS, fasc. 10, sv. IV, br. 18, Dopis sinjskih redovnika upućen generalnom providuru vjerojatno nakon 1715. godine u kojem mole pomoć za obnovu crkve i samostana.

¹⁰⁸ AFSS, fasc. 10, sv. IV, br. 19.

¹⁰⁹ AFSS, Fond nacрта, nacrt 4.

¹¹⁰ AFSS, fasc. 10, sv. IV, br. 23.

¹¹¹ AFSS, Katastarska knjiga, nacrt od 26. prosinca 1733. što ju je dao izraditi lektor fra Andrija Staničić po nalogu sinjskog gvardijana fra Nikole Brčića.

zatvarala pravokutni klostar, a koje su franjevci tek namjeravali ostvariti. Međutim, njihovi planovi nisu se ostvarili.

Vrlo brzo je došlo do promjene u planovima jer su se u arhivu sačuvala dva nacrti iz prve polovine 18. stoljeća, iz kojih je vidljivo da se započelo s planovima izgradnje samostana istočno, u produžetku osi crkve. Jedan od nacrti je najvjerojatnije izradio inženjer Francesco Melchiori.

Francesco Melchiori boravi u Dalmaciji kao inženjer u službi generalnog providura mletačkih vlasti u Zadru vjerojatno od 1715. godine, nakon petnaest godina iskustva na istoj dužnosti na venecijanskoj *Terrafermi*. Osim njega, na istoj dužnosti je u Dalmaciji tijekom 18. stoljeća zabilježeno još pedesetak osoba. Francesco Melchiori se u Dalmaciji na toj dužnosti zadržao najviše od svih, čak dvadeset i osam godina.¹¹² S obzirom da je inženjer Melchiori na istočnu obalu Jadrana došao u jeku posljednjega mletačko-osmanskog rata (1714.-1718.) aktivno je sudjelovao u borbama prilikom zauzeća Imotskoga, Bara i Ulcinja te je, prema riječima generalnog providura, tom prilikom riskirao i vlastiti život. Da je priroda posla inženjera prilikom napada ili obrane neke tvrđave bila veoma opasna pokazuje primjer inženjera Giuseppea D'Andrea koji je poginuo u istom ratu, prilikom posljednjega osmanskog napada na tvrđavu Sinj u kolovozu 1715. godine, ostavivši iza sebe siroču, kćer jedinicu. Melchiori je nakon završetka ratnih operacija 1718. i 1719. godine radio na izradi topografskih karata nove granične linije. Od 1723. do 1741. godine Melchiori zauzima najvišu poziciju među inženjerima u provinciji te mu je povjeravana realizacija najvažnijih zadataka na obnovi i izgradnji državnih vojnih, civilnih i sakralnih građevina. S nadležnošću nad cijelim teritorijem mletačke pokrajine Dalmacije i Albanije, od otoka Cresa do grada Budve u Crnoj Gori, inženjer Melchiori je projektirao i nadzirao izgradnju cijelog niza građevina u državnom vlasništvu. Tako je radio projekte za obnovu zadarske i imotske utvrde, popravak gradske cisterne u Zadru i proširenje bolnice. Izradio je projekt za izgradnju katedrale u Skradinu zajedno s njezinim zvonikom i projekt za katedralu u Makarskoj zajedno s biskupskom rezidencijom, koju se Mletačka Republika obvezala izgraditi ugovorom sa Svetom Stolicom. Prema tom ugovoru, potpisanom 1690. godine, Mletačka Republika se obvezala *de iure* i *de facto* obnoviti stare biskupije i župe na područjima koja je oslobodila od osmanske vlasti, a za uzvrat je dobila pravo upravljanja nad njima, odnosno

112 D. BILIĆ, *Inženjeri u službi Mletačke Republike*, 208-224.

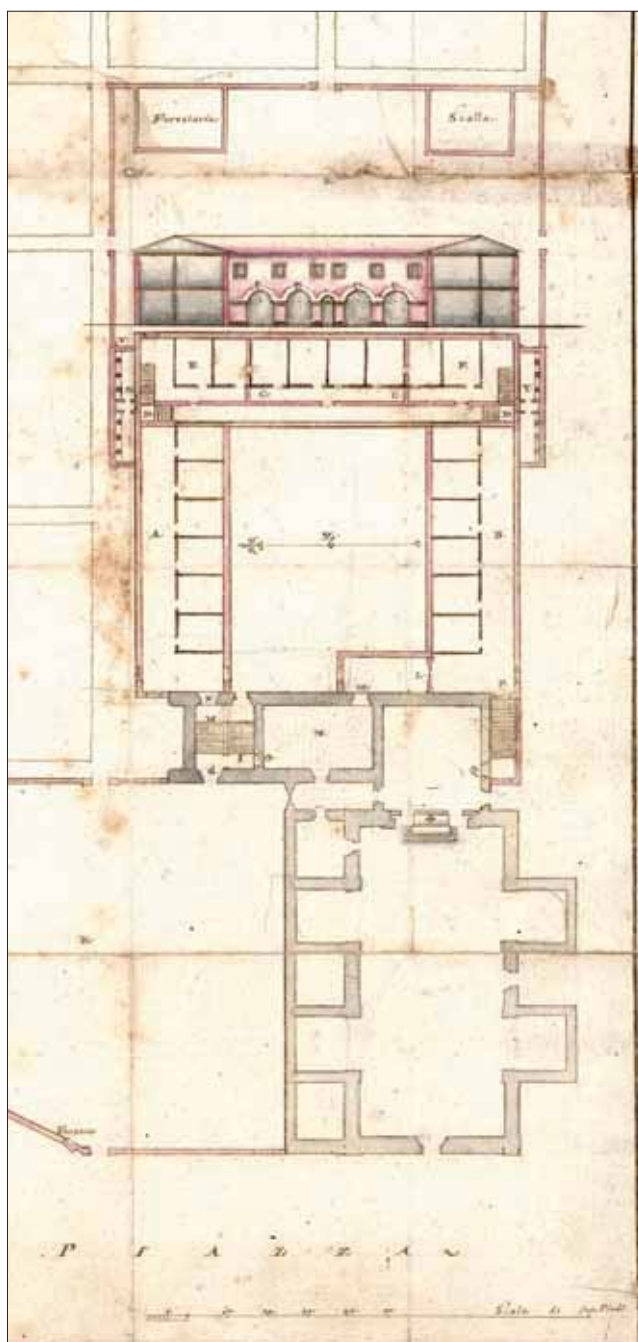
ius patronata. Izradio je i projekt za izgradnju novog lazareta pokraj Herceg Novog u Boki kotorskoj. Kao inženjer u državnoj službi Melchiori je često odlazio na teren i obavljao uviđaje te formirao mišljenje o izgradnjama koje su privatne osobe ili crkvene institucije planirale realizirati u gradskom tkivu. Osim što je radio za mletačku vlast obilazeći gradilišta projektiranih građevina ili pišući izvještaje o zatečenom stanju oštećenih građevina u državnom vlasništvu i formirao troškovnike za njihov popravak, Francesco Melchiori je istovremeno tijekom svoje karijere radio i za privatne investitore. Osim za sinjske franjevce, ostalo je zabilježeno da je Melchiori radio i za splitsku Kongregaciju sv. Filipa Nerija. Inženjer Melchiori je podučavao splitskog arhitekta Michelea Luposignolija principima arhitekture, a podučavao je i Ivana Macanovića pok. Ignacija rođenog u Trogiru 1705. godine, arhitektonskim proporcijama, za što mu je 1726. godine izdao svjedodžbu.¹¹³ Posljednje što je Melchiori prenio Macanoviću sigurno je obilježilo i djelatnost njegovih nasljednika, također građevinskih poduzetnika aktivnih tijekom cijelog 18. stoljeća u srednjoj Dalmaciji. Osim poučavanjem, do izravnog prijenosa znanja dolazilo je sigurno i na raznim gradilištima, na kojima su lokalni majstori radili na realizaciji projektiranih građevina. Sagleđavajući ostavštinu inženjera Melchiorija i ostalih inženjera na dalmatinskoj obali u širokom svjetlu, potrebno je spomenuti utjecaj građevina koje su inženjeri projektirali na kasniju izgradnju. Na primjer, oblikovanje bočnih zidova unutrašnjosti crkve u Sinju, nakon razornog potresa 1769. godine, izravni je citat oblikovanja bočnih zidova broda katedrale u Makarskoj.¹¹⁴

Na nacrtu koji se čuva u Fondu nacрта, a koji je najvjerojatnije izradio inženjer Melchiori, sivom su bojom označeni oni dijelovi koji su bili dovršeni, a crvenom bojom oni koje se namjeravalo izgraditi.¹¹⁵ Premda su na nacrtu različiti dijelovi građevine označeni slovima, legenda s objašnjenjima, koja je pratila nacrt, nije se sačuvala. Međutim, iz nacрта je vidljivo da je crkva sa sakristijom i velikim stubištem na sjeveru bila dovršena, dok su istočno, a ne kao do sada sjeverno, od crkve namjeravalo izgraditi tri samostanska krila oko kvadratnog dvorišta. Istočno samostansko krilo je trebalo u prizemlju biti rastvoreno arkadama prema klausturu, a na katu razvedeno

113 K. PRIJATELJ, Barok u Dalmaciji, u A. Horvat et alii, *Barok u Hrvatskoj*, 697.

114 DARKA BILIĆ, Francesco Melchiori – inženjer u službi Mletačke Republike, u: *Ljudi 18. stoljeća na hrvatskom prostoru. Od plemića i crkvenih dostojanstvenika do težaka i ribara*, ur. Lovorka Čoralić et alii, Zagreb, 2016., 55-56.

115 AFSS; Fond nacрта, nacrt 3.

Projekt za izgradnju samostanskog kompleksa istočno od crkve, bez potpisa, Francesco Melchiori (?), prva polovica 18. stoljeća (AFSS, Fond nacrta)

pravokutnim prozorskim otvorima. U sjevernom i južnom krilu, uza zid klaustura, bile su smještene redovničke sobice, a u kutovima istočnog krila trebala su biti smještena dvokraka stubišta za gornji kat.

Drugi, neostvareni projekt samostanskog sklopa istočno od crkve nije potpisan ni datiran, ali je veoma detaljno napravljen.¹¹⁶ Na crtežu je u tlocrtu prikazan raspored samostanskih krila prizemlja i prvog kata. Također, prikazan je i pogled na dvorišno pročelje istočnog krila te pogled na južnu fasadu južnog krila, na kojoj se trebao nalaziti glavni ulaz u samostan. Popratni tekst toga projekta detaljno opisuje zamišljenu građevinu.¹¹⁷ Legenda započinje opisom tlocrta prvog kata samostanskog

116 AFSS; Fond nacrti, nacrt 5

117 *Abbozzo del disegno del Convento de R.R. P.P. Francescani di Sign*

Nella Figura II.a si comprende il 2.do piano in solaro.

Le due scale M, et N portano nel solaro, dove l'una corrisponde nel dormitorio dei novizi; e l'altro nel Dormitorio del Provinciale e Religiosi. I Lumi dei dormitori sono marcati con le lettere a, b, c, e, d. i quali sono collocati in sito che possono render luminosi i corridori da tutte le parti

I numeri 1. e 2. sono due Fenestroni i quali ricevono il lume l'uno dalle Finestre a., e l'altro dal Fenestrone C per rendere piu chiari i due vasi cioe' la spizieria, e la Scuola dei Novizi –

Sopra questo piano vi sono Quindici Celle per i Religiosi da Uffizio, compresa quella del Reverendissimo Padre Provinciale. Sei altre Celle per i Novizzi. Cinque altre Celle per gl'Infermi. Tre stanze per la Foresteria. Una stanza per la spizziera, ed un'altra per la scuola de novizi. Due cloache per comun comodo marcate 4 –

Un gran Vaso per la Libreria il quale giace sopra la sagrestia.

In somma tutte le Celle sono al numero di 26. senza le altre sovraccennate stanze. - - -

Oltre ai quattro muri maestri e principali che circondano la fabbrica, ed altri quattro che la chiudono vi ho fatti anche gl'intermedi, li quali servono per bene ligarla, ed assicurarla.

Dai Profili posti nei lati del Prospetto si distingueranno sino a' qual segno dovranno arrivare le altezze dei muri. Le lettere x, y, r, s segnano i muri principali esterni; le lettere h, i, m, n. Li muri principali interni Le lettere p, f, k. li muri intermedi, e cosi t, g. Li Tramezzi di cantinelle sono distinti dal color giallo. Poste le cose in quest'ordine si avera' un bel solido edificio, e capace di resistere alli impetto de venti, ed alle scuosse de Teremoti, che dio tenga lontani.

Nel Prospetto o' elevazione si vedra' che tutte le finistre appoggiano sul vero(nero?), che gl'archi sono equali, e proporzionati fra loro, che tutte le porte delle Celle s'incontrano.

Cosi nel Prospetto sopra la strada s'e' procurato che la Porta dell'ingresso cada piu' in mezzo che sia possibile e perche' gli fenestroni della scala non diffornino l'ordine se gli sono fatti altri simili fenestroni dalla parte sinistra che servono a' dar lume al dormitorio.-

Nella Figura I.a si si comprende il primo piano terreno.

Contiene egli una Corte quadrata perfetta con un claustro che gli gira all'intorno, ogni lato del quale e' composto di cinque intercoluni equali con piedestali alla rustica ed archi

kompleksa. Dva stubišta, smještene u suprotnim kutovima samostanskog kompleksa, označena slovima M i N, povezuju prizemlje i kat; jedno od njih vodi do soba sjemeništaraca u istočnom krilu, a drugo do ćelija gvardijana i redovnika u južnom krilu. Osobita pažnja u projektnom prijedlogu dana je prozorskim otvorima koji su, prema legendi nacrta, postavljeni tako da idealno osvjetljavaju hodnike sa svih strana, dok veliki prozori (1 i 2) osvjetljavaju, od strane hodnika, apoteku i školu novicijata koje se nalaze u istočnom krilu. Na tom katu je predviđeno još šest ćelija za sjemeništarce, petnaest ćelija za redovnike, pet ćelija za bolesnike i tri ćelije za svratište. Na katu se nalaze, u istočnom i zapadnom krilu, i dva nužnika (4) te velika prostorija za biblioteku. Na crtežu su označeni i nosivi i pregradni zidovi te se u popratnom tekstu daje garancija da je takva građevina sigurna od vjetrova i potresa. Iz dvaju presjeka, kako legenda kaže, može se razaznati da

sopra. L'ingresso corrisponde con le porte e, d, c, b, a di modo che al primo istante ha' bel vedere.

Questo piano e' diviso in uno spazioso Refettorio con appresso una ben comoda Cucina, il Luogo da legna, e la Caneva.

Vi sono due camere grandi Terrene, ed altre per la Foresteria.

Alcuni altri luoghi poi nella parte di Tramontana dove si puo tenere cose di servizio e per la Chiesa, e per il giardino.

Due sono le scale poste sugli angoli del convento, perche cosi danno a tutti un equal commodo.

La scala segnata M sara' in due rami illuminata da due fenestre, la quale porta sul Dormitorio dei novizi, e nell'Infermeria. La scaletta P a' canto posta porterà insoffito. La scala marcata N. ella e' la vecchia, che presentemente trovarsi a' fianco della sagrestia, la quale essendo trasportata in N apporta molti vantaggi. Primiammente come dissi vengano le due scale equalmente distanti l'una dall'altra; in secondo luogo volendo separare la sagrestia dalla comunicazione per mezzo del passatiglio segnato O, quando non si portasse la scala in altro sito, verrebbe ad impicciolirsi il vaso, e resterebbe imperfetta, come si puo vedere dal disegno vecchio.

Avertimento

Perche' il Vaso del Refettorio e' grande, e difficile si rende il trovare travi di una lunghezza di 32 piedi cosi in questo caso su puo nel mezzo del Refettorio collocare una colonna di pietra isolata sopra la quale vi si appoggia un Trave maestro per largo, che servira' a sostenere li travi di 20 piedi. e' che si pratica, e si vede in molti luoghi d'Italia

Annotazione

Li numeri 2, 2 ec. rimarcano li pilastri sopra quali si appoggiano gli archi

Li numeri 3, 3 rimarcano li contra pilastri

Le muraglie sono distinte dal color rosso

Il color giallo distingue i Tramezzi di cantinelle, ed i Travi, si nel piano terreno come nel piano a solero.

Avertasi che siccome nello luogo dove si fabbrichera' il monastero, non vi mancheranno le pietre, cosi mi e parso bene che li muri terreni siano tutti di pietre, e che incantenano gli altri maestri.

su svi prozorski otvori postavljeni na puni zid, da su svi lukovi jednaki i da su sva vrata pravilno smještena jedna nasuprot drugih. Prilikom projektiranja ulične fasade na južnom krilu, nepoznati autor projekta je vodio računa, prema tekstu legende, da glavni ulaz u samostan bude smješten pri sredini fasade te da veliki polukružno zaključeni prozorski otvori stubišta imaju svoj pandan na drugoj strani pročelja tako da ne naruše simetriju fasade.

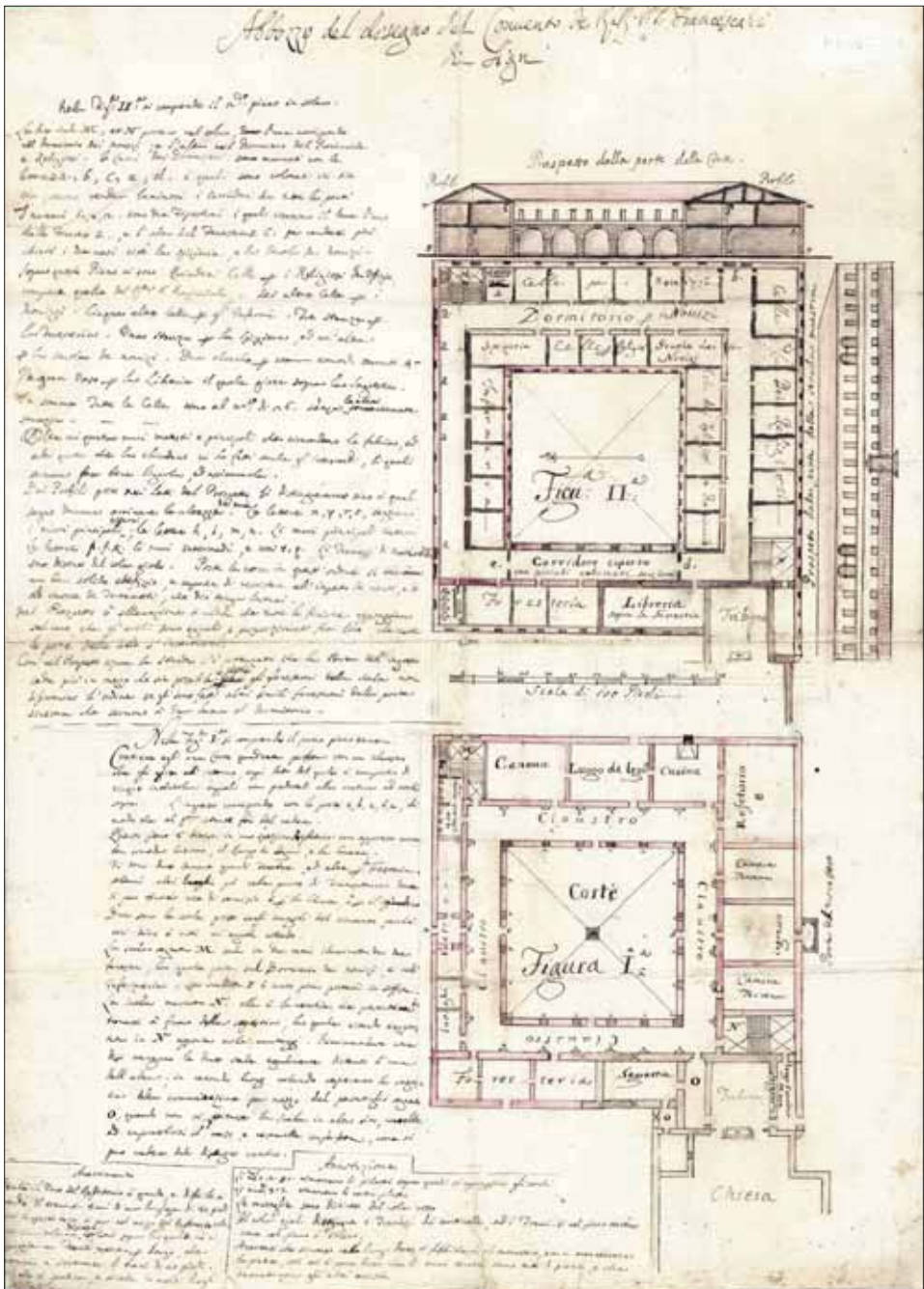
Nastavljajući s opisom, anonimni autor projekta opisuje prizemlje samostanskog kompleksa u sredini kojeg se nalazi kvadratno dvorište okruženo zgradama čija prizemlja su otvorena s pet lučnih otvora koji se oslanjaju na rustične pilone. Autor navodi da je postavio otvor glavnog ulaza u samostan, smješten u južnom krilu, u ravninu s drugim otvorima (a, b, c, d, e) tako da posjetitelj ima, prilikom ulaska u samostan lijepi, otvoreni pogled s dubokom perspektivom. U jugoistočnom uglu samostana nalazi se blagovaonica s obližnjom kuhinjom u istočnom krilu, drvarnicom i smočnicom. U južnom krilu, sa svake strane ulaznog atriya nalazi se po jedna prostorija, a u zapadnom krilu, pokraj sakristije planirane su gostinjske sobe. U sjevernom krilu su smještena skladišta, a u kutovima su stubišta. Autor projekta smatra da je zbog niza prednosti potrebno premjestiti stubište, koje se tada nalazilo uz sakristiju, u jugozapadni kut samostana (N). Prva prednost toga zahvata je što, prema njemu, stubišta moraju biti na jednakoj udaljenosti jedno od drugog, a druga je što se otvara mogućnost izravne komunikacije samostana i crkve bez smanjenja volumena sakristije.

Autor projekta nadalje, u posebnom odlomku, upozorava, s obzirom na veliku duljinu blagovaonice, da će biti teško prilikom realizacije toga projekta pronaći drvene grede duge trideset dvije stope. On nudi rješenje u vidu izgradnje, po sredini blagovaonice, samostojećeg kamenog stupa koji će nositi poprečnu gredu koja može pridržavati drvene grede duge 20 stopa. Tu praksu je autor projekta zatekao u mnogim mjestima Italije. Autor je, na crtežu, kamene i drvene zidove označio različitim bojama koje se danas teško razlučuju zbog starosti crteža. Nacrt i opsežni popratni tekst pruža nam vrijedan i rijedak uvid u smjernice kojima se arhitekt vodio tijekom projektiranja samostanskog kompleksa u 18. stoljeću.

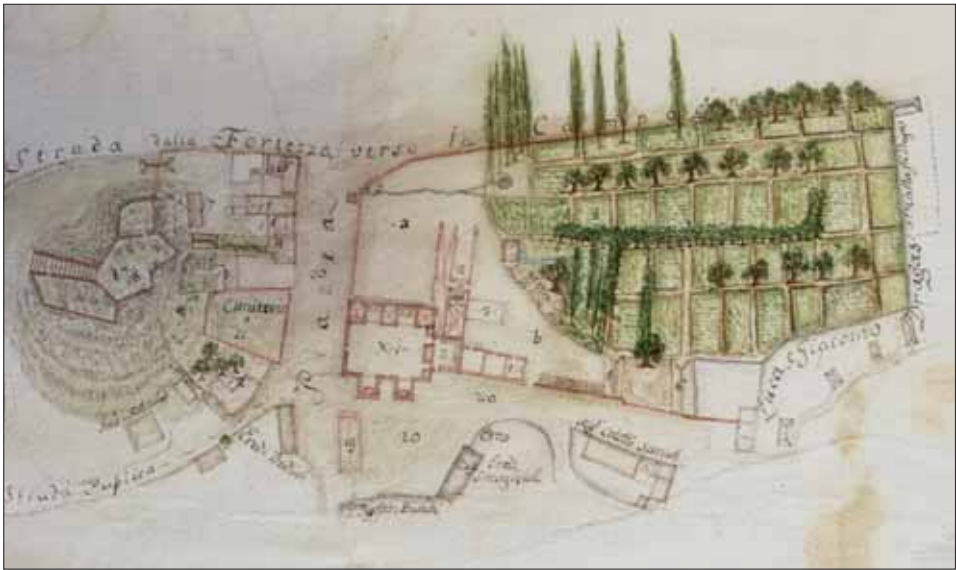
Nacrt splitskog mjernika Petra Kurira iz 1758. godine, osim što je izvrstan izvor informacija o izgledu Sinja sredinom 18. stoljeća, pokazuje da je u to vrijeme bio izgrađen tek mali dio izvorno predviđenoga samostanskog kompleksa i to ono krilo koje se od apside proteže prema sjeveru.¹¹⁸ Za vrijeme gvardijana fra Bone Buljana i Marijana Šurića, između 1747. i 1749. godine,

118 AFSS, Katastarska knjiga, nacrt iz 1758.

Pregled izgradnje samostanskih prostorija

Projekt za izgradnju samostanskog kompleksa istočno od crkve, Nepoznati autor, prva polovica 18. stoljeća (AFSS, Fond nacarta)

Sinj, Petar Kurir, 1758. (AFSS, Katastarska knjiga, 1780.)

dovršena je izgradnja najstarijega samostanskog krila koje se od sakristije i velikog stubišta pružalo prema sjeveru, a sastojalo se od samostanskih ćelija s dugačkim hodnikom ispred njih. Sredinom 19. stoljeća podignut je kat nad tim krilom. O tome svjedoči nacrt Antonia Linardovića iz 1856. godine sačuvan u Fondu nacrtu na kojem je u tlocrtu prikazan projekt nadogradnje. Treći kat nad starim samostanom je sagrađen 1927. godine.¹¹⁹ U Fondu nacrtu arhiva sačuvao se tlocrt nadogradnje trećeg kata samostanske zgrade, pogled na pročelje i detalj situacije gradskog tkiva u mjerilu 1:2880.¹²⁰

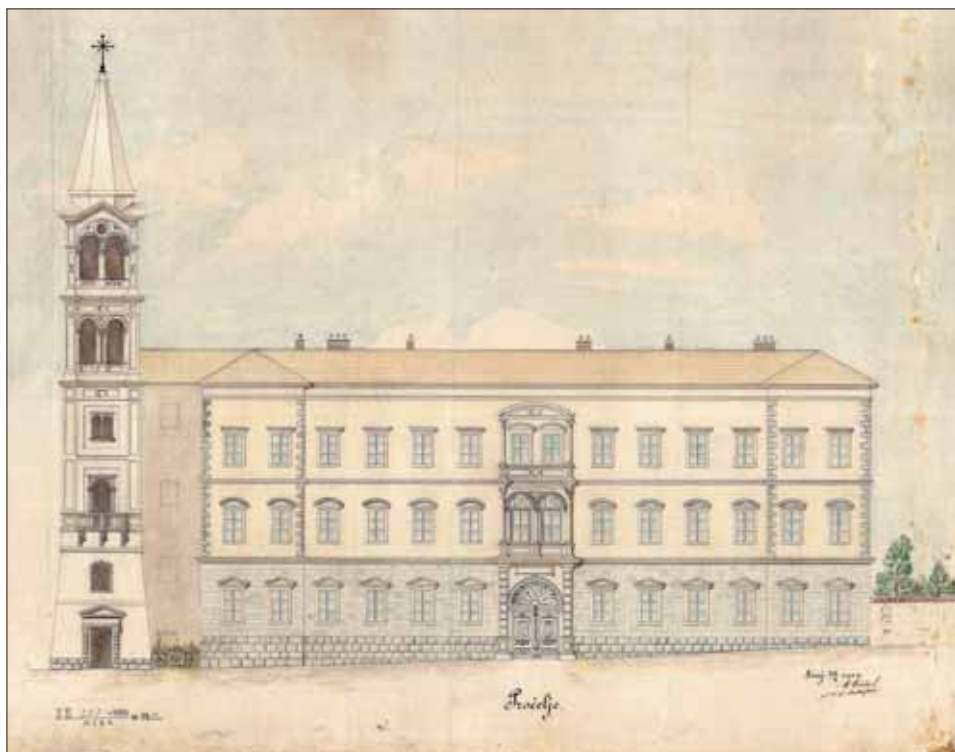
Vjerojatno u djelomičnoj nakani da se realizira projekt izgradnje samostanskih zgrada istočno od crkve, između 1738. i 1745. godine, za vrijeme gvardijana fra Jerolima Filipovića, izgrađena je zgrada, natkrivena krovom s kupama, u produžetku crkvene apside prema istoku. Iz nacrtu mjerinika Kurira iz 1758. godine proizlazi da je spomenuta zgrada u prizemlju bila sastavljena od tri prostorije, a najudaljenija prostorija je služila kao peć (označena na nacrtu brojem 4).¹²¹ Na mjestu te zgrade, u produžetku djelomično izgrađenoga novog zvonika, splitski nadinženjer Karlo Čičin¹²² 1903.

119 J. ŠETKA, *Gospa Sinjska*, 41.

120 AFSS, Fond nacrtu, nacrt 10.

121 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 49.

122 Inženjer Karlo Čičin bio je prvi predsjednik *Društva inženjera i arhitekata u krajevini Dalmaciji* u Splitu. Bio je priznati stručnjak. Vodio je radove na novoj cesti koja je povezivala Makarsku i Zadvarje. S. PIPLOVIĆ, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 407.

Projekt za novu zgradu Sjemeništa, Karlo Čičin, 1903. (AFSS, Fond nacrt)

godine napravio je projekt za novu zgradu Franjevačkog sjemeništa.¹²³ U Fondu nacrti Arhiva sačuvao se crtež glavne, ulične fasade te zgrade uz ilustraciju u to vrijeme još nedovršenoga novog zvonika. Pročelje zgrade od prizemlja i dva kata sastojalo se od tri dijela, bočnih užih rizalita odvojenih od središnjeg dijela rubnim klesancima. Sokl ili prizemno zadebljanje zida je posebno naglašeno rustično klesanim kvadrima, dok je ostatak površine toga kata prekriven sivim kamenim klesancima, istim onima koji su upotrijebljeni i za gradnju zvonika. Sva tri kata su rastvorena gusto i pravilno raspoređenim prozorskim otvorima. Prozori na svakom katu su natkriveni različitim zabatom, od trokutastog u prizemlju, polukružnog na prvom katu, dok prozori drugog kata imaju jednostavno profilirani istaknuti vijenac. Središnja os pročelja posebno je naglašena. U prizemlju je polukružno zaključeni portal uokviren parom rustičnih polustupaca na pijedestalu kao i neostilski prozorski otvori na oba kata iznad. Projekt nadinženjera Čičina nije ostvaren, već je 1911. godine na njegovu mjestu izgrađena druga zgrada Sjemeništa,

¹²³ AFSS, Fond nacrt, nacrt 42.

međutim njezina dokumentacija se nije sačuvala u Fondu nacрта. Današnja zgrada na tom mjestu sagrađena je 1991. godine.

U Fondu nacрта samostanskog arhiva sačuvala se serija nacрта, uglavnom tlocrta, zgrade samostana koja je sagrađena u prvom desetljeću 20. stoljeća okomito na krilo samostana koje se od sakristije proteže prema sjeveru. Analizom rukopisa na ovim nacrtima moguće je pretpostaviti da je njen projektant bio Karlo Čičin.

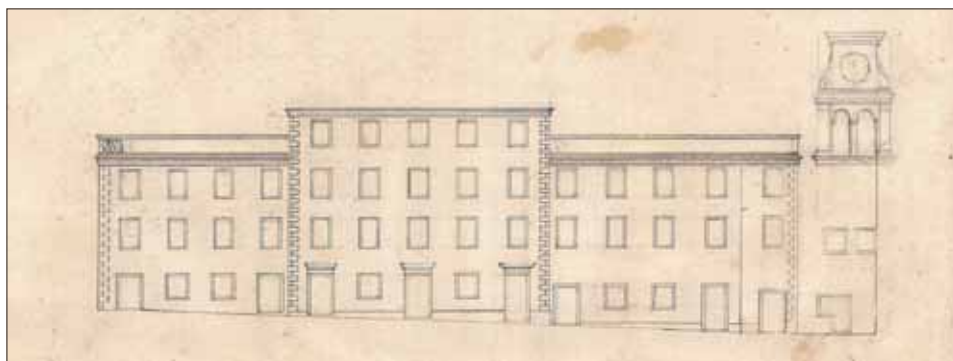
Na ulazu u Sinj, uz Alkarsko trkalište je 1907. godine sagrađena nova velika zgrada Sjemeništa.¹²⁴ Po svršetku Drugoga svjetskog rata ta zgrada je oduzeta franjevcima te su redovnici sagrađili 1966. godine zgradu gimnazije uz takozvano samostansko dvorište, sjeveroistočno od samostanske crkve. Zgrada je orijentirana sjever-jug i sastoji se od prizemlja i dva kata. Nepotpisani i nedatirani izvedbeni nacrti, tlocrti i presjeci te zgrade čuvaju se u Fondu nacрта samostanskog arhiva. Ovu zgradu je projektirao arhitekt Ante Barač iz Splita.¹²⁵

Sredinom 18. stoljeća, u produžetku glavnoga crkvenog pročelja prema sjeveru, sve do puta koji vodi do tvrđave, podignut je visoki zid s prozorskim otvorima, o kojima svjedoči fra Ivan Marković, jer je spomenuti zid bio vidljiv još u 19. stoljeću.¹²⁶ Taj zid imao je funkciju delimitacije fratarskog zemljišta prema trgu, ali i pročelnog zida samostanske zgrade koju se namjeravalo izgraditi uz njega nadajući se da će se jednog dana realizirati najstariji sačuvani projekt za samostanske prostorije, inženjera Antonia Benonija iz 1702. godine. Taj zid se nalazi također ucrtan na Kurirovoj mapi Sinja iz 1758. godine te se iz njega može razabrati da je na njegovu početku, uz pročelje crkve, postojao ulaz u samostansko dvorište. Iznad toga ulaza se nalazio natpis:

124 O toj zgradi je, u Kurirovu Katastru ispod prikaza čestice zemlje na kojoj je sagrađena, rukopisom 15. listopada 1956. zabilježeno: „... Na njoj je god. 1908. napravljena nova zgrada našega Franjevačkoga sjemeništa... Napravljeno je novcem koji je provincija uzajmila u austrijske vlade u Beču. Istovremeno je napravljen i veliki zid od kamena. Radove je u ime provincije vodio o. Mijo Kotaraš. Glavni pomagač i nadglednik radnika bio je o. Andeo Frankić. Do godine 1918. provincija je dug vraćala austr. vladi a poslije njezine propasti vraćala ga je novonastaloj državi Jugoslaviji ili bolje Kraljevstvu S.H.S. kako se je Jugoslavija zvala službeno u početku. Sjemenište je svojoj svrhi služilo do god. 1944. Po odlasku domobrana i ustaša iz Sinja u Sinj su u mjesecu listopadu iste godine ušli partizani i odmah sjemenište uzeli za bolnicu. Osoblje sjemeništa uzeli su samo lični inventar i preselili se u samostan, a sve ostalo ostalo je u sjemeništu. Kad je bolnica napustila sjemenište Narodni Odbor kotara – Sinj u nj je smjestio državnu gimanziju u kojoj se nalazi i sada.“

125 AFSS, Fond nacрта, nacrt 105-107, 109-111.

126 I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 49.

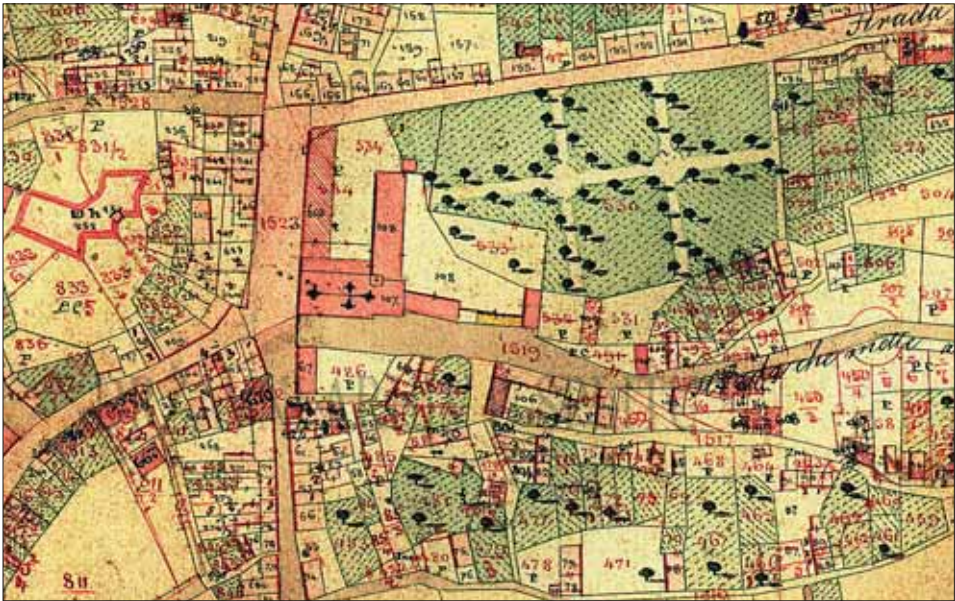
Zgrada Franjevačke klasične gimnazije, Nepoznati autor, 19. st. (AFSS, Fond nacrtu)

MDCCXL

*Cum porta claustrum custodi Conditor Orbis,
Longe ut sint hostes: sit procul omne malum.*

Taj zid je srušen sredinom 19. stoljeća, kada je na tom je mjestu 1855. godine sagrađena zgrada u kojoj je sljedeće godine smještena Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti. Bila je to prva gimnazija na jugu Hrvatske s hrvatskim nastavnim jezikom. U Fondu nacrtu arhiva sačuvala se knjiga troškova gradnje i crtež na kojem je prikazan pogled na glavno pročelje zgrade gimnazije.¹²⁷ Crtež nije ni datiran ni potpisan, a pročelje prikazano na njemu u glavnim crtama odgovara realiziranom pročelju. Crtež izgleda nedovršen, jer na njemu nije prikazan krov građevine, već samo pročelni zid sa svojim otvorima. Međutim, iz crteža se razaznaje da je postojala ideja da se cijela površina pročelnog zida ožbuka, a vidljivi ostave samo rubni klesanci koji bi uokvirivali širinu središnjega, višeg rizalita pročelnog zida i krajnje rubove zgrade. Također, za razliku od izvedenog pročelja kakvo nalazimo danas, bočni, niži dijelovi pročelja iznad završnog vijenca su trebali biti zaključeni kamenom ogradom od balustara što znači da bočni, niži dijelovi zgrade nisu trebali biti pokriveni krovom, kao danas, već terasom. Na istom crtežu su vjerojatno naknadno između zgrade gimnazije i crkvenog pročelja iscrtani grafičkom olovkom obrisi zvonika što govori o postojanju zamisli sredinom 19. stoljeća da se crkveni zvonik izgradi uz sjeverni ugao crkvenog pročelja. Završni vijenac baze zvonika je u visini nižih bočnih dijelova gimnazijske zgrade, a iznad njega se diže lođa za zvona otvorena polukružno zaključenim otvorima bifore. Iznad vijenca lođe diže se visoka atika za gradski sat, uokvirena dvjema izduženim

¹²⁷ AFSS, Fond nacrtu, nacrt 9.

Katastarski plan Sinja iz 1832. godine s naknadno ucrtanom novom zgradom Franjevačke klasične gimnazije (Državni arhiv u Splitu)

Katastarski plan Sinja iz druge polovice 19. stoljeća s ucrtanim samostanskim zgradama izgrađenim tijekom prvog desetljeća 20. stoljeća (Državni arhiv u Splitu)

volutama. Poslije Drugoga svjetskog rata jugoslavenske su vlasti, među ostalim, oduzele samostanu gimnazijsku zgradu te je tek nedavno djelomično vraćena samostanu.

U toj zgradi gimnazije bila je smještena i Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju osnova godine 1860. godine. Zbirku sačinjavaju većinom predmeti prikupljeni na području Cetinske krajine, posebno franjevačkog posjeda u Čitluku. Od najznačajnijih predmeta u zbirci ističu se antičke skulpture: Heraklova glava, skulptura božice Dijane i donji dio imperatorova kipa.¹²⁸ Zbirku je osnovao fra Ante Konstantin Matas, profesor i ravnatelj Franjevačke klasične gimnazije. Zbirka je do 1928. godine bila smještena u zgradi gimnazije na gradskom trgu kada je u samostanskom dvorištu izgrađen lapidarij. Sa sjeverne strane današnjega samostanskog klaustera, uz Glavičku ulicu je 1972. godine sagrađena zgrada u kojoj je 1982. godine uređen Muzej u kojem se i danas nalazi izložena arheološka, numizmatička i etnološka zbirka.

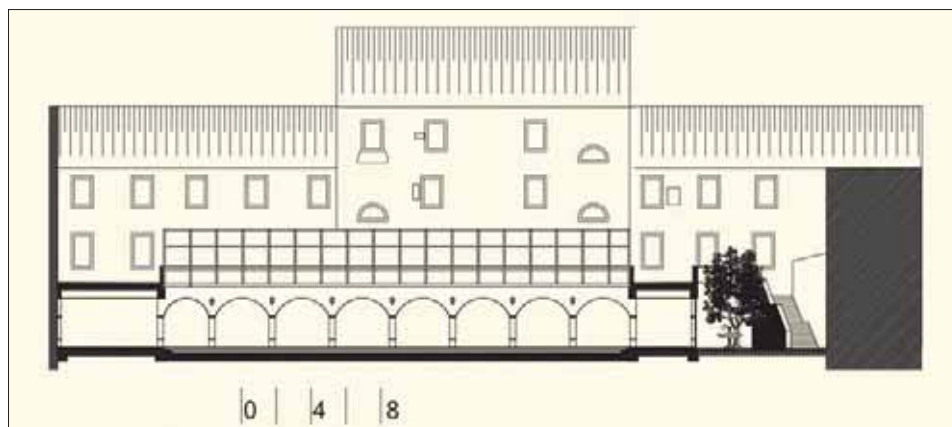
Izgradnjom te zgrade zatvoren je četverokutni prostor između samostanskih zgrada koji je još davne 1702. godine bio predviđen za samostanski klaustar prema nacrtu inženjera Benonija. Do oblikovanja toga prostora došlo je početkom 21. stoljeća za vrijeme gvardijana fra Bože Vulete. Naime, oduzimanjem zgrade gimnazije nakon Drugoga svjetskog rata uzurpirano je i pola dvorišta koje je sve do nedavno ostalo nepopločano te je zbog loše odvodnje otpadnih voda često poplavljivalo.¹²⁹

O počecima realizacije ideje o uređenju toga prostora najbolje govore riječi gvardijana fra Bože Vulete:

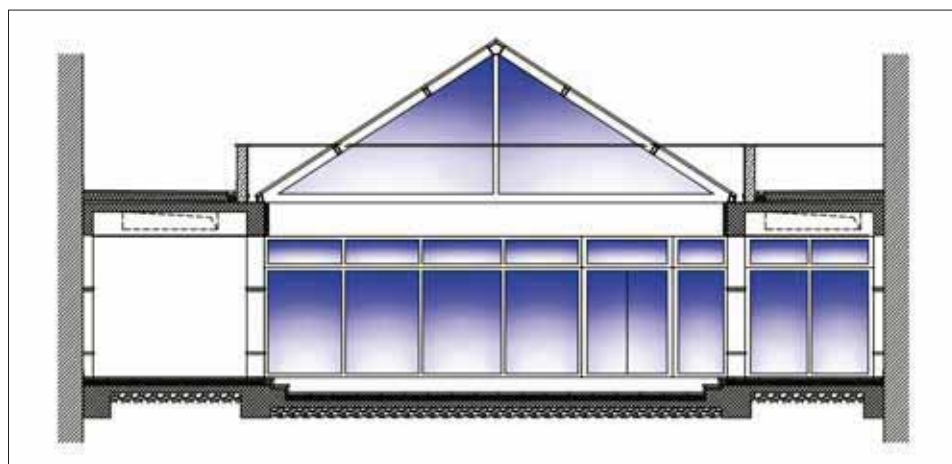
U neformalnom susretu s ing. Antom Todorićem, početkom kolovoza 2006. godine, o. gvardijan započeo je razgovor o natkrivanju tog dvorišta. Uvažavajući građevinske smjernice ing. Ante Todorića o. gvardijan je razgovarao s ing. Mariom Todorićem, koji je došao na zamisao da se na tom mjestu izgradi klaustar. Predložio je da potražimo nacрте samostana što bi nam olakšalo izradu projekta. U traženju nacрта naišli smo na već gore spomenuti nacrt Antonia Benonia iz 1702. godine. S tom smo zamisli stupili u kontakt s arhitektom Ivanom Vučkovićem. On je na temelju okvirnog projektznoga zadatka, u travnju 2008. godine izradio idejno rješenje koje je poslužilo fratrima za jasnije definiranje

128 ANTE MILOŠEVIĆ, Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1996., 36, 420, 425; J. ŠETKA, *Gospa Sinjska*, 42-43.

129 BOŽE VULETA, Ostvarenje davnih zamisli. Izgradnja samostanskog klaustera, *Gospa Sinjska*, XXXVIII-XXXIX/2012., 11-15.

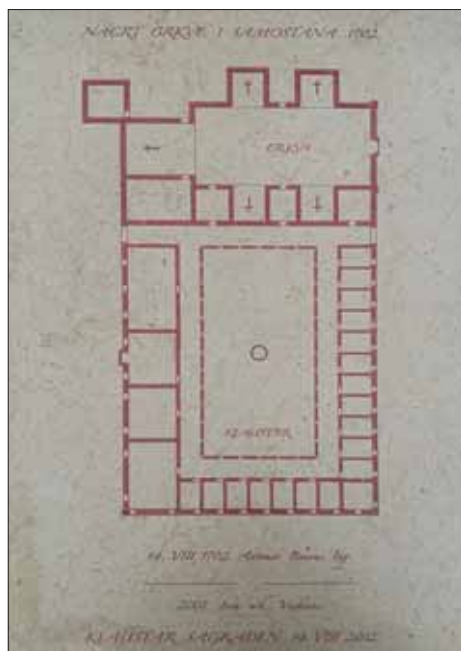
*Uzdužni presjek samostanskog klaustra - pogled prema zapadu,
Ivan Vučković, 2008. (AFSS, Fond nacrti)*

*Poprečni presjek samostanskog klaustra sa staklenim pokrovom,
Ivan Vučković, 2008. (AFSS, Fond nacrti)*

projektnoga zadatka. Uvažnim primjedbama na idejno rješenje otpočeli su razgovori s Upravom za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH u Splitu na čelu s ravnateljem dr. Joškom Belamarićem i gospođom Anitom Gamulin. Održan je niz radnih sastanaka. S velikim razumijevanjem za naše potrebe, a ne žrtvujući temeljne zahtjeve konzervatorskih normi, spomenuta Uprava odobrila je gradnju.¹³⁰

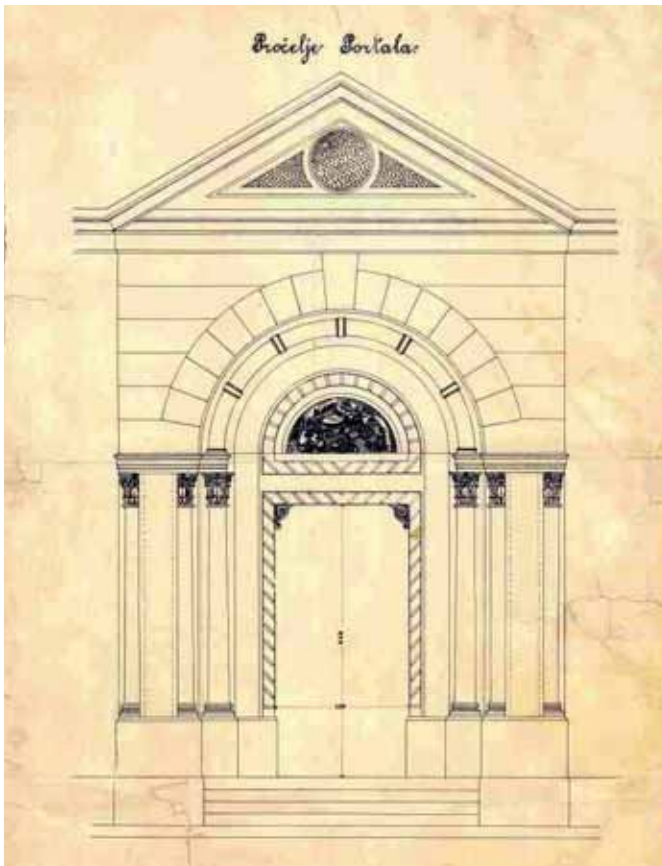
130 Isto, 12

Ploča postavljena u podu klaustura s urezanim nacrtom Antonia Benonija iz 1702.

Novčana sredstva potrebna za realizaciju tih radova prikupljena su u Hrvatskoj i Njemačkoj, a s realizacijom se započelo 2008. godine. S betonskim i zemljanim radovima se započelo u travnju 2008. godine nakon potpisivanja ugovora s građevinskim poduzećem „Domoizgradnja“ iz Hrvaca. Iduće godine, zbog nedostatka novčanih sredstava nije se radilo, no uskoro je nastavljeno s dovršenjem klaustura. Prema projektu inženjera Ivana Vučkovića iz Zagreba popločan je pod klaustura i obloženi su kamenom stupci arkada. Kapitele na stupcima osmislio je akademski kipara fra Duje Botteri u zajedničkoj izvedbi s akademskom kiparicom Katom Marović, akademskim kiparom Mariom Franićem i Krešimirom Pletikosićem. Novi klaustar je dobio i stakleni krov postavljen u metalne nosače koji, iako praktičan, vizualno nije najsretnije rješenje. Fra Duje Botteri oslikao je i staklene stijene tog krova motivima „Pjesme stvorenja“ sv. Franje Asiškoga.

U sredini poda sadašnjeg klaustura postavljena je ploča s prijepisom izvornoga latinskog teksta i njegovim hrvatskim prijevodom koji je 1740. godine bio postavljen iznad vrata koja su s gradskog trga vodila u taj klaustar. Također je u podu postavljena i ploča s urezanim nacrtom inženjera Antonia Benonia iz 1702. godine kojom se aludira na konačno dovršenje klaustura zamišljenog prije više od 300 godina.

*Nerealizirani projekt portala samostana u Sinju, Karlo Čičin (?), početak 20. st.
(AFSS, Fond nacrti)*

U 19. stoljeća nastavilo se uređivati postojeće prostorije samostana i nadograđivati nove. Godine 1908. sagrađeno je novo krilo od kamena na tri kata, a nakon Drugoga svjetskog rata samostan je više puta popravlján, osobito 1963. i 1964. godine. Iz toga perioda sačuvan je niz arhitektonskih crteža u Fondu nacrti, koje je izveo arhitekt Ante Barač. Crtež nadogradnje dvorišne zgrade uz sjeverni kut crkvenog pročelja, s pogledom, tlocrtom i presjekom napravio je „Projektant“, građevno-projektni zavod u Splitu. Također je izradio kotirane nacрте samostanskog stubišta, nacрте za strehe za ispovijedanje u drugom samostansku dvorištu, a u isto vrijeme je uređeno i dvorište ispred ulaza u samostan.¹³¹

¹³¹ K. KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, 48 -50; J. A. SOLDÓ, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, 130.

SAMOSTAN KAO POLAZIŠTE ZA URBANISTIČKO OBLIKOVANJE SINJA

Na najstarijim nacrtima, koji se čuvaju u arhivu, mogu se uočiti tendencije autora nacрта i projektanata da artikuliraju i prostor u neposrednoj blizini samostana i crkve.

Od generalnog providura mletačke Dalmacije i Albanije Dolfinia 1695. godine dobili su redovnici zemljište podno tvrđave Kamičak da na njemu podignu crkvu i samostan. Granice posjeda su premjerali i označili mletački vojni službenici Antonio Canagetti i Giorgio Marcomatti.¹³²

Već na prvim nacrtima Antonia Benonija iz 1702. godine vidljivo je kako je planirano formiranje trga ispred crkve i samostanskog pročelja sjeverno od crkve, a samostanski kompleks s crkvom je trebao artikulirati cijelu istočnu stranu toga trga. Na zapadnoj strani trga predviđena je uska ulica do pećine sv. Frane.

U istom arhivu u Sinju sačuvana je kopija nacрта koji je izradio vojni inženjer Francesco Melchiori u Splitu 1720. godine.¹³³ U popratnom tekstu nacрта čita se da je inženjer Melchiori realizirao nacrt na osnovu ideje i instrukcija tadašnjega sinjskoga gvardijana fra Pavla Vučkovića. Popratni tekst crteža glasi:

Disegno è lettera Avvogaresca di sotto Chamesc(...) avanti la Chiesa di Sign 1720 –

Disegno della Chiesa grande de Sign

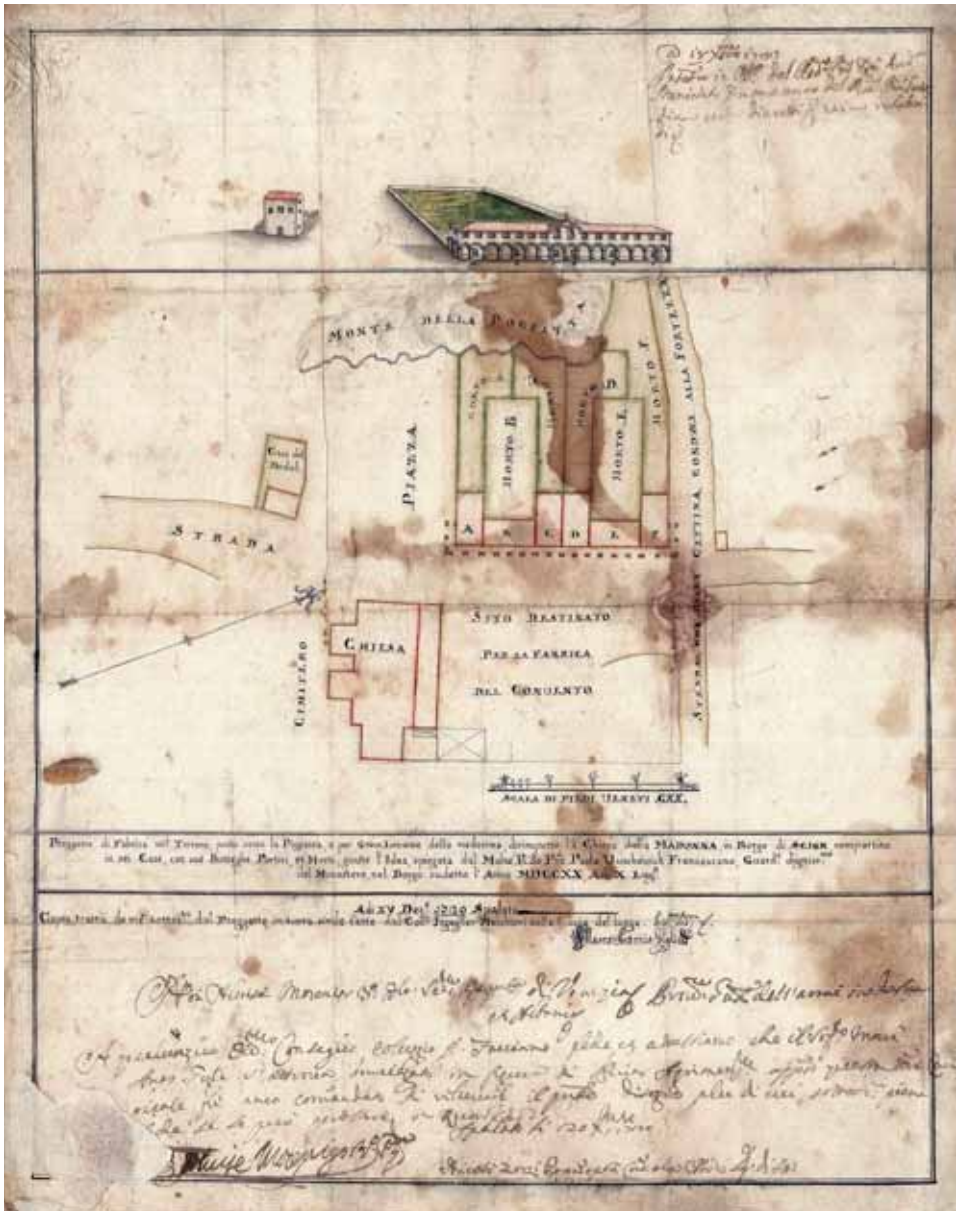
Gore u desnom kutu:

Adi 18 Dicembre 1733

Presentata in Offizio dal Red.o Pre Fra And.a Stanichic per nome anco del Red.o Pre Guardiano, et altri discreti (...) anima rehabendi(...)

132 AFSS, fasc. 10, sv. IV, br. 1.

133 AFSS, Fond nacрта, nacrt 4.

Projekt zgrade nasuprot crkve Gospe Sinjske, Francesco Melchiori, 1720.
(AFSS, Fond nacrti)

Dolje:

Progetto di Fabrica sul Terreno posto sotto la Poggiatta, e per GrecoLevante della medesima, sirimpetto la Chiesa della Madonna, in Borgo di Scign compartito in sei Case, con sue Botteghe, Portici, et Horti, giusto l'Ida spiegata dal Molto Reverendo Padre Paolo Vuschovich Francescano, Guardiano dignissimo del Monastero, nel Borgo sudetto l'Anno MDCCXX, Adi X Luglio

Adi XV Dec:e 1720 Spalato

Copia tratta da me'sottos.to dal Progetto in tutto simile fatto dal Collonelo Ingegner Melchiori sulla faccia del luogo.

Marco Antonio Gigli

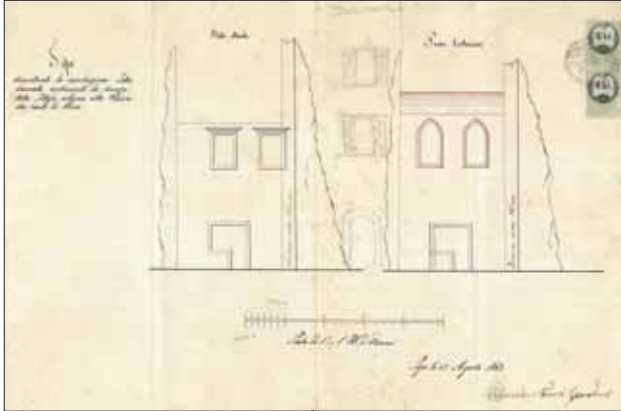
Detalj projekta zgrade nasuprot crkve Gospe Sinjske, Francesco Melchiori, 1720. (AFSS, Fond nacrti)

Radi se o projektu za jednokatnu građevinu čije je prizemlje, vjerojatno namijenjeno trgovačkim radnjama, razvedeno nizom polukružnih arkada. Ovakve zgrade s arkadama u prizemlju nezaobilazan su motiv gradskih ulica nebrojenih gradova središnje i sjeverne Italije, a pogotovo u gradovima na području venecijanske *terraferme*. Građevina je smještena nasuprot zemljišta sjeverno od crkve koje je bilo namijenjeno za izgradnju samostanskih zgrada, a njezinom realizacijom bi se urbanistički definirao prostor ispred crkve i samostana širokom ulicom u smjeru sjever – jug. Projekt zgrade nije nikada realiziran.

Prema sačuvanim nacrtima u Fondu nacrti u arhivu i nacrtima naknadno uvezanim u Katastar samostanskih pojedina Petra Kurira iz 1733. i 1758. godine, može se zaključiti da je samostanski posjed uz crkvu i samostanske prostorije između te dvije godine bio prostorno definiran. Sjevernu granicu posjeda omeđila je drvena samostanska zgrada s redovničkim sobicama, istočnu granicu uz koju se formirao današnji centar grada definirao je viso-

ki zid izgrađen prije 1740. godine. Taj posjed postao je ishodište od kojeg i danas prema kojemu se formirao budući grad Sinj.

Franjevci su 1724. godine, izgradnjom vodovoda, doveli u svoje dvorište vodu. Nešto kasnije, dio te vode ustupili su stanovništvu Sinja, koji su 1745. godine na trgu, na sjeverozapadnom uglu samostanskog posjeda, uz obodni zid dvorišta sagradili bunar.¹³⁴ Taj bunar je vidljiv na Kurovoj mapi Sinja iz 1758. godine.

Rekonstrukcija pročelja zgrade između crkve i gimnazije na gradskom trgu, Nepoznati autor, 1862. (AFSS, Fond nacrt)

U Arhivu se sačuvao nacrt zgrade Franjevačke gimnazije na trgu, sjeverno od crkvenog pročelja, na kojem je prikazano i pročelje građevine koja se nalazi između crkvenog pročelja i zgrade gimnazije, njezina adaptacija u zvonik na preslicu i iznad njega sunčani sat.¹³⁵ Nacrt je nastao 1862. godine, nakon izgradnje gimnazijske zgrade. Naknadna intervencija na nacrtu, izvedena grafičkom olovkom, ilustrira prijedlog artikulacije te neugledne građevine i njezine adaptacije za potrebe svih stanovnika Sinja.

Arhitekt Bernardo Bernardi, u sklopu planiranja zahvata na glavnom pročelju crkve 1974. i 1975. godine, sugerirao je redovnicima dva zahvata koja bi obuhvatila i prostor trga zapadno od crkve. Bernardi predviđa postavljanje dviju klupa na visini od oko 45 centimetara bočno od glavnog ulaza crkvenog pročelja te izjednačavanje nivoa gradskog trga ispred crkve formiranjem dviju stepenica sjeverno od pročelja. Takvi zahvati povećali bi vizualni naglasak na samo pročelje i dali istaknuto mjesto crkvi u prostornom volumenu trga. Međutim, kao i ostali navedeni zahvati nikada nisu realizirani.

¹³⁴ I. MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, 49.

¹³⁵ AFSS, Fond nacrt, nacrt 9.

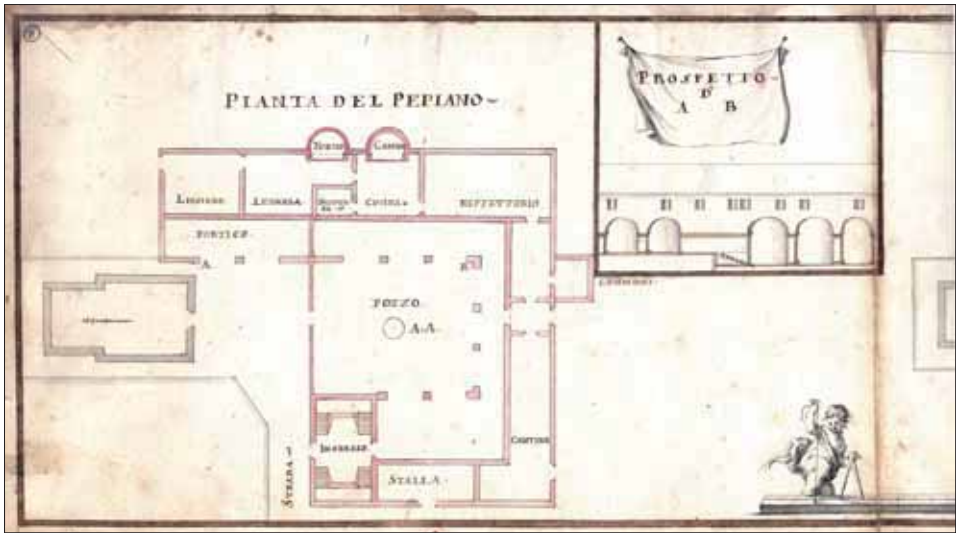
OSTALI NACRTI

U Fondu nacrti se čuva i projekt za izgradnju Franjevačkog samostana uz crkvu Gospe od Pojišana u predgrađu Splita.¹³⁶ Naime, tijekom osman-skog napada na Sinj u kolovozu 1715. godine franjevačka crkva i samostanske prostorije su bile zapaljene te su sinjski redovnici bili prisiljeni potražiti utočište u Splitu. Tijekom boravka u Splitu tražili su i pronašli rješenje za trajni boravak u tom gradu, uz crkvicu Gospe od Pojišana u predgrađu Splita. Uskoro su, 17. srpnja 1717. godine dobili dozvolu od mletačkog Senata za izgradnju samostanskih prostorija uz crkvu koju je zatim potvrdio i generalni providur Alvise Mocenigo III. 2. kolovoza iste godine.¹³⁷ S izgradnjom samostana započelo se u ožujku 1718. godine, a voditelj gradnje je bio isti majstor kojem su sinjski franjevci povjerali izgradnju i konačno dovršenje crkve i samostana u Sinju Andrea Ruspini. Međutim, uskoro su sinjski redovnici naišli na otpor u realizaciji njihova pothvata. Na zahtjev splitskog Kaptola, triju starijih redovničkih obitelji u Splitu i upravitelja crkve mletačke vlasti su povukle odobrenje za realizaciju samostana te su uskoro napustili Split i vratili se u Sinj. Projekt prema kojem se gradio samostan uz crkvu Gospe od Pojišana sačuvao se u Fondu nacrti arhiva u Sinju.¹³⁸ Očigledno je da su ga franjevci prilikom povratka u Sinj ponijeli sa sobom i pohranili u arhiv kao dokument koji svjedoči o opetovanim nerealiziranim višegodišnjim naporima da sagrade trajno borište. Redovnici su možda računali i na mogućnost da neostvareni projekt ili dio njega realiziraju uz oštećenu crkvu i samostan u Sinju, čijoj obnovi su prionuli vrlo brzo nakon toga. Projekt samostana uz Gospu od Pojišana nije datiran ni potpisan, ali se može pretpostaviti da je nastao vjerojatno

136 A. DUPLANČIĆ, Crkva Gospe od Pojišana do početka XX. stoljeća, *Kapucinski samostan i Svetište Gospe od Pojišana u Splitu*, Split, 2010., 150-151.

137 A. CRNICA, *Naša Gospa*, 21.

138 AFSS, Fond nacrti, nacrt 6.

Lijevi dio projekta novog samostana na Pojišanu u Splitu, Nepoznati autor, prva polovica 18. st. (AFSS, Fond nacrti)

1717. ili 1718. godine. Na nacrtu je prikazan zamišljeni projekt prizemlja samostana i njegov prvi kat. U manjem okviru na nacrtu prikazan je i pogled na sjevernu fasadu južnoga samostanskog krila.

U Fondu nacrti arhiva čuvaju se i nacrti koji ne prate izgradnju Svetišta Gospe Sinjske, već drugih objekata u čijoj su organizaciji izgradnje sudjelovali sinjski redovnici. Tako je u Fondu nacrti obilna arhitektonska dokumentacija crkve Sv. Nikole Tavelića i maloga školskog centra u Vinjanima kraj Imotskoga. Nacrte je izveo Danijel M. Zakarija iz Chica- ga 1971. godine.¹³⁹ Također, u Fondu se nalaze i nacrti arhitekta Vinka Galića za crkvu i pastoralni centar u Stablini, općina Ploče, koja je izgra- đena 1971. godine te mnogi drugi.¹⁴⁰

¹³⁹ AFSS, Fond nacrti, nacrt 123a-123i.

¹⁴⁰ AFSS, Fond nacrti, nacrt 129.

VAŽNOST NACRTA POHRANJENIH U SAMOSTANSKOM ARHIVU

Štovanje Čudotvorne slike Gospe Sinjske, o kojoj skrbe franjevački redovnici, i viteška igra „Alka“ postali su tijekom zadnjih 300. godina ne samo simboli grada Sinja, već su simboličkim i kulturnim značajem prerasli lokalnu i regionalnu sredinu te su postali dio hrvatskoga kulturnog identiteta. Stoga je i Svetište Gospe Sinjske, kao neizbježan vizualni sudionik toga identiteta, dobilo još veću važnost.

Dva su faktora koja su doprinijela veličini samostanskog kompleksa i brojnosti građevinskih zahvata na njemu. Osim što je crkva Čudotvorne Gospe Sinjske i samostanski kompleks cilj desetaka tisuća hodočasnika ne samo tijekom kolovoza već i tijekom cijele godine, Svetište Gospe Sinjske, osim crkve i samostana, u svom sklopu ima i Franjevačku gimnaziju, Sjemenište i Arheološku zbirku. Stoga ne čudi broj od gotovo dvije stotine arhitektonskih crteža sačuvanih u Fondu nacрта samostanskog arhiva u Sinju.

Tijekom 18. i 19. stoljeća samostanski kompleks je polako rastao, izgradnjom crkve, dvaju samostanskih krila, zgrade gimnazije i sjemeništa. Razvidno je iz Fonda nacрта da su tijekom ova dva stoljeća franjevci pomno planirali svaki poduzeti zahvat obraćajući se lokalnim, dalmatinskim inženjerima i majstorima često konzultirajući više građevinskih stručnjaka za isti poduhvat koji su onda izradili više projekata i njihovih varijanti u potrazi za najprikladnijim i najljepšim rješenjem. Takva praksa je vidljiva na primjeru izgradnje samostanskih krila i vidljive dileme redovnika koja proizlazi iz sačuvanih nacрта da se samostan s klaustrom izgradi sjeverno ili istočno od crkve. Također su se sačuvala dva potpuno stilski različita prijedloga za novo crkveno pročelje i čak pet različitih prijedloga za novi zvonik. Upravo je iz ovog perioda u Fondu nacрта sačuvan najveći broj nerealiziranih nacрта, bilo zbog teškoća redovnika

da iznađu potrebna financijska sredstva za njihovu realizaciju, bilo zbog želje redovnika da jednom izgrađena građevina bude na ponos njima i narodu u nadolazećim stoljećima.

Naime, u Fondu nacrtu samostanskog arhiva sačuvan je niz projektnih prijedloga, koji nikada nisu realizirani. Premda nije došlo do njihove realizacije, oni ipak čine dio opusa određenog arhitekta te je nemoguće valorizirati u potpunosti rad i doprinos majstora, inženjera ili arhitekta, a da se ne sagledaju i ocijene i njegovi nerealizirani projekti. U Fondu nacrtu samostana u Sinju čuvaju se nerealizirani projekti za izgradnju samostana s klaustrom istočno do crkve, za novo pročelje samostanske crkve koje su izradili inženjeri Karlo Bortolotti i Karlo Beckman, zatim nerealizirani projekti za izgradnju novoga crkvenog zvonika Andrije Perišića, Giovannija Battiste Antonija Inchiostrija i Dujma Marcocchie, nerealizirani projekt nove zgrade sjemeništa inženjera Karla Čićina te ostali.

Ipak je tijekom 20. stoljeća izgrađena većina zgrada u sklopu Svetišta. Bez obzira na nadasve teške povijesne i političke prilike, tijekom 20. stoljeća događa se zamah u izgradnji Svetišta. Tada su dograđene nove zgrade te rekonstruirane stare. Primjetan je odmak u praksi redovnika tijekom procesa odabira projekta za izgradnju. Redovnici se obraćaju izravno arhitektu ili inženjeru koji zatim promptno realizira njihovu ideju. Izostaje izrada više projektnih prijedloga i varijanti, angažmanom više stručnjaka kroz dužji vremenski period. Bolji financijski uvjeti u 20. stoljeću omogućili su i bržu realizaciju zamišljenih ideja međutim realizirane građevine, iako zadovoljavaju svoju svrhu, nužno ne rezultiraju reprezentativnim primjerima.

U Fondu nacrtu se čuvaju različiti tipovi arhitektonskih crteža u opsegu od radnih skica, preko arhitektonskih projekata do izvedbenih nacrtu. Listajući sačuvane crteže promatrač dobiva privilegirani uvid, s povijesnim odmakom, u odnos između naručitelja, u ovom slučaju redovnika i graditeljskih stručnjaka s kojima dogovaraju posao. Na primjer, u slučaju crteža na kojem je prikazan pogled na pročelje predložene nove zgrade sjemeništa inženjera Čićina, zamišljena zgrada je predočena uz zvonik izgrađen u punoj visini, premda je tada, 1903. godine, zvonik bio tek djelomično izgrađen. Očigledno je da se radi o crtežu kojim inženjer Čićin, simulirajući, pokušava vizualno predočiti naručiteljima konačan izgled predložene građevine u budućnosti u odnosu na obližnji neostilski zvonik. U slučaju mape nacrtu arhitekta Bernardija, razvidno je da je arhitekt mapu naručiteljima predao nakon što je dogovoren opseg njegovih zahvata na kompleksu Svetišta prikazujući tako lakše konačan rezultat. Naknadno ucrtani slobod-

nom rukom dijelovi građevina, kao što je to prostoručno ucrtan zvonik na preslicu na arhitektonskom crtežu franjevačke gimnazije na glavnom trgu, govori o procesu nastanka i razvoja određene ideje, u ovom slučaju dugogodišnjeg procesa odabira mjesta za izgradnju i konačne forme novog zvonika. Dok izvedbeni nacrti novog zvonika, nastali u arhitektonskom uredu braće Žagar svjedoče o tehničkom procesu, ostali nacrti pokazuju važnost arhitektonskog crteža kao neophodnog alata u procesu prezentiranja određene projektne ideje naručitelju. Crtež je osobito važan za naručitelja, u ovom slučaju redovnike, koji na osnovu predočenog crteža mogu relevantno ocijeniti primjerenost nekog projekta za realizaciju njihove ideje te na osnovu njega tražiti daljnja financijska sredstva za potporu izgradnje kako je to bio slučaj s novim crkvenim zvonikom u 19. stoljeću.

Sinjski su se franjevci za realizaciju svojih graditeljskim pothvata obraćali uglavnom istaknutim lokalnim pojedincima za koje su znali da će im izgraditi kvalitetnu građevinu jer su imali dokazano iskustvo. Također, često su se obraćali inženjerima koju su bili zaposleni u tijelima državne uprave što je franjevcima, pretpostavljam, bila potvrda njihovog znanja i kvalitete rada. Tako su u 18. stoljeću planove za izgradnju crkve i samostana Gospe Sinjske povjerali istaknutim članovima domaćih graditeljskih obitelji, kao što je Ivan Macanović, ili doseljenim građevinskim poduzetnicima s Apeninskog poluotoka, kao što je Andrea Ruspini iz Bergama, ili Giuseppe Visaggio iz Molfette. Franjevci su surađivali i s inženjerima koji su u 18. stoljeću radili za mletačku upravu u Dalmaciji. Dobri odnosi gvardijana fra Pavla Vučkovića s mletačkim vlastima rezultirali su angažiranjem inženjera Antonija Benonija i Francesca Melchiorija, tada najistaknutijih graditeljskih stručnjaka na području mletačke Dalmacije. Tijekom 19. stoljeća redovnici su se za realizaciju svojih graditeljskih pothvata obraćali lokalnim graditeljskim poduzetnicima i inženjerima koji su poglavito bili aktivni u Splitu i njegovoj okolici. Tako su za njih radili: Karlo Beckman, Dujam Marcocchia i G. B. A. Inchiostri, inženjeri zaposleni u kotarskom poglavarstvu ili općini grada Splita za druge austrijske uprave u Dalmaciji. Antonio Matzenik, jedan od građevinskih poduzetnika koji je gradio novi zvonik, bio je aktivan u Zadru i njegovoj okolici, ali i na srednjodalmatinskim otocima. Redovnici su u Zadru angažirali i inženjera Bortolottija, savjetnika pri Građevinskom odjelu Namjesništva za Dalmaciju. U 20. stoljeću redovnici uglavnom nastavljaju istu praksu angažiranja lokalnih, većinom splitskih poduzetnika, da bi u drugoj polovici 20. stoljeća angažirali zagrebačkog arhitekta Bernarda Bernardija, te u 21. stoljeću inženjera Ivana Vučkovića iz Zagreba.

Sinjski su redovnici uzimali u službu građevinske poduzetnike i inženjere koji su se već dokazali na drugim franjevačkim gradnjama u njihovoj Provinciji. Tako je majstor Ruspini, prije dolaska u Sinj, gradio zvonik franjevačke crkve u Makarskoj, a Bernardo Bernardi, prije angažmana u Sinju, izradio je projekt uređenja unutrašnjosti franjevačke crkve Gospe od Zdravlja u Splitu.

Zahvaljujući maru redovnika da zabilježe svoje pothvate na poboljšanju i uljepšavanju Svetišta Gospe Sinjske, ostala je sačuvana nadasve neobična količina vizualnog materijala koji ilustrira njihove pothvate, a iz kojih se mogu iščitati i podaci koji ne nalazimo u pisanim tragovima kroničara sinjskog Svetišta. Stoga ne preostaje nego se nadati da će sinjski redovnici i u budućnosti cijeniti važnost arhitektonskog nacrtu i nastaviti obogaćivati svoj Fond.

KATALOG NACRTA

1. Crkva sv. Frane u Sinju i zemljišni posjedi uz nju / Antonio Benoni / 10. siječnja 1702. g. / 43 x 58 cm
2. Katastarska karta zemljišta oko samostana u Sinju / Antonio Benoni / 14. kolovoza 1702. g. / 41 x 26 cm
3. Sinj, crkva i samostan istočno od crkve / Francesco Melchiori (?) / prva četvrtina 18. st. / 26,5 x 38,5 cm
4. Zgrada nasuprot crkve u Sinju (Nerealizirani projekt zgrade na trgu nasuprot pročelja crkve Gospe Sinjske u Sinju) / Marc Antonio Gigli prema Francescu Melchioriju / 1720. g. / 31 x 39,5 cm
5. Samostan u Sinju (Crtež u boji praćen iscrpnim opisom novog samostana istočno od crkve) / Nepoznati autor / 18. st. / 38,5 x 53 cm
6. Projekt samostana na Pojišanu – Split (Projekt za izgradnju samostana na Pojišanu, tlocrt prizemlja i prvog kata samostana uz postojeću crkvu prikazanu u tlocrtu, te pogled na sjeverni zid klaustera) / Nepoznati autor / prva polovica 18. st. / 75,5 x 24 cm
7. Popis nekretnina samostana u Sinju (Poprečni prostoručni crtež, kemijskom dopisano 1963. i potpisano o. Nikola Radić) / Nepoznati autor / 19. st. / 52 x 71 cm
8. Knjiga troškova gradnje nove zgrade na trgu u Sinju / Nepoznati autor / 1855. g.
9. Glavno pročelje gimnazije u Sinju (Pogled na pročelje gimnazije i projekt nadogradnje objekta između gimnazije i crkve te njegova adaptacija u zvonik crkve) / Nepoznati autor / 19. st. / 41 x 28,5 cm
10. Samostan u Sinju (Pogled na pročelje i tlocrt nadogradnje III. kata samostana i detalj situacije gradskog tkiva) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 63 x 34 cm
11. Samostan u Sinju (Projekt nadogradnje I. kata samostanskog krila - tlocrt prvog kata, tlocrt drugog kata, presjek) / Antonio Linardovich / Sinj, 13. siječnja 1856. g. / 56,5 x 40,5 cm
12. Zgrada uz sjeverni ugao pročelja crkve (Pogled na postojeće stanje i projekt rekonstrukcije gornjeg kata zgrade i krovništva) / Nepoznati autor / Sinj, 12. kolovoza 1862. g. / 41 x 28,5 cm

13. Pjevalište (Pogled, tlocrt i presjek; na poledini crteža prezime gvardijana Tomića) / Nepoznati autor / 19. st. / 50 x 33,5 cm
14. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Pogled na zvonik i južni zid apside) / Marcocchia / Split, 22. travnja 1885. g. / 25 x 65 cm
15. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Tlocrt zadnja dva kata zvonika i poprečni presjek apside) / Marcocchia (?) / kraj 19.st. / 32 x 24 cm
16. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Situacija) / Marcocchia (?) / kraj 19.st. / 32 x 24 cm
17. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Tlocrt apside i zvonika) / Marcocchia (?) / kraj 19.st. / 48 x 32 cm
18. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Pogled na zvonik i južni zid apside) / G.B. Anto. Inchiostri / 29. siječnja 1887. g. / 27,5 x 42 cm
19. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Pogled na zvonik i južni zid apside) / G.B. Anto. Inchiostri / 3. veljače 1887. g. / 27,5 x 42 cm
20. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Tlocrt) / G.B. Anto. Inchiostri / 3. veljače 1887. g. / 27,5 x 42 cm
21. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Tlocrt) / G.B. Anto. Inchiostri / 29. siječnja 1887. g. / 42 x 27,5 cm
22. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, pogled na začelni zid apside) / G.B. Anto. Inchiostri / 29. siječnja 1887. g. / 27,5 x 42 cm
23. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, pogled na kor u apside i presjek zvonika) / G.B. Anto. Inchiostri / 29. siječnja 1887. g. / 27,5 x 42 cm
24. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, presjek zvonika) / G.B. Anto. Inchiostri / 3. veljače 1887. g. / 27,5 x 42 cm
25. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, pogled na začelni zid apside) / G.B. Anto. Inchiostri / 3. veljače 1887. g. / 27,5 x 42 cm
26. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, presjek zvonika) / G.B. Anto. Inchiostri / 3. veljače 1887. g. / 27,5 x 42 cm
27. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Vertikalni presjek s kotama) / K. Grazio / Zadar, 3. ožujka 1888. g. / 35 x 42 cm
28. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Tlocrt apside i zvonika) / Grazio, Anton Matzenik / Zadar, 3. ožujka 1888. g., Sinj 6. svibnja 1895. g. / 35 x 42 cm

29. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, pogled na kor apside) / Grazio, Anton Matzenik, Bortolotti (?) / Zadar, 3. ožujka 1888. g. / 35 x 42 cm
30. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, Dio samostana uz zvonik) / Grazio, Anton Matzenik / Zadar, 3. ožujka 1888. g., Sinj 6. svibnja 1896. g. / 35 x 22,5 cm
31. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Projekt produženja apside i novog zvonika crkve, presjek dijela samostana uz zvonik) / Grazio, Anton Matzenik / Zadar, 3. ožujka 1888. g. / 35 x 43 cm
32. Profilacija kora i zvonika (Šablone) / Anton Matzenik / kraj 19. st. / 89 x 62 cm
33. Profilacija kora i zvonika (Šablone) / Anton Matzenik / kraj 19. st. / 89 x 62 cm
34. Profilacija kora i zvonika (Šablone) / Anton Matzenik / kraj 19. st. / 89 x 62 cm
35. Profilacija kora i zvonika (Šablone) / Anton Matzenik / kraj 19. st. / 89 x 62 cm
36. Profilacija kora i zvonika (Šablone) / Anton Matzenik / kraj 19. st. / 89 x 62 cm
37. Troškovnik izgradnje zvonika / Bortolotti, Grazio (?) / Zadar, 3. ožujka 1888. g. / 21,5 x 34 cm
38. Troškovnik izgradnje zvonika (Bilježnica) / Anton Matzenik / Zadar, 15. listopada 1897. g. / 21,5 x 34 cm
39. Glavno pročelje crkve Gospe Sinjske (Projekt rekonstrukcije glavnog pročelja crkve, pogled na pročelje i tlocrt portala) / Karlo Beckmann / 1862. g. / 23,5 x 34 cm
40. Glavni portal crkve (Detalji pogleda i tlocrta projektiranog glavnog ulaza u crkvu) / Karlo Beckmann / Sinj, 1862. g. / 44 x 66 cm
41. Glavno pročelje crkve Gospe Sinjske (Projekt rekonstrukcije glavnog pročelja crkve, pogled, detalj i tlocrt) / Karlo Bortolotti / Zadar, rujan 1893. g. / 47 x 34 cm
42. Franjevačka gimnazija i sjemenište u Sinju (Kolorirani crtež pročelja zgrade i zvonika - neostvareni projekt prema natpisu na poleđini crteža) / Karlo Čičin / Sinj, 22. ožujka 1903. g. / 65 x 54 cm
43. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, Pogled na pročelje i presjek) / Karlo Čičin / 1905. g. / 68 x 23 cm
44. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
45. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
46. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
47. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm

48. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
49. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
50. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
51. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
52. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
53. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
54. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
55. Krilo samostana u Sinju (Projekt za novo krilo samostana, detalj) / Karlo Čičin / 1905. g. / 51 x 21 cm
56. Topografska karta Sinja i okolice (Topografska karta od brda Ograde južno od Sinja, Radošića donjeg i Brnaza do Sinja s tri detalja (jedan je bazana), legenda na njemačkom jeziku) / K.K. Landwehrstationskommando in Sinj / Sinj, 3. svibnja 1912. g. / 71 x 57 cm
57. Svijećnjak (Skica svijećnjaka za 7 i 3 svijeće) / Max Samassa / Laibach, 3. prosinca 1914. g. / 54 x 117 cm
58. Hrvatski katolički dom u Sinju (Kotirani tlocrt podruma) / Rakamarić (?) / Sinj, 22. travnja 1922. g. / 60 x 33,5 cm
59. Hrvatski katolički dom u Sinju (Presjek i pogled na dva tipa prozorskih otvora, kotirano) / Nepoznati autor / Datacija nepoznata / 22,5 x 48 cm
60. Staro sjemenište u Sinju (Tlocrt prizemlja i podruma, pročelje, poprečni presjek, situacija) / Tripalo (?) / 1924. g. (?) / 62 x 34
61. Fratarski otok (Topografska karta lokaliteta Fratarski otok i dijela rijeke Cetine) / Nepoznati autor / 1925. g. / 42 x 34 cm
62. Fratarski otok (Topografska karta lokaliteta Fratarski otok i dijela rijeke Cetine) / Nepoznati autor / 1925. g. / 42 x 34 cm
63. Gašparovac (Topografska karta lokaliteta Gašparovac s ucrtanom pozicijom provizorne brane) / Nepoznati autor / 1925. g. / 42 x 34 cm
64. Snimka katastarske čestice 576 / Nepoznati autor / 1925. g. (?) / 22 x 34 cm
65. Samostanska zgrada na Čitluku (Stara samostanska zgrada od muljike preuređena za stanovanje) / A. Rakamarić / 1927. g. / 37 x 25 cm
66. Zvonik crkve Gospe Sinjske / Andrija Perišić / 19. st. / 23 x 67 cm

67. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Pogled na zvonik) / Pečat: *Gradjevno poduzetništvo; Braća D.E. Žagar i drug.; Ing. arhitekt i graditelji; Split* / prva polovica 20. st. / 31,5 x 98,5 cm
68. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Vertikalni presjek zadnja dva kata zvonika) / Pečat: *Gradjevno poduzetništvo; Braća D.E. Žagar i drug.; Ing. arhitekt i graditelji; Split* / prva polovica 20. st. / 31,5 x 79 cm
69. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Kotirani tlocrt kata zvonika) / Pečat: *Gradjevno poduzetništvo; Braća D.E. Žagar i drug.; Ing. arhitekt i graditelji; Split* / prva polovica 20. st. / 35 x 34 cm
70. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Kotirani tlocrt dvaju katova izvedenog zvonika i tlocrt i pogled na završni oktogon zvonika) / Braća D.E. Žagar (?) / prva polovica 20. st. / 34 x 92 cm
71. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Kotirani pogled na zadnja dva kata zvonika, kopija) / Pečat: *Gradjevno poduzetništvo; Braća D.E. Žagar i drug.; Ing. arhitekt i graditelji; Split* / prva polovica 20. st. / 32 x 65 cm
72. Prozor u kupoli zvonika Gospe Sinjske (Dva pogleda i presjek) / Braća Žagar / prva polovica 20. st. / 31 x 21 cm
73. Prozor na kupoli zvonika crkve Gospe Sinjske / Braća Žagar / Split, 12. srpnja 1927. g. / 21 x 31 cm
74. Oktogon zvonika crkve Gospe Sinjske / Braća Žagar / prva polovica 20. st. / 31,5 x 36 cm
75. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Tlocrt kata i oktogona zvonika – kopija) / Braća Žagar / prva polovica 20. st. / 63 x 32 cm
76. Zvonik crkve Gospe Sinjske (Presjek dva kata i oktogona zvonika – kopija) / Braća Žagar / prva polovica 20. st. / 32,5 x 98 cm
77. Dvokatnica s krovštem (Poprečni presjek) / Nepoznati autor / odobreno 1927. g. / 21 x 34 cm
78. Provizorna brana na Cetini (Topografska karta i profil i tlocrt provizorne brane) / Masovčić i družina / prva polovica 20. st. / 34 x 63 cm
79. Provizorna brana na Cetini (Topografska karta i profil lokaliteta Gašparovac i tlocrt provizorne brane) / Masovčić i družina / prva polovica 20. st. / 34 x 63 cm
80. Provizorna brana na Cetini (Topografska karta i profil lokaliteta Gašparovac i tlocrt provizorne brane) / Masovčić i družina / prva polovica 20. st. / 34 x 63 cm
81. Portal crkve u Sinju (Prijedlog novog portala crkve, na poledini kotiran presjek nepoznatog arhitektonskog elementa) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 43,5 x 61 cm
82. Projekt novog samostana (Visovac ili Šibenik) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 45,5, x 29 cm
83. Projekt novog samostana (Visovac ili Šibenik) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 46,5 x 50 cm

84. Projekt novog samostana na Visovcu (Nacrt je izveden) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 42 x 34 cm
85. Projekt novog samostana (Visovac ili Šibenik) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 42 x 34 cm
86. Projekt novog samostana (Visovac ili Šibenik) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 42 x 34 cm
87. Projekt novog samostana (Visovac ili Šibenik) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 42 x 42 cm
88. Projekt novog samostana (Visovac ili Šibenik) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 34 x 42 cm
89. Projekt novog samostana (Visovac ili Šibenik) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 34 x 42 cm
90. Mlinice (Situacija, pogled na i tlocrt mlinica na nepoznatoj lokaciji) / Nepoznati autor / prva polovica 20. st. / 34 x 21 cm
91. Vratnice (Crtež tušom na paus papiru dvodijelnih i trodijelnih vratnica; prikaz trodijelnih vratnica u profilu s mjerama) / Šimun Biliškov / prva polovica 20. st. / 58 x 44 cm
92. Prozorska drvenarija (Crtež tušem na paus papiru prozora za konjušnicu, prozora za vježbaonicu) / Šimun Biliškov / prva polovica 20. st. / 46 x 40 cm
93. Novo pročelje svetišta Gospe Sinjske (Izrezani crtež pročelja prilijepljen na novu podlogu na koju je dopisan datum i autor; grafitnom olovkom je na crtežu nacrtan novi raspored prozorskih otvora i trokutasti krovni zabat umjesto originalnog polukružnog) / Mate Dragičević / Sinj, 1953. g. / 18,5 x 24 cm
94. Pročelje i krovna konstrukcija crkve Gospe Sinjske / Mate Dragičević / Sinj, 1953. g. / 40 x 28,5 cm
95. Crkva Gospe Sinjske (Glavno pročelje crkve, tlocrt kora, tlocrt ulaza) / Mate Dragičević, / Sinj, veljača 1953. g. / 44 x 30 cm
96. Sinjska tvrđava (Kopija tlocrta tvrđave u Sinju nepoznatog autora iz prva polovice 18. stoljeća s legendom na talijanskom jeziku) / Aleksandar Gavrić / Sinj, kolovoz 1956. g. / 50 x 34 cm
97. Sinjska tvrđava (Rekonstrukcija pogleda na sinjsku tvrđavu prema nacrtu iz 18. stoljeća) / Aleksandar Gavrić / vjerojatno 1956. / 33 x 58 cm
98. Zrcalni svod crkve od daščanih nosača (Poprečni presjek svoda crkve (cjelina i detalji), statički izračun) / Ante Barač / Split, 1. studenog 1961. g. / 167 x 64 cm
99. Zrcalni svod crkve od daščanih nosača (Poprečni presjek svoda crkve (cjelina i detalji), statički izračun) / Ante Barač / Split, 1. studenog 1961. g. / 168 x 64,5 cm
100. Konstrukcija elipse / Ante Barač (?) / 1961. g. (?) / 76 x 34,5 cm
101. Konstrukcija elipse / Ante Barač (?) / 1961. g. (?) / 76 x 34,5 cm

102. Kor crkve Gospe Sinjske (Tlocrt i presjek kora te statički izračun ploče, nosača i parapeta kora) / Ante Barač (?) / Split, 1. lipnja 1961. g. / 90 x 30 cm
103. Betonski nosači za dvije terase (Poprečni prostoručni crtež, kemijskom dopisano 1963. i potpisano o. Nikola Radić u donjem desnom kutu) / Nepoznati autor / 1963. g. (?) / 89 x 49 cm
104. Plan rasvjete crkve Gospe Sinjske (Na presjeku i tlocrtu crkve označena distribucija rasvjete i tablica sa specifikacijom količine vodiča) / Nepoznati autor / 1963. g. / 61 x 39,5 cm
105. Dvorišna zgrada samostana u Sinju / „Projektant“ Građevno-projektni zavod, Split / 1964. g. / 46 x 31 cm
106. Dvorišna zgrada samostana u Sinju / „Projektant“ Građevno-projektni zavod, Split / 1964. g. / 46 x 31 cm
107. Nadogradnja dvorišne zgrade (Pročelje crkve i nadogradnje sjeverno od nje, tlocrt i presjek) / Ante Barač / Split, svibanj 1964. g. / 44,5 x 31 cm
108. Otok – župna crkva (Kotirani crteži betonskih greda) / Ante Barač (?) / 1960.-ih / 68,5 x 47 cm
109. Dvorišna zgrada samostana u Sinju (Statički izračun) / potpis nečitak (A. Barač?) / Split, svibanj 1964. g. / 24 x 30 cm
110. Nadogradnja dvorišne zgrade samostana u Sinju / Ante Barač (?) / Split, svibanj 1964. g. / 24 x 30 cm
111. Stubište samostana u Sinju (Kotirani crteži stubišta, nosača stepenica, nosača odmorišta, 18 stepenica) / Ante Barač (?) / 1960.-ih / 58,5 x 40 cm
112. Streha za ispovijedanje u samostanskom dvorištu (Projekt nije ostvaren) / Ante Barač prema natpisu na poleđini / 1964. g. / 47,5 x 27 cm
113. Nepoznati detalji i izračuni / Ante Barač (?) / 1960.-ih / 21 x 29 cm
114. Gala – ploča nad cisternom (Kotirani crteži betonskih greda) / Ante Barač (?) / 1960.-ih / 29 x 16 cm
115. Gala – ploča nad cisternom (Kotirani crteži betonskih greda) / Ante Barač (?) / 1960.-ih / 32 x 23 cm
116. Samostan na Brdima (Neodobreni projekt novog samostana na Brdima u Splitu) / Nepoznati autor / 1963. g. / 30 x 42 cm
117. Nacrt nepoznatog krovišta / Nepoznati autor / Datacija nepoznata / 34 x 21 cm
118. Nacrt klupa u Klisu / Nepoznati autor / Datacija nepoznata / 34 x 17,5 cm
119. Okvir slike Bogorodice (Pogled i presjek okvira s mjerama) / Nepoznati autor / sredina 20. st. / 45 x 31 cm
120. Glavni ulaz zgrade franjevačkog samostana u Sinju (Projekt postavljanja 5 stepenica ispred ulaza; tlocrt s kotama, presjek i pogled) / Nepoznati autor / druga polovica 20. st. / 53,5 x 34 cm

121. Staja za goveda (Osnovna skica staje za goveda na Čitluku) / Nepoznati autor / druga polovica 20. st. / 50 x 28 cm
122. Strop kapele sjemeništa (Plan greda i izračun za strop kapele, prostoručni crtež) / Nepoznati autor / druga polovica 20. st. / 29 x 21 cm
- 123a Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (Plan, Situacija) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 123b Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (Zapadno pročelje crkve; zapadno pročelje stana; južno pročelje; istočno pročelje; sjeverno pročelje) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 123c Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (Prizemlje - Tlocrt) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 123d Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (I. kat – Tlocrt) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 123e Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (II. kat - Tlocrt) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 123f Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (Uzdužni presjek) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 123g Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (Poprečni presjek) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 123h Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (Zapadno pročelje crkve i stana) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 123i Crkva sv. Nikole Tavelića – Mali školski centar, Vinjani, Imotski (Južno pročelje) / Danijel M. Zakarija - Chicago; Ante Raos, Aljoša Rako - Imotski / 1971. g. / 36 x 24,5 cm
- 124a Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Tlocrt crkve) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124b Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Tlocrt crkve na koti) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124c Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Kor - pogled, presjek) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124d Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Redovnički kor) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm

- 124e Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Uzdužni presjek crkve, pogled prema sjeveru) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124f Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Poprečni presjek crkve, pogled prema glavnom oltaru) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124g Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - tlocrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124h Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - presjeci) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124i Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - pogledi) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124j Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Strop) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124k Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Detalji stropa) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124l Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Ulazno pročelje) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124m Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Portal glavnog ulaza) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124n Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Krstionica - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124o Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Dvorište - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124p Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Dvorište) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124r Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Krstionica - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124s Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Shema stolarije) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124t Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Shema stolarije) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 124u Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Detalji kamenih obruba) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125a Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Tlocrt crkve) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125b Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Tlocrt crkve na koti) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125c Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Kor - pogled, presjek) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm

- 125d Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Uzdužni presjek crkve, pogled prema sjeveru) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125e Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Poprečni presjek crkve, pogled prema glavnom oltaru) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125f Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - tlocrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125g Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - presjeci) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125h Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - pogledi) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125i Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Strop) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125j Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Detalji stropa) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125k Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Ulazno pročelje) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125l Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Portal glavnog ulaza) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125m Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Krstionica - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125n Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Dvorište - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125o Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Dvorište) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125p Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Krstionica - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125r Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Shema stolarije) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125s Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Shema stolarije) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 125t Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Detalji kamenih obruba) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126a Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - pogledi) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126b Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - tlocrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126c Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Tlocrt crkve) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm

- 126d Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Tlocrt crkve na koti) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126e Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Kor - pogled, presjek) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126f Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Redovnički kor) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126g Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Uzdužni presjek crkve, pogled prema sjeveru) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126h Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Poprečni presjek crkve, pogled prema glavnom oltaru) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126i Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - tlocrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126j Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - presjeci) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126k Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Glavni oltar - pogledi) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126l Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Strop) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126m Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Detalji stropa) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126n Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Ulazno pročelje) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126o Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Portal glavnog ulaza) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126p Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Krstionica - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126r Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Dvorište - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126s Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Dvorište) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126t Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Krstionica - izvedbeni nacrt) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126u Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Shema stolarije) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126v Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Shema stolarije) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm
- 126z Svetište Gospe Sinjske - rekonstrukcija unutrašnjosti (Detalji kamenih obruba) / Bernardo Bernardi / Zagreb, proljeće 1974. g. / 120 x 60 cm

- 127 Knjižica nacrti jednokatne stambene zgrade (Temelji, tlocrt prizemlja, tlocrt I. kata, presjek, fasada) / Nepoznati autor / zadnja trećina 20. st. / 34 x 30 cm
- 128 Elektrifikacija samostana u Sinju (Ubikacija električnih instalacija na tlocrtu samostanskog krila s legendom) / Tripalo / zadnja četvrtina 20. st. / 54 x 26 cm
- 129 Pastoralni centar Stablina – općina Ploče (Dva pročelja crkve i pastoralnog centra, dio crteža jednog pročelja je izrezan) / „Dalmacija cement“ strukovni biro - Solin; Vinko Galić, Kazr. Jevrić, E. Turković / zadnja četvrtina 20. st. / 154 x 57 cm

POGOVOR UREDNIKA

Iako danas ne postoje nikakvi nacrti, crteži, ili slike Crkve i Samostana Sv. Marije pod Sinjem, što ga je sagradio knez Ivan Nelipić (1357.), ipak po zapisima nekih pisaca, to su bile lijepe i velike građevine na razini svoga vremena. Turci su osvojili Cetinsku krajinu, Crkvu i Samostan srušili, a narod i fratri ili pobijeni ili se razbježali. Poslije duge turske tiranije (1535.-1686.) narod se je našao pod vlašću Mletačke Republike, pa su fratri morali početi sve iznova, doslovno „s ledine“. Dakle, o onome što je bilo prije gotovo sedam stoljeća, danas, s obzirom na nacрте, ne znamo gotovo ništa.

Drugi put su fratri došli u Cetinsku krajinu iz Rame 1687. godine. Kao izbjeglice ispod turskoga zuluma i prebjezi pod mletačku vlast „privremeno“ su boravili uz malu džamiju (danas Groblje sv. Frane), u Selimovićevoj kuli na Čitluku, Dicmu (danas lokalitet „Rama“), Klisu i Splitu (na Sustipanu, u napuštenoj benediktinskoj opatiji sv. Stipana pod borovima), Pojišanu i konačno na Dobromu (današnja Crkva i Samostan Gospe od Zdravlja).

U cijelomu tomu „putu bez sna“ (I. Aralica) dio je fratara na čelu s *fra Pavlom Vučkovićem* ostao uza svoj narod u Sinju. Poduzetni i umješni fra Pavao uspio je izraditi nacрте i od vlasti dobiti zemljište (“ledinu“) ispod tvrđavice Kamičak. Tu je započela izgradnja Crkve i Samostana 1699. godine. Ta je godina zapravo početak stvaranja novoga i modernog grada Sinja, a fra Pavao je prvi urbanist grada, koji se danas diči da je Gospin i da je alkarski.

Od toga doba do danas prohujalo je više od tri stoljeća rata i mira, uspjeha i neuspjeha, siromaštva i ne baš obilja, potresa i požara, rušenja i bombardiranja (anglo-američki zrakoplovi 1944.), komunističkih ubojstva nevinih fratara, pljačkanja materijalnih dobara i uništavanja kulturne baštine, a u to spada i zabrana tiska, zabrana odgojno-obrazovnog djelovanja (dječji vrtići, osnovno i srednje školstvo i fakultetski studij), zabrana katoličkih društava, onemogućavanja nastupa na radiju, televiziji i toliko drugoga.

Svemu tomu usprkos, fratri su, u i ne samo nesklonim nego i preteškim i „olovnim“ vremenima, uz osobni duhovni život, po primjeru sv. oca Franje Asiškoga, i uz naviještanje Evanđelja, uvijek imali nadahnuća i pronalazili vrijeme, vrsne stručnjake, pobožne štovatelje Gospe Sinjske i velikodušne dobročinitelje, koji su omogućili da je veći dio tih nacрта i ostvaren.

Dakle, preko tri stoljeća ideja i nacрта, gradnje i rušenja, obnove i novih ostvarenja, hranjenih ljubavlju i marljivošću, stvoreno je ovo što danas ima Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske: Crkva i Zvonik, Samostan, Sjemenište, Gimnazija, Hrvatski katolički dom (srušen, zemljište oduzeto), Muzej i druge crkvene zgrade s umjetničkim i kulturnim blagom od nacionalnoga značenja.

Da se sve to ostvari, uz ostalo, pomogli su i brojni nacrti (preko 200). Jedni od njih su ostvareni, a drugi nisu. Bogu hvala, ogromna većina je ostvarena.

No, vrlo je važno da su fratri te nacрте brižljivo čuvali i sačuvali sve do naših dana. Stoga se je dr. Darka Bilić rado prihvatila posla koji dosada nitko nije pokušao obaviti. Pregledala je i proučila nacрте koje su fratri dali izraditi u protekla tri stoljeća. Plod njezina proučavanja je ova knjiga, koja je veliki i izvrsni svjedok procesije duge tri stoljeća nepreglednoga mnoštva pobožnih vjernika, predvođenih brižljivim fratrima, potpomognutih arhitektima, inženjerima, građevinarima i brojnim umjetnicima, koji su stvarali Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, na koje imamo pravo primijeniti glasoviti stih: „*Exegi monumentum aere perennius - Podigoh spomenik od mjedi trajniji.*“ Tako je nadahnuto uskliknuo Kvint Horacije Flak, najveći rimski lirski pjesnik (Car., III, 30, 1).

Naš Zbornik „Kačić“, uz objavljenih 48 svezaka, prije 40-ak godina, pokrenuo je i niz *Knjižnica Zbornika „Kačić“ - monografije, dokumenti, građa...* u kojoj je dosada objavljeno 58 naslova.

Treba se sjetiti kada se je i zašto to dogodilo. Fra Vendelin Vujković (+1988.), gvardijan Franjevačkoga samostanu sv. Mihovila u Subotici, iznio je piscu ovih redaka jedan problem i zaželio da bi trebalo naći dobro rješenje. Dr. Ante Sekulić, poznati znanstvenik i pisac, napisao je povijest Franjevačkoga samostana u Baču i trebalo bi tu knjigu objaviti. No, to se ne može tiskati u Subotici ni bilo gdje u Vojvodini, jer politička situacija to ne će dopustiti. Stoga moli da knjigu objavi Zbornik „Kačić“ (Split je daleko od Subotice), obavi sve potrebne pripravne poslove i gotovu knjigu dostavi vlakom Samostanu u Subotici, koji će isplatiti račune tiskari. Tako će knjiga tiho doći u ruke mnogim Hrvatima u Baču, Vojvodini... Uredništvo „Kačića“ prihvatilo se je posla i konačno je knjiga stigla u Suboticu i Bač.

Partijski komiteti (ne znam točan naziv tih tijela) u Subotici i Novom Sadu ne malo su se uznemirili i pokušali „nešto učiniti“.

Tako je fra Vendelin pomogao da Uredništvo pokrene niz *Knjižnica Zbornika „Kačić“ – monografije, dokumenti, građa...* i da prva knjiga bude „*Drevni Bač*“ (1978.). Dragom fra Vendelinu najsrdačnije zahvaljujem. Requiescat in pace!

Od te prve knjige do ove „o nacrtima“ objavljeno je 57 naslova raznovrsne tematike (teologija, arheologija, povijest, književnost, medicina i drugo). Nešto kasnije pokrenuto je još nekoliko nizova, npr. glazba, ponovljena izdanja (reprinti) i drugo.

Slaveći 300. obljetnicu krunjenja zlatnom krunom Sliku Majke od Milosti u Sinju (1716.-2016.), želimo ovom knjigom „o nacrtima“ još jednom upozoriti na ljubav i štovanje koje Bogorodici Mariji, pod nazivom „Čudotvorna Gospa Sinjska“, iskazuju fratri, čuvari njezina Svetišta, i brojni štovatelji i hodočasnici iz Domovine i inozemstva.

Neka ih sve prati blagi pogled Majke i Zaštitnice kojoj pjesnik kliče:

*„Pomogla Ti si svomu puku,
kadno pod Sinjem bjesnio boj.
Pruži nam i sad moćnu ruku!
I sad u borbi narod je Tvoj!“*

Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić,
urednik izdanja Zbornika „Kačić“

LITERATURA

Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju, Franjevački samostan Čudotvorne Gospe Sinjske-Matica hrvatska, Sinj, 2008., 336.

Arhitekti braća Žagar iz fundusa Muzeja grada Splita, Katalog izložbe, Split, 2013., 33-37, 50-68.

BERNARDO BERNARDI, Realizacije: crkva Gospe Sinjske, *Čovjek i prostor*, Zagreb, 1982., 6, 28-29.

NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, Zanatlije 18. i 19. st. u Hvaru, *Grada i prilozima za povijest Dalmacije*, Split, 1980., 10, 113-134.

NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, Iz prošlosti Podgore u XVIII. stoljeću, *Čakavska rič*, X/1982., 1-2, 33-50.

NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, Stanovništvo Sinja u Lovrićevo doba, *Zbornik Ivan Lovrić i njegovo doba*, Sinj, 1979., 125-154.

DARKA BILIĆ, *Inženjeri u službi Mletačke Republike - Inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*, Split, 2013., 421.

DARKA BILIĆ, O povijesti izgradnje crkava u Vrboskoj i njihovim stilskim karakteristikama, *Vrboska i njezine znamenitosti*, Vrboska, 2016., 121-141.

IVAN BOTICA, Franjevački samostan i crkva Sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnog diskontinuiteta), *Povijesni prilozi*, Zagreb, 2010., 38, 9-29.

IVA CERAJ, Oblikovanje interijera konkatedralne crkve sv. Petra apostola u Splitu, *Prostor*, vol. 16, 2008., 1, 76-91.

ANTE CRNICA, *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*, Šibenik, 1939., 686.

JAKOV ČUDINA, *Sign e il suo distretto*, Split, 1893., 187.

ARSEN DUPLANČIĆ, Gospina crkva na Pojišanu do početka XX. stoljeća, *Svetište Gospe od Pojišana*, Split, 1993., 9-18.

ARSEN DUPLANČIĆ, Crkva Gospe od Pojišana do početka XX. stoljeća, *Kapucinski samostan i Svetište Gospe od Pojišana u Splitu*, Split, 2010., 129-188.

ARSEN DUPLANČIĆ, Novi prilozi o crkvi Gospe od Pojišana u Splitu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1999.-2000., 38, 245-267.

CVITO FISKOVIĆ, *Hvarska katedrala*, Split, 1976., 189.

CVITO FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1955., 9, 198-268.

CVITO FISKOVIĆ, Od Macanovićeve skice do izradbe pročelja u Nerežišćima na Braču, *Peristil*, 1992./93., 35-36, 181-186.

CVITO FISKOVIĆ, Spomenici grada Makarske, *Zbornik znanstvenoga savjetovanja o Makarskoj i Makarskom primorju*, 1970., 213-277.

CVITO FISKOVIĆ, Zvonik filipinske crkve u Makarskoj, *Zbornik za likovne umetnosti*, Novi Sad, 1973., 9, 275-288.

Franjevačka klasična gimnazija u Sinju 1838.-1988. – 1854.-2004. Radovi sa Znanstvenog skupa „150. obljetnica Franjevačke klasične gimnazije u Sinju s osvrtom na ostalo školstvo u Cetinskoj krajini“, održanog 1989., prošireni 2004. u prigodi 150. obljetnice javnosti Gimnazije, Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja Franjevačka klasična gimnazija, Split-Sinj, 2004., 879.

NIKOLA GABRIĆ, Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju, *Sinjska spomenica 1715.-1965.*, Sinj, 1965., 241-254.

ZLATKO HERKOV, Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, *Zbornik Historijskog zavoda JAZU u Zagrebu*, 1977., 8, 166-183.

KARLO JURIŠIĆ, Franjevački samostan svete Marije u Makarskoj, *Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj*, Makarska, 1989., 33-77.

GABRIJEL JURIŠIĆ, Svi darovi u jedan dar, *Gospa Sinjska*, XXVIII/2001., 12, 22-23.

ANDRE JUTRONIĆ, Gradnja Kavanjnovе kuće u Sutivanu na Braču 1690-1705, *Starine* 48, Zagreb, 1958., 7-45.

DUŠKO KEČKEMET, *Ivan Rendić: Život i djelo*, Supetar, 1969., 564.

PETAR KLAPEŽ, Zlatna krunica Čudotvorne Gospe Sinjske u prigodi 300. obljetnice krunjenja (1716.-22. rujna-2016.), *Gospa Sinjska*, XLIII/2016, 2, 12.

KARLO KOSOR - MARIO STIPIĆ, *Apostoli Gospe Sinjske u prigodi jubileja (1687.-1987.)*, Sinj, 1987., 127.

JOŠKO KOVAČIĆ, Nekoliko podataka o Starogradskim spomenicima, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 1994., 34, 357-381.

Križni put na Gradu u Sinju, Sinj, 2016., 132 (dvojezično: hrvatsko-engleski).

Kronika Franjevačkog samostana Sinj od 1. 1. 1988. do 13. 8. 2004. (rukopis, nepaginirano, pisano po nadnevcima), Arhiv Franjevačkoga samostana u Sinju.

KRSTO KRŽANIĆ, Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, *Sinjska spomenica 1715 – 1965*, Split, 1965., 39-60.

KREŠIMIR KUŽIĆ, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split, 1997., 386

IVAN MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, Zagreb, 1898., 140; *Isto*, ponovljeno izdanje, Sinj, 1998., 28, 140.

A.(nte) K.(onstantin) MATAS, *Prvo izvješće o C. k. državnom nižem gimnaziju u Sinju koncem školske godine 1872-73*, u Splitu, 1873., 78.

ANTE MILOŠEVIĆ, Izgled i značaj sinjske tvrđave u prošlosti s posebnim osvrtom na tursko i mletačko razdoblje, *Zbornik Cetinske krajine*, Sinj, 1989., 4, 219-229.

ANTE MILOŠEVIĆ, Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1996., 36, 417-425.

GORAN NIKŠIĆ, Gradska česma u Makarskoj, *Makarsko primorje*, 1990., 1, 143-159.

STANKO PIPLOVIĆ, *Alois Hauser u Dalmaciji*, Split, 2002., 251.

STANKO PIPLOVIĆ, Arheološki radovi u Saloni sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća, *Tusculum*, 2013., 6, 141-156.

STANKO PIPLOVIĆ, Fundacije i zgrade obitelji Martinis Marchi u Splitu, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 2012., 24, 333-368.

STANKO PIPLOVIĆ, Pregradnja crkve i samostana konventualaca u Splitu tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 2004., 46, 425-449.

STANKO PIPLOVIĆ, Graditelji braća Žagar, *Kulturna baština*, 2005., 32, 325-354.

STANKO PIPLOVIĆ, Radovi unutar Dioklecijanove palače u Splitu sedamdesetih godina XIX. stoljeća, *Kulturna baština*, 2013., 39, 363-396.

STANKO PIPLOVIĆ, Urbanistički i graditeljski razvitak predgrađa Lučac u Splitu, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 2006., 48, 453-510.

STANKO PIPLOVIĆ, *Izgradnja Splita u 19. stoljeću*, Split, 2015., 432.

KRUNO PRIJATELJ, Aggiunte a Francesco Melchiori architetto vicentino operoso in Dalmazia, *Bollettino del Centro internazionale di studi d'architettura »Andrea Palladio«*, Vicenza, X/1968., 323-324.

KRUNO PRIJATELJ, Barok u Dalmaciji, u: A. Horvat-R. Matejčić-K. Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1981., 651-902.

IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, Prilog poznavanju crkve i zvonika svetišta Gospe od Pojišana u XVIII. stoljeću, *Kapucinski samostan i svetište Gospe od Pojišana u Splitu*, Split, 2010., 241-261.

IVANKA REBERSKI, *Bruno Bulić*, Zagreb, 2010., 317.

MIRELA SLUKAN ALTIĆ, Kartografski izvori za rekonstrukciju i praćenje razvoja prometnih komunikacija, *Ekonomika i ekohistorija*, I/2005., 1, 85-101.

JOSIP ANTE SOLDO, Cetina – srednjovjekovna županija i knežstvo Nelipića, *Sinjska spomenica 1715 - 1965*, Sinj, 1965., 63-101.

JOSIP ANTE SOLDO, Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću, Prijatelj zbornik II, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 1992., 33, 459-478.

JOSIP ANTE SOLDO, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja (šematizam)*, Split, 1979., 279.

JOSIP ANTE SOLDO, Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom, *Sinjska spomenica 1715 – 1965*, Split, 1965., 103-176.

JOSIP ANTE SOLDO, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, Sinj, 2011. (drugo izdanje), 463.

JOSIP ANTE SOLDO, *Zlato na grudima Majke*. Kratka povijest 300 godina štovanja Gospe Sinjske, Sinj, 1987., 93.

FEHIM DŽ. SPAHO, Grad Sinj u turskoj vlasti, *Zbornik Cetinske krajine*, 1989., 4, 55-63.

KARIN ŠERMAN - ANA ŠVERKO, Eduard Žagar i utjecaj srednjoeuropske arhitekture na arhitektonsku sliku Splita na prijelazu 19. i 20. stoljeća, *Prostor* vol. 22, 2014., 1, 28-37.

JERONIM ŠETKA, *Gospa Sinjska*. Povijest svetišta Majke Božje u Sinju, Sinj, 1983. (treće izdanje), 77.

MARKO ŠPIKIĆ, Transformacije i kontinuiteti u Dioklecijanovoj palači u Splitu od Roberta Adama do Aloisa Riegla, *Arhitekturna zgodovina*, 2, ur. R. Novak Klemenčić i M. Malešič, Ljubljana, 2014., 74-84.

ANA ŠVERKO - IVANA ŠVERKO, Projekt parternog uređenja glavnog trgirskog trga i karda iz polovice XIX. stoljeća, *Klesarstvo i graditeljstvo*, 2010., 1-2, 68-83.

300. obljetnica crkve Gospe Sinjske, *Cetinska vrila*, VII/1999., 1, 1-11.

MILE VIDOVIĆ, *Splitsko-makarska nadbiskupija*. Župe i ustanove, Split, 2004., 696.

BOŽE VULETA, Ostvarenje davnih zamisli. Izgradnja samostanskog klaustra, *Gospa Sinjska*, XXXVIII-XXXIX., 2012., 11-15.

BEHIJA ZLATAR, Gazi Husrev-Beg's Civilizational and War Strategy, *Bosnian Studies: Journal for Research of Bosnian Thought and Culture*, 2007., 11, 90-113.

STIPAN ZLATOVIĆ, Izvještaj o Bosni god. 1640 o. Pavla iz Rovinja, *Starine JAZU*, knjiga 23, 1890., 1-38.

RIASSUNTO - SAŽETAK

IL SANTUARIO DELLA MADONNA DI SINJ NEI DISEGNI DELL'ARCHIVIO DEL CONVENTO DEI FRANCESCANI A SINJ

Nel Fondo dei disegni dell'Archivio del Convento francescano a Sinj si conservano due centinaia di disegni che testimoniano per la maggior parte la costruzione del Santuario della Madonna di Sinj. I disegni più antichi sono datati all'anno 1702, mentre i più recenti risalgono all'inizio del XXI secolo. Oltre ai disegni che documentano la storia della costruzione della chiesa e del complesso conventuale, nel Fondo si trovano anche i progetti di parti del convento e della chiesa che non sono mai stati realizzati. I disegni testimoniano il processo di preparazione e scelta del progetto definitivo e allo stesso tempo l'alto livello culturale dei frati francescani che per la realizzazione dei loro piani si rivolsero ad architetti in vista e a maestri locali attivi in Dalmazia centrale, da Zara a Macarsa, sulle isole dalmate centrali fino a Zagabria.

La maggior parte dei disegni conservatisi riguarda i beni immobili del Convento francescano a Sinj, e tra i materiali d'archivio ricordati si possono distinguere serie di disegni legate ai periodi più intensi di costruzione degli edifici del convento, come per esempio: la costruzione del convento ai primi del XVIII secolo, la fase di allungamento dell'abside e della costruzione del campanile alla fine del XIX secolo e nell'anno 1927, il periodo di intenso rifacimento e ampliamento del convento durante gli anni '60 del XX secolo, nonché il restauro della chiesa nell'anno 1974.

I disegni più antichi che si conservano nell'Archivio del Convento sono firmati dal perito e ingegnere veneziano Antonio Benoni, nell'anno 1702. Antonio era figlio del maestro veneziano Giuseppe Benoni che progettò, tra l'altro, la Dogana marittima a Venezia. Benoni era giunto a Sinj con l'incarico ufficiale di perito statale. Risiedeva a Sinj nell'agosto dell'anno 1702, quando eseguì il disegno con cui illustrava la richiesta dei Francescani per l'assegnazione di una parcella di terreno. Nel gennaio dell'anno 1703 Benoni ritornò a Sinj ed eseguì un altro disegno per i Francescani allo scopo di ottenere un terreno ad est della chiesa di San Francesco.

Uno di altri due disegni più vecchi, non datati e non firmati, che illustrano la progettazione dei locali del convento della prima metà del XVIII secolo si può attribuire all'ingegnere Francesco Melchiori. Si tratta di uno dei più importanti ingegneri attivi in Dalmazia per il governo di Venezia durante il XVIII secolo che nell'anno 1720 progettò un edificio non realizzato vicino alla chiesa di Sinj, secondo l'idea del guardiano d'allora fra Pavle Vučković il cui disegno si trova nell'Archivio conventuale. La chiesa del convento, ricostruita dopo l'ultimo attacco degli Ottomani a Sinj nell'anno 1715, andò nuovamente distrutta nel terremoto dell'anno 1769. In occasione della ricostruzione furono demolite le due cappelle laterali sulla parete sud della chiesa, mentre le altre due sulla parete nord furono trasformate in magazzino come si può vedere sul disegno del Catasto dei beni del convento di Petar Kurir, datato all'anno 1780 conservato nell'Archivio del Convento.

Insoddisfatti del modesto aspetto del campanile della chiesa costruito nel XVIII secolo, i frati nella seconda metà del XIX secolo decisero di costruirne uno nuovo e più grande. Per il progetto si rivolsero a diversi costruttori esperti, tra i quali il muratore spalatino Andrija Perišić nell'anno 1881 e, quattro anni dopo, all'ingegnere spalatino Marcocchia i cui disegni mai realizzati per il nuovo campanile si conservano nell'Archivio conventuale. Due anni dopo, nell'anno 1887, l'ingegnere spalatino G. B. Antonio Inchiostri eseguì due progetti per il nuovo campanile. Come illustrano numerosi disegni del Fondo dei disegni dell'Archivio conventuale, i frati di Sinj avevano deciso di lavorare nello stesso tempo alla costruzione del nuovo campanile e all'allungamento del coro, e l'ingegner Inchiostri nell'anno 1887 disegnò due varianti del coro. Anche gli ingegneri statali Bortolotti e Grazia eseguirono, nell'anno 1888, a Zara un progetto di allungamento del coro e della sua collocazione dietro l'altare maggiore che fu infine realizzato. La costruzione del campanile fu ultimata ai primi del XX secolo, seguendo il loro progetto conservato nel Fondo dei disegni dell'Archivio conventuale, dallo Studio architettonico dei fratelli Žagar di Spalato.

Nell'Archivio del Convento di Sinj si conservano due disegni che testimoniano la volontà dei Francescani di modificare e modernizzare nel corso del XIX secolo la fisionomia della facciata principale della chiesa in forme neostilistiche. Tuttavia, nonostante gli sforzi dei Francescani la facciata principale della chiesa, nel XIX secolo, non modificò l'aspetto originario, tardobarocco classicistico. Uno dei progetti per la facciata conservatosi nell'Archivio del Convento fu eseguito, nell'anno 1862, dall'ingegnere del governo austriaco a Spalato, Karlo Beckmann. Egli propose la ricostruzione della facciata in stile neoromanico. La seconda proposta, nel 1893, a Zara, fu ad opera dell'ingegnere Carlo Bortolotti, consigliere presso l'Ufficio d'Architettura del Governatorato per la Dalmazia del secondo governo austriaco. Il disegno dell'ingegner Bortolotti presenta il progetto di rifacimento della facciata in stile classicistico.

La facciata della chiesa, portata a termine nel XVIII secolo, fu danneggiata nell'anno 1944 dall'esplosione di tre bombe aeree che caddero attraversando il tetto dell'edificio. Nell'Archivio del Convento si custodiscono tre disegni della facciata, risalenti al 1953, che testimoniano il processo di costruzione della nuova facciata. I Francescani in quell'occasione non decisero la costruzione identica della facciata precedente, bensì scelsero un progetto nuovo. L'elaborazione fu affidata al tecnico locale Mate Dragičević, mentre a eseguire i lavori fu il maestro Luka Šušnjar, originario del vicino paese di Jasensko. Nel settembre dell'anno 1954 la facciata era stata ultimata, e l'interno della chiesa completamente intonacato e dipinto.

Nella primavera dell'anno 1974, l'architetto di Zagabria Bernardo Bernardi, nativo di Curzola, eseguì il progetto di parziale rifacimento della chiesa e del convento. Parte del suo intervento al complesso del convento e della chiesa francescani includeva anche la facciata della chiesa, ma solo una parte degli interventi previsti dal progetto dell'architetto Bernardi fu in realtà realizzato. La portata dei lavori pianificati e l'aspetto finale ideale dell'interno della chiesa, della sua facciata e dei locali vicini del convento sono illustrati dai numerosi disegni conservatisi nell'Archivio del Convento.

Oltre ai grandi interventi alla chiesa e convento citati in questo studio, nel Fondo dei disegni si trovano numerosi documenti rappresentanti gli interventi minori. Il Fondo dei disegni nel Convento dei Francescani di Sinj testimonia quanto sia importante il materiale visivo nel processo di decisione dei singoli interventi, nella documentazione dei fatti storici, ma anche il desiderio dei Francescani di lasciare memoria di sé e della loro devozione attraverso l'impegno profuso nella costruzione e ornamentazione della chiesa e del convento dedicati alla gloria della Beata Vergine Maria.

Nicoletta Russotti-Babić

SUMMARY - SAŽETAK

THE SANCTUARY OF OUR LADY OF SINJ IN DRAWINGS FROM THE ARCHIVES OF THE FRANCISCAN MONASTERY IN SINJ

Nearly two hundred drawings which accompany the construction of the Sanctuary of Our Lady of Sinj are stored in the collection of drawings in the Franciscan monastery in Sinj. The oldest drawings date back to 1702 and the most recent ones are those made at the beginning of the 21th century. In addition to drawings documenting the history of the construction of the church and the monastic complex, the collection contain building designs relating to the parts of the monastic complex and the church which have never been built. They bear witness to the process of preparing and choosing the final building design and suggest a high cultural level of Franciscan friars who, in order to carry out their plans, turned to distinguished architects and local master craftsmen working in Central Dalmatia, from Zadar to Makarska, on the Central Dalmatian islands and in Zagreb.

The greatest number of the preserved drawings refer to the Franciscan Monastery of Sinj's property. One can distinguish a series of drawings related to more active periods in building the monastic facilities, such as: the construction of the monastery at the beginning of the 18th century; the time of the extension of the apse and building of the bell tower at the end of the 19th century and in 1927; a period of intensive renovation and enlargement of the monastery in the 1960s and the renovation of the church in 1974.

The oldest drawings held in the monastic archives were signed by Venetian surveyor and engineer Antonio Benoni in 1702. Antonio was son of Giuseppe Benoni, Venetian master craftsman who, among other things, had designed the Old Customs House (*Dogana di Mare*) in Venice. Benoni came to Sinj in the line of duty as state surveyor. He was staying in Sinj in August 1702 when he made a drawing to illustrate the Franciscans' petition to be awarded plots of land for their use. Benoni revisited Sinj in January 1703 and made another drawing for the Franciscans with the purpose of obtaining a plot of land to the east of the church of St. Francis.

One out of two drawings among the oldest in the collection, without a date and a signature illustrating the project for new monastic premises, could probably be attributed to engineer Francesco Melchiori. Melchiori was one of the most important engineers working for the Venetian government in Dalmatia in the course of the 18th century. In 1720 he designed a one-storey building on a piece of land to the east of the church of Sinj following the idea of father Pavle Vučković, then the guardian, whose sketch is kept in the monastic archives. The monastic church, which had been renovated after the last Ottoman attack on Sinj in 1715, was damaged again by an earthquake in 1769. Two lateral chapels along the church's southern wall were entirely dismantled during the reconstruction. A drawing by Petar Kurir made in 1780 and found in the monastic land registry shows that two remaining chapels along the northern wall were turned into warehouses.

Dissatisfied with the look and modest appearance of the bell tower, the friars decided to build a new, bigger one in the second half of the 19th century. They turned to various professionals to design it. Among others in 1881 they consulted Andrija Perišić, a Split stonemason, and four years later engineer Marcocchia (Markoća), also from Split, whose suggestions for the new bell tower were never carried out and the designs are now kept in the monastic archives. Two years later, in 1887, G.B. Antonio Inchiostri, a Split engineer, created two designs for the new bell tower. Numerous drawings in the monastic archives' collection of drawings show that the friars of Sinj decided to combine work on building the new bell tower with extending the friars' choir, so, in 1887 engineer Inchiostri made two versions of the friars' choir wall. In Zadar in 1888 state engineers Bortolotti and Grazia designed a project to extend the sanctuary and form the friars' choir at the back of the main altar and the project was eventually carried out. At the beginning of the 20th century the construction of the bell tower was completed by Žagar brothers' architectural studio of Split in line with the state engineers' design kept in the monastic archives' collection of drawings.

The archives of the monastery of Sinj holds two drawings which bear witness to the Franciscan desire to change and modernize the appearance of the church façade by using contemporary style forms in the course of the 19th century. However, despite their efforts, in the 19th century the façade did not change its original, Late Baroque Classicist appearance. The first drawing of the façade preserved in the monastic archives was made by Karlo Beckmann in 1862. Beckmann was engineer at the Austrian government office in Split. He suggested reconstructing the façade in Neo-Romanesque style. The second drawing was made by engineer Karlo Bortolotti, advisor at the Building department of the Dalmatia Regency of the Second Austrian Government, in Zadar in 1893. Engineer Bortolotti's drawing presents a project of the reconstruction of the façade in Neoclassical style.

The façade built in the 18th century was damaged by the explosion of three aerial bombs which hit the roof of the church in 1944. Three façade drawings made in 1953 which show the construction of a new façade are kept in the monastic archives. On this occasion the Franciscans did not opt for the identical reconstruction of the previous façade, they rather chose a new project. Mate Dragičević, a local technician, was entrusted with designing the new façade and the contractor was master craftsman Luka Šušnjara of the nearby village of Jasensko. The façade was finished in September of 1954 and the church interior was completely plastered and repainted.

In the spring of 1974, Korčulaborn architect Bernardo Bernardi of Zagreb designed a project for partial reconstruction of the church and the monastery. Part of the reconstruction of the monastic complex and the church included the reconstruction of the façade. However, only a portion of work planned in architect Bernardi's project was really done. Numerous drawings preserved in the monastic archives illustrate the scope of planned work and the envisaged final appearance of the church interior, of its façade and the adjacent monastic facilities.

In addition to the above-mentioned major reconstruction work done on the church, the collection of drawings contain numerous plans documenting minor reconstruction activities. The collection of drawings in the Franciscan monastery of Sinj are evidence of the importance of visual materials in the decision making process concerning single reconstruction activities; they document historic events, but also the Franciscans' desire to record properly their devotion and the effort they had made in building and decorating the church and the monastery in the glory of the Virgin Mary

Nine Vuković Perica

KAZALO OSOBNIH IMENA

- Andrić, Vicko, 71
Andrija iz Rame, 28, 30
Antunović, fra Franjo, 28, 30
Aralica, Ivan, 131
- Bajić-Žarko, Nataša, 4, 11
Balić, Goran, 54
Barač, Ante, 48, 102, 108, 124, 125
Barbaro, Daniele, 32
Bareza, fra Bernardin Ante, 8, 30
Barezza, Ante, 39
Beckmann, Karlo, 13, 58, 59, 116, 117, 121
Belamarić, fra Celestin, 48
Belamarić, Joško, 4, 11, 106
Benoni, Antonio, 13, 27, 31, 33-36, 39, 56, 91, 102, 105, 107, 109, 117, 119
Bernardi, Bernardo, 13, 48-54, 65-69, 112, 116-118
Bezić-Božanić, Nevenka, 39
Bilić, Darka, 1-4, 9, 13, 132
Biliškov, Šimun, 124
Blašković, Nikola, 54
Blašković, Stjepan, biskup, 42
Blažević, Mile, 54
Bortolotti, Karlo, 8, 13, 57, 59-61, 69, 78, 88, 89, 116, 117, 121
Bošnjak, Kruno, 54
- Botteri, fra Duje, 54, 107
Botteri, Josip-Dini, 54
Brčić, fra Nikola, 92
Bulić, Bruno, 48
Buljan, fra Bone, 98
- Canagetti, Antonio, 25, 109
Caralipeo, Paolo, 30
Ceraj, Iva, 53
- Čičin, Karlo, 79, 100-102, 116, 121, 122
- Ćudina, Jakov, 34
- Dolfin, Danijel, 25, 109
Dragašević, Andrea, 34
Dragičević, Mate, 48, 62-65, 68, 124
Dukić, don Josip, 4
D'Andrea, Giuseppe, 93
- Fabris, Vinko, 54
Filipović, fra Jerolim, 100
Filipović, fra Petar, 39
Fisković, Cvito, 12, 32, 33, 42
Flak, Kvint Horacije, 132
Franić, Marija Ignacija, 43
Franić, Mario, 107
Frankić, fra Andeo, 102
Franjo Asiški, sv., 107, 132

Galić, Vinko, 114, 130
 Gamulin, Anita, 106
 Gavrić, Aleksandar, 124
 Giezi, Toma, 54
 Gigli, Marco Antonio, 111, 119
 Glavinić, Mihovil, 75
 Grazio, K., 8, 69, 78, 88, 89, 120, 121
 Grgat, Ivan, 54, 67
 Grgat, Marko, 54

Hauser, Alois, 71, 75
 Horvat, Lavoslav, 51
 Haste, Kažimir, 54

Inchiostri, Dragutin, 47
 Inchiostri, G. B. A., 13, 75-78, 85-87, 89, 116, 117, 120
 Inocent VI., papa, 19

Jakelić, Petar, 54
 Jakelić, Vlado, 54
 Jakić, Ante, 54
 Janeš, Želimir, 54
 Jelinčić, fra Šimun, 122
 Jerković, Veno, 54
 Jevrić, K., 130
 Jovanović, Stjepan, 71
 Jurišić, fra Hrvatin Gabrijel, 2, 4, 12, 133
 Jurkić, Gabrijel, 54

Kavanjin, Jerolim, 37
 Klapež, fra Petar, 4, 12
 Klapež, Ivan, 54
 Klarić, Klara, 9, 18
 Klarić, Nevenka, 8, 9
 Kotaraš, fra Mijo, 102
 Kovačić, Kuzma, 49, 54
 Kožarić, Ivan, 54
 Krilić, Petar, 34
 Kristl, Vladimir, 51

Kršnjavi, Tomislav, 54
 Kurir, Petar, 8, 43, 44, 98, 100, 111

Lacković-Croata, Ivan, 54
 Linardović, Antonio, 100, 119
 Livaja, fra Luka, 66
 Ludovik I. Anžvinac, kralj, 19
 Luposignoli, Michele, 94

Macanović Raguseo, Ignacije, 32
 Macanović Raguseo, Ivan (Franov), 8, 28-30, 32, 33, 36, 117
 Macanović Raguseo, Ivan (Ignacijev), 94
 Macanović-Raguseo, obitelj, 30, 32, 33
 Marcocchia (Markoća), Dujam (Duje), 13, 71-74, 78, 85, 116, 117, 120
 Marcomatti, Giorgio, 25, 109
 Marinović, Josip, 54
 Marković, fra Ivan, 12, 36, 40, 69, 79, 85, 91, 102
 Marović, Kata, 107
 Maslač, fra Perica, 4
 Matas, fra Ante Konstantin, 105
 Mataušić, Damir, 54
 Matzenik, Antun, 79, 80, 89, 117, 121
 Mazzucato, Petar, 39
 Melchiori, Francesco, 8, 13, 38, 39, 92-95, 109-111, 117, 119
 Meneghello Dinčić, Virgil, 22, 54
 Mihaljić, fra Ivan, 28, 30
 Mihovil, sv., 132
 Mocenigo, Alvise III. Sebastiano, 25-27, 32, 113
 Mocenigo, obitelj, 36
 Monti, Franjo, 9, 47, 85

Nardi, Lucija, 43
 Nelipić, Ivan, knez, 19, 20, 121
 Nelipići, obitelj, 19
 Nikšić, Goran, 43

Palladio, Andrea, 46
 Panigo, Vicko, 37
 Pelz, Milan, 4
 Perišić, Andrija, 69-71, 116, 122
 Picelj, Ivan, 51
 Pletikosić, Krešimir, 107

Radeich, Giulian, 30
 Radić, fra Nikola, 119, 125
 Radović Kalodera, Jure, 35, 36
 Rafanelli, Mihovil, 42
 Rakamarić, A., 122
 Rako, Aljoša, 126
 Raos, Ante 126
 Rendić, Ivan, 80
 Ruspini, Andrea, 8, 36, 37, 39, 91, 92,
 117, 118
 Ruspini, Antun, 39
 Russotti-Babić, Nicoletta, 4, 141

Samassa, Max, 117, 122
 Sekulić, Ante, 132
 Sikirica, Stipe, 66
 Skoko, Stjepan, 54
 Soderini, Tomaso, 39, 42
 Sokolović, Ferhad-paša, 20
 Soldo, fra Josip Ante, 12, 42
 Soranzo, obitelj, 36
 Srnec, Aleksandar, 51
 Staničić, fra Andrija, 92, 109
 Starčević, Ante, 54

Šetka, fra Jeronim 12
 Šimić, fra Josip, 80
 Šubići, obitelj, 19
 Šurić, fra Marijan, 98
 Šušnjara, Luka, 48, 61, 62, 64

Todorčić, Ante, 105
 Todorčić, Mario, 105

Tomić, fra Špiro, 47, 59
 Tomić, Radoslav, 4, 9, 12
 Turković, E., 130

Ujević, Marija, 54

Veža, Mladen, 54
 Visaggio, Bernardin, 43
 Visaggio, Bernardo, 42
 Visaggio, Domenico, 43
 Visaggio, Elizabeta, 43
 Visaggio, Giuseppe, 8, 42, 43, 45, 47,
 117
 Visaggio, Paško, 43
 Visaggio, Silvia, 42
 Visaggio, Vincenzo, 43
 Vitruvije, Polion Marko, 32
 Voltolini, Josip, 54
 Vrljić, Antun, 54
 Vrljić, Nikola, 54
 Vrljić Ankin, Vladimir, 54
 Vuco, Miro, 54
 Vučković, fra Pavao, 8, 22, 25, 26,
 28, 30, 34, 36, 37, 69, 92, 109,
 111, 117, 131
 Vučković, Ivan, 105-107, 117
 Vujković, fra Vendelin, 132, 133
 Vukadin, Stanko, 54
 Vuković Perica, Nine, 4, 145
 Vuleta, fra Bože, 4, 11, 105

Wood, Mila, 54

Zakarija, Danijel M., 114, 126
 Zlodre, Jozo, 82

Žagar, Danilo, 80, 117
 Žagar, Eduard, 80, 82, 117
 Žaja, Jure, 54
 Župić, Ante, 49, 54

KAZALO ZEMLJOPISNIH NAZIVA

- Aequum (Čitluk), 19
Apeninski poluotok, 42, 117
Apulija, 40, 42
- Bač, 132, 133
Balkan, 20
Bar, 93
Beč, 102
Bergamo, 8, 36, 37, 39, 117
Boka kotorska, 80, 94
Bol (na Braču), 50
Bosna, 7, 25
Bosna i Hercegovina, 22
Brnaze, 24, 122
Budva, 93
- Cetina (rijeka), 25, 122, 123
Cetina podno Sinja (naselje), 19, 20, 26, 28
Cetinska krajina, 8, 19, 20, 105, 131
Cetinsko polje, 20
Chicago, 114, 126
Cres, 93
Crna Gora, 93
- Čabar (Gorski kotar), 80
Čikola, 7
Čiovo, 80
Čitluk, 21, 24, 105, 131, 122, 126
- Dalmacija, 7-9, 11, 13, 22, 23, 25, 27, 32, 33, 37, 42, 43, 50, 93, 94, 116
Srednja, 11, 32, 37, 94
Dalmatinska obala, 94
Dalmatinska zagora, 7, 9
Dicmo, 131
Drniš, 7
Dubrovačka Republika, 7
Dubrovnik, 30
Dugopolje, 4
- Francuska, 56
Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, 23, 24, 37, 57
Franjevačka provincija sv. Jeronima, 57
- Gala (Sinj), 125
Glamoč, 20
Glavice, 24
- Hercegovina, 25
Herceg Novi, 94
Hrvace, 107
Hrvatska, 50, 103, 107
Hvar, 39, 43, 80
- Imotski, 7, 43, 80, 93, 126
Istočna obala Jadrana, 42, 93

Italija, 85, 111
 Sjever, 85, 111
 Središnja, 111

Jasensko, 24, 48, 62, 64

Kamičak, 8, 20, 25, 109, 131
 Karakašica, 24
 Karin, 7
 Klis, 20, 125, 131
 Knin, 7, 21
 Korčula, 50
 Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca,
 102
 Kupres, 20

Livno, 20
 Ložišća (na Braču), 80
 Lučane, 24

Ljubljana (Laibach), 117, 122

Makarska, 7, 11, 27, 37, 40, 42, 43,
 45, 46, 93, 94, 100, 118
 Makarsko primorje, 7
 Metković, 7
 Mleci, v. Venecija
 Mletačka Dalmacija i Albanija, 21,
 27, 93
 Mletačka Republika, 20, 23, 93, 131
 Molfetta, 42, 43, 117
 München, 82

Napulj, 42
 Neretva, 7
 Nezavisna Država Hrvatska, 23
 Novi Sad, 133
 Novo Mesto, 80

Njemačka, 107

Opuzen, 7
 Orebić (na Pelješcu), 43
 Otok (Sinj), 67

Petrovo polje, 7
 Ploče, 114
 Podgora, 42, 43
 Prag, 82
 Pučišća, 43

Radošić, 24, 122
 Rama, 8, 20-22, 25, 26, 28, 131
 Ravni kotari, 7

Salona (Solin), 75
 Sarajevo, 20
 Sinj, 7-9, 11-13, 15, 18-24, 26, 28,
 30-33, 35, 37-39, 41-46, 48, 53,
 64, 79, 82, 91-94, 96, 98, 100,
 102, 104, 109, 111-113, 115-118,
 131, 133

Sinjska krajina, 25
 Sinjsko polje, 19
 Skandinavske zemlje, 50
 Skradin, 46, 93
 Split, 7, 20-22, 24, 26, 27, 30, 37, 39,
 43, 48, 51, 57, 69, 71, 75, 80, 82,
 85, 92, 100, 108, 109, 111, 113,
 114, 117-120, 123-125, 131
 Brda, 125
 Dobri, 22
 Lučac, 71
 Manuš, 82
 Pojišan, 114, 119, 131
 Sustjepan, 21, 131

Srednjodalmatinski otoci, 11
 Srijemski Karlovci, 21
 Stablina (Ploče), 114, 126
 Subotica, 132
 Suhač, 24
 Sutivan (na Braču, 37)

Šibenik, 57, 75, 123, 124

Tilurium (Gardun kod Trilja), 19

Tomislavgrad, 20

Trogir, 8, 28, 30, 32, 51, 94

Ulcinj, 93

Varese, 85

Venecija (Mleci), 20, 32, 45, 69, 82

Terraferma, 93, 111

Vinjani (Imotski), 114, 126

Visovac, 7, 57, 123, 124

Vittorio Veneto, 82

Vrgorac, 7, 21

Vrlika, 7, 21

Zadar, 8, 11, 51, 57, 69, 80, 89, 93,
117, 120, 121

Zadvarje, 21, 100

Zagreb, 11, 50, 51, 80, 82, 107, 126

Živogošće, 7

IZDANJA ZBORNIKA »KAČIĆ« EDITIONES MISCELLANEORUM »KAČIĆ«

Zbornik »Kačić« objavljuje znanstvene radove iz hrvatske kulturne i religiozne prošlosti s osobitim obzirom na Franjevački red i zajednice nadahnute franjevačkom karizmom; ilustrirano, sažeci na stranim jezicima.

I. ZBORNIK »KAČIĆ«

1. **Kačić, br. 1.**, Split 1967., str. 340 + 4 table (raspačano).
2. **Kačić, br. 2.**, Split 1969., str. 416 + 8 tabli (raspačano).
3. **Kačić, br. 3.**, Split 1970., str. 268 (*Radovi u prigodi 70. obljetnice života dr. fra Karla Balića*, raspačano).
4. **Kačić, br. 4.**, Split 1971., str. 180 (raspačano).
5. **Kačić, br. 5.**, Split 1973., str. 168 (raspačano).
6. **Kačić, br. 6.**, Split 1974., str. 238 + 4 table (raspačano).
7. **Kačić, br. 7.**, Split 1975., str. 220 (raspačano).
8. **Kačić, br. 8.**, Split 1976., str. 344 (raspačano).
9. **Kačić, br. 9.**, Split 1977., str. 360 (Radovi simpozija u prigodi 750. obljetnice smrti sv. Franje Asiškoga »*Doprinos franjevačkih zajednica našoj Crkvi i kulturi*«, raspačano).
10. **Kačić, br. 10.**, Split 1978., str. 314.
11. **Kačić, br. 11.**, Split 1979., str. IV + 384.
12. **Kačić, br. 12.**, Split 1980., str. 352.
13. **Kačić, br. 13.**, Split 1981., str. 320.
14. **Kačić, br. 14.**, Split 1982., str. 432 (Radovi simpozija u prigodi 800. obljetnice rođenja sv. Franje Asiškoga »*Apostolat franjevačkih zajednica u 19. stoljeću*«).
15. **Kačić, br. 15.**, Split 1983., str. 432 (Radovi simpozija »*Fra Filip Grabovac i njegovo doba*« I. dio: »*Fra Filip Grabovac i njegovo doba*«).
16. **Kačić, br. 16.**, Split 1984., str. 416 (Radovi simpozija »*Fra Filip Grabovac i njegovo doba*« II. dio: »*Doba fra Filipa Grabovca*«).
17. **Kačić, br. 17.**, Split 1985., str. 560 + 10 (Radovi Simpozija u prigodi 250. obljetnice osnutka *Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, I.).
18. **Kačić, br. 18.**, Split 1986., str. 272 + 2 (Radovi Simpozija u prigodi 250. obljetnice osnutka *Franj. provincije Presv. Otkupitelja*, II.).
- 19.-20. **Kačić, br. 19.-20.**, Split 1987./88., str. 536 + 2 (Radovi Simpozija u prigodi 250. obljetnice osnutka *Franj. provincije Presv. Otkupitelja*, III.).
- 21.-22. **Kačić, br. 21.-22.**, Split 1989./90., str. 352 + VIII.
- 23.-24. **Kačić, br. 23.-24.**, Split 1991./92. (u tisku).
25. **Kačić, br. 25.**, Split 1993., str. 884 (*Radovi u prigodi 75. obljetnice života dr. fra Karla Jurišića*).

26. **Kačić, br. 26.**, Split 1994., str. 520 (Radovi Simpozija u prigodi 800. obljetnice rođenja sv. Klare Asiške »Sv. Klara i naše vrijeme«).

27.-28. **Kačić, br. 27.-28.**, Split 1995./96., str. 561 (Radovi Simpozija »Štovanje sv. Antuna Padovanskoga među Hrvatima«).

29. **Kačić, br. 29.**, Split 1997., str. 264 + VIII.

30.-31. **Kačić, br. 30.-31.**, Split 1998./99., str. 688 (Blago knjižnice Kačićeva samostana u Zaostrogu, »Radovi simpozija o don N. Šimiću i fra A. Benutiću« i drugi prilozi).

32.-33. **Kačić, br. 32.-33.**, Split 2000./2001., str. 728 (»Ancilla Domini - Službenica Gospodnja« - Radovi u prigodi 60. obljetnice misništva dr. fra Pavla Melade).

34. **Kačić, br. 34.**, Split 2002., str. 336.

35. **Kačić, br. 35.**, Split 2003., str. 240.

36.-38. **Kačić, br. 36.-38.**, Split 2004.-2006., str. 1200. (»Franjevci i Makarska od 1502. do 2002. godine«. Simpozij je održan u prigodi prvoga spomena djelovanja franjevaca u Makarskoj - 1502.-2002.).

39.-40. **Kačić, br. 39.-40.**, Split 2007.-2008., str. 280 (»Fra Andrija Kačić Miošić u Americi«. Radovi simpozija u Torontu i Bostonu).

41.-43. **Kačić br. 41.-43.**, Split 2009.-2011., str. 1280 (Zbornik u čast E. Marina za 60 rođenand).

44.-45. **Kačić br. 44-45.**, Split 2012.-2013., str. 524 (Zbornik »Kačić« u rukama pape Benedikta XVI. Presentacije i drugi članci).

46.-47. **Kačić br. 46.-47.**, Split 2014.-2015., str. 560 (»Sv. Franjo Asiški u Hrvatskoj 1212. god.«)

48. **Kačić br. 48.** (u tisku).

II. KNJIŽNICA ZBORNIKA »KAČIĆ« - MONOGRAFIJE, DOKUMENTI, GRAĐA...

Svaka knjiga ima sažetak na stranom jeziku, kazalo osobnih i zemljopisnih imena i određeni broj slika.

1. Dr. Ante Sekulić, **Drveni Bač**, Split 1978., str. 120.

2. Fra Josip Ante Soldo, **Župa sv. Nikole Bajagić-Obrovac**, Split 1978., str. 60.

3. Dr. Ante Sekulić, **Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici**, Split 1978., str. 140.

4. Dr. fra Karlo Jurišić, **Fra Lujo Marun - osnivač starohrvatske arheologije**, Split 1979., str. VIII +150.

5. **Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja** (shematizam), Split 1979., str. 280.

6. **Župa sv. Ante Prugovo**, Split 1980., str. 136.

7. **Flos medicinae - Cvit likarije**, sive Scholae Salernitanae de conservanda bona veletudine praecepta metrica, Split 1980., str. 144. Na hrvatski preveo fra Emerik Pavić, Budimpešta 1768. Reprint izdanje s uvodom, životom i djelima E. Pavića, transkripcijom Pavićeva prepjeva.

8. Dr. fra Karlo Jurišić, **Fra Gabro Cvitanović i njegov Ratni dnevnik (1914.-1918.)**, Split 1984., str. 248.

9. **Hrvatska katolička misija Offenbach/M**, desetljeće života i rada. Split 1982., str. 104.

10. S. M. Alojzija Caratan - S. M. Božena Mutić, **Provincija Božje providnosti Družbe kćeri Božje ljubavi (1882.-1982)**, Split - Zagreb 1982., str. 350.

11. Fra Andrija Kačić Miošić, **Razgovor ugodni naroda slovinskoga**, Split 1983., str. 540. Najčitanija knjiga - poslije Biblije - u hrvatskom narodu.

12. Fra Kajetan Esser, **Početak i svrha Franjevačkog reda**, Split 1983., str. 200. Prevela s. Ancila Bubalo.

13. Fra Andrija i Berislav Nikić, **Hrvatska katolička misija Bonn**, Deset godina života i rada. Split - Bonn 1984., str. 191.

14. S. Berhmana Nazor, **Lovretske sestre**, Provincija Srca Isusova Školskih sestara franjevačka, Split 1986., str. 336.

15. Dr. fra Petar Bezina, **Pučko školstvo i franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja**. Pučko školstvo u Južnoj Hrvatskoj od 1735. do 1941. godine, Split 1987., str. 120.

16. Dr. Anđelko Mijatović, **Obrana Sigeta**. U povodu 420. obljetnice sigetske bitke, Split 1987., str. 188., **Isto**, 2. izd., ŠK, Zagreb 2010., str. 310.
17. **Franjini dani**. Zbornik radova sa skupa održanog u Zagrebu od 31. VIII. do 2. IX. 1982. godine u prigodi 800. obljetnice rođenja sv. Franje Asiškoga (1182.-1982.), Split 1988., str. 192.
18. Fra Stanko Bačić, **Perušić**, župa Marijina Uznesenja u Zadarskoj nadbiskupiji, Split 1989., str. 224.
19. Fra Josip Soldo, **Sveti Spas u Vrhrici**. Povijesno-kritička rasprava o hrvatskoj sakralnoj i kulturnoj baštini u današnjem selu Cetini kraj Vrlike. Split 1990., str. 96.
20. Fra Stanko Bačić, **Visovački franjevci u Skradinskoj biskupiji**, Split 1991., str. 296.
21. **Sumartin**, zbornik radova, Split 1992., str. 400.
22. Dr. Ivan Mužić, **Podrijetlo i pravjera Hrvata**. Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije, pravjera i jezik, Split 1991., str. 336 + 48.
23. Stipo Manderalo, **Ložicev ilirski san**. Adnotationes variae - Različite bilješke fra Grge Ložica (1810.-1876.). Zapisi o livanjskom kraju, Split 1992., str. 144.
24. Dr. fra Petar Bezina, **Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja (1735.-1993.)**, Split 1993., str. 240.
25. Dr. fra Petar Bezina, **Franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja žrtve rata 1942.-1948.**, Split 1995., str. 350. Život i mučenička smrt 44 fratara u II. svjetskom ratu i poraću.
26. Petar Rogulja, **Bibliografija o sv. Antunu Padovanskom na hrvatskom jeziku**, Split 1996., str. 136.
27. S. Berhmana Nazor, **Put u svjetlo**, Nekrolozi Školskih sestara franjevaka Provincije Presvetoga Srca Isusova, Split 1997., str. 264.
28. Fra Nikola Radić, **Dr. fra Jure Radić (1920.-1990.)**, Split-Makarska 1998., str. 296.
29. Dr. fra Luka Tomašević, **Hrvatska katolička misija u Münchenu**, 50. obljetnica života i djelovanja (1948.-1998.), Split - München 1998., str. 248.
- 29a. Isti, **Kroatische katolische Mission in München** (prijevod na njemački)..., S. 248.
30. Dr. Nevena Starčević-Kaštelan, **Don Nikola Šimić, svećenik i književnik (1854.-1913.)**, Split 1998., str. 208.
31. Nenad Cambi - Anita Gamulin - Snježana Tonković, **Starokršćanska bazilika u Zmijavcima**, Split-Zmijavci, 1999., str. 156.
32. Fra Ante Konstantin Matas, **Propovijedi i govori**. Izbor. Split 1998., str. 252. Novo izdanje 115 godina nakon smrti najvažnijega hrvatskoga propovjednika XIX. stoljeća.
33. Šime Jurić - dr. Pavao Knezović, **Blago knjižnice Kačićeva samostana u Zaostrogu**. Inkunabule i rariteti XVI. stoljeća. Split-Zaostrog 1999., str. 168 (24 inkunabule i 336 rariteta).
34. Fra Luka Vladimirović **Likarije priprostitute u dva jezika razdijeljene ilirički i talijanski...**, Split-Zaostrog 1999., str. 136. Ponovljeno (reprint) izdanje fra Lukine »likaruše« iz 1775. godine, str. 48. To je prvi medicinski priručnik na hrvatskom jeziku u jadranskom dijelu Hrvatske.
35. **Don Nikola Šimić, svećenik i književnik (1854.-1913.) i fra Ante Benutić, župnik i mučenik (1898.-1944.)**. Radovi Simpozija održanog u Igranima 10. i 11. listopada 1998. godine. Split-Igrane 1999., str. 240.
36. **Školske sestre franjevske u Hercegovini 1899.-1999**. Predavanja sa Znanstvenoga skupa... u Mostaru, 23. i 24. X. 1999. u prigodi stote obljetnice dolaska Školskih sestara franjevaka u Hercegovinu, Mostar-Split 2002., str. 384.
37. Dr. Pavao Knezović, **Stare i rijetke hrvatske knjige Samostana u Zaostrogu** (tiskane do 1850.), Split-Zaostrog 2002., str. 168.
38. Fra Ante Branko Periša, **Hrvatska katolička misija u Rosenheimu**, Split-Rosenheim 2003., str. 192.
39. Fra Ante Branko Periša, **Hrvatska katolička misija u Mettmannu**, Split-Mettmann 2003., str. 200.

40. Fra Mirko Buljac, **Hrvace Župa Svih Svetih**, Split-Hrvace 2004., str. 392. Prošlost i sadašnjost naselja i Župe.

41. Snježana Miklaušić-Ćeran, **Popis građe u Arhivu Župe Gospe van Grada u Šibeniku**, Split-Šibenik 2004., str. 240.

42. Sv. Andrija Kretski, **Pjesnički kanon za rodendan naše Gospe Bogorodice**. Dvojezično izdanje (grčko-hrvatski). Split 2006., str. 36.

43. Fra Jure Brkan, **Crkvena vremenita dobra**. Kanoni i upravljanje dobrima, Split 2006., str. 136.

44. Fra Vicko Kapitanović, **Kršćanska arheologija**, Split 2006., str. 286. Razvoj arheologije, arhitektonski spomenici i epigrafija s osvrtom na hrvatske zemlje, bibliografija, Split 2006., str. 286.

45. Fra Miro Modrić, **Hrvatska katolička misija u Neussu**. 35. obljetnica pastoralnoga djelovanja, Split-Neuss 2006., str. 312. Pregled hrvatske i njemačke povijesti, hrvatskoga iseljništva, vjerski, kulturni i društveni život hrvatskih vjernika, dvojezično (hrvatsko-njemački).

46. Fra Branko Brnas, **Hrvatska katolička misija u Düsseldorfu 1970.-2006.**, Split-Düsseldorf 2007., str. 256. Osnovni podaci o Nadbiskupiji Köln i gradu Düsseldorfu. Pastoralno, karitativno, kulturno i zabavno djelovanje. Dvojezično.

47. **Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja** (shematizam), Split 2007., str. 420. Pregled povijesti samostana, župa i drugih ustanova u domovini i inozemstvu. Popisi preminule i žive braće.

48. **Fra Josip Ante Soldo** (1922.-2005.), Život i djelo. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Sinju, 7. X. 2006., Sinj 2008., str. 284. Život i svestrano djelovanje, bibliografija.

49. Fra Josip Klarić, **Hrvatska katolička misija u Darmstadtu 1969.-2009.** Četerdeset ljeta pastoralnoga djelovanja, Split-Darmstadt 2009., str. 241.

49.a Isti, **Kroatische katolische Mission in Darmstadt 1969-2009...** (prijev. na njemački), S. 241.

50. Fra Tomislav Brekalo-Marko Brekalo Garan, **Brekalo**. Podrijetlo, povijest, rodoslovlje i običaji aržanskih Brekala, Split-Prisika 2010., str. 360.

51. **Gala-Gljev**. Župa Svih Svetih u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji, Split-Gala 2010., str. 244.

52. Ivan Jukić-Fra Vinko Prlić, **Sakralna baština Župe Staševica**, Split-Staševica 2011., 123.

53. Dr. fra Jure Brkan, **Klerici u zakonodavstvu Katoličke Crkve**, Split 2012, str. 272.

54. **Zbornik »Kačić« u rukama pape Benedikta XVI.**, Presentacija »Zbornika Emilija Marina« u Rimu, Parizu, Splitu, Zagrebu i Visovcu, (»Kačić« XXXXI-XXXIII/2009.-2011., str. 1280), Split 2012., str. 120.

55. Fra Stjepica Grgat, **20 godina Mješovitog zbora mladih i Komornog orkestra ...**, Split, 2014., str. 103.

56. Fra Miroslav Modrić, **Glavice, Gospin perivoj**, Split 2016., str. 576.

57. Fra Miroslav Modrić, **Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja i Kustodija Svete Zemlje**, Split 2016., str. 624.

58. Darka Bilić, **Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz Arhiva Franjevačkog samostana u Sinju**, Split-Zagreb 2017., str. 164.

III. NIZ »TRAGOVI«

1. Vinko Marović - Dinko Aračić, **Hrvatska katolička misija Kroatische katholische Mission 1969. - Berlin - 1989.**, Split-Berlin-Roma 1989., str. 110.

2. Nikola Čurčija - Ante Branko Periša, **Hrvatska katolička misija - Kroatische katholische Mission 1970. - Düsseldorf - 1990.**, Split-Roma-Düsseldorf 1990., str. 110.

IV. NIZ PONOVLJENIH IZDANJA »MALA KNJIGA«

1. Don Josip Vergilij Perić, **Kula od uzdaha**. Historički događaj iz prve polovice XVII. vijeka. Zagreb 1900. Reprint-izdanje zbornika »Kačić«, Split 1989., str. XX + 88 + 4.
 2. Fra Ante Konstantin Matas, **Glas hrvatsko-slovinski iz Dalmacije**, Zagreb 1860., str. 30. Reprint-izdanje zbornika »Kačić«, Split 1989., XVI + 30.
 3. Fra Ante Konstatin Matas, **Šilo za ognjilo**. Odgovor na govor dr. Bajamonta, izrečen dne 23. prosinca 1860. u viću municipia Splitskoga, Split 1861., str. 24. Reprint-izdanje zbornika »Kačić«, Split 1989. str. XVIII + 32.
 4. Don Nikola Šimić, **Slike i crte iz seoskog života**, Zadar 1887., str. 152. Reprint-izdanje zbornika »Kačić«, Split 1998., str. XVI + 166.
- * **Flos medicinae - Cvit likarije...** (v. II. Knjižnica zbornika »Kačić« - MDG, br. 7)
 - * M. Marulić, **Epistola ad Adrianum P. M. ...** (v. VII. Zajednička izdanja, br. 3)
 - * Fra Ante Gnječ, **Vrgorsko-neretvansko jezero...** (v. VII. ZI, br. 4)
 - * Fra Luka Vladimirović, **Likarije pripostite...** (v. II. KZK-MDG, br. 34)

V. GLAZBENI NIZ »NOVA ET VETERA«

1. Mario Nardelli - Krešimir Tičić, **Brat Sunce** ili Sv. Franjo Asiški nekad i danas. Musical, Split 1990., str. 112. Tekstovi (XIII. i XX. stoljeća), vokalne dionice i klavirska pratnja.
2. Fra Tihomir Grgat - Ljubo Stipišić Delmata, **Zrenik**. Svjetovne i duhovne skladbe za klapso i zbornu pjevanje, Split 2003., str. 64, notni prilog.
3. Fra Stipica Grgat, **Jubilate Deo**. Duhovne skladbe, Split 2009., str. 292.
4. Kristina Cvitančić, **Livada**, koncert za klavir četveroručno, Split 2010., str. 55.
5. Fra Stipica Grgat, **Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja**, Split 2011., str. XXXVIII+500 + CD.
6. Anđelko Klobučar, **Smrt sv. Franje**. Kantata (za soliste, zbor, dječji zbor i recitatora uz pratnju orgulja), Split 2012., str. 26.
7. Marin Limić ml., **Skladbe za klavir**, Split 2015., str. 60 + CD.
8. Fra Stipica Grgat, **Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja**, sv. II., Split 2016., str. 488 + CD.

VI. NIZ »RIJEČ«

1. Željko Hell, **Za križem ili priča o naravi**, Split 1991., str. 128.
2. Ante Branko Periša, **San povratnika**, Split-Düsseldorf 1991., str. 87.

VII. ZAJEDNIČKA IZDANJA

1. Dr. Anđelko Mijatović, **Narodne pjesme o Mijatu Tomiću**, Sinj-Duvno, 1985., str. 232. Suizdanje: »Kačić« - »Sveta baština«.
2. **Kršni zavičaj**. Hercegovački informativni zbornik za vjerska i društvena pitanja, Humac 2016. Suizdanje: Franjevački samostan Humac - »Kačić«.
3. M. Marulić, **Epistola ad Adrianum VI. P. M.**, Romae MCXXII, p. 14. Svezak I. (reprint). Sv. II. *Epistola ad Adrianum VI. P. M. - Poslanica papi Hadrijanu VI. - Epistle pope Adrian VI. 1522.*, Split-Zagreb 1994., str. 108. (tekstovi latinsko-hrvatsko-engleski). *Izdavači*: Nacionalna i sveučilišna biblioteka i Kršćanska sadašnjost - Zagreb, Crkva u svijetu i »Kačić« - Split.
4. Fra Ante Gnječ, **Vrgorsko-neretvansko jezero i problem njegova presušenja. II. Vodene zadruge**. Mostar 1922., str. 66. Pretisak MH Ogranak Ploče i »Kačić«, Ploče 1996., str. XXIV + 70.

5. Nikola Kordić, **Izabrane pjesme**, Humac-Ljubuški 1997., str. 173. Suizdanje: »Kršni zavičaj«.
6. Mihovil Vukša, **Fra Ante Gnječ**, narodni prosvjetitelj i dobrotvor (1876.-1942.), Ploče-Split 2001., str. 79. Suizdanje: Ogranak MH Ploče - »Kačić«.
7. Mihovil Vukša, **Opuzen - prošlost i sadašnjost grada**, Suizdanje: Ogranak MH Ploče - »Kačić«, Split 2002., str. 112.
8. **Državna turistička nagrada Kačićevu samostanu**. Hrvatska turistička zajednica dodijelila je Franjevačkom samostanu u Zaostrugu Hrvatsku turističku nagradu »Anton Štifanić« za 2001. godinu kao javno priznanje za izniman doprinos turizmu, Zaostrug-Split 2003., str. 56, ilustrirano. Suizdanje: Franjevački samostan Zaostrug - Zbornik »Kačić«.
9. Stipe Botica, **Andrija Kačić Miošić**, Zagreb 2003., str. 332 (opširna bibliografija). Suizdanje: Školska knjiga - Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Zbornik »Kačić«.
10. Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić, **Sveti Staš i Župa Staševica** u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji, Staševica-Split 2006., str. 152. Prošlost i sadašnjost župe, crkve i kapele, župnici i duhovna zvanja, školstvo, poginuli u XX. stoljeću, izabrani liturgijski tekstovi, ilustrirano. Suizdanje: Župski ured Staševica - Zbornik »Kačić«.
11. Snježana Grković-Janović, **Svetac na otoku**. Bračka povjestica. Izd. Naklada Bošković - Zbornik »Kačić« - Kulturna udruga »Fra Andrija Dorotić« Sumartin, Split 2006., str. 136.
12. Nevenka Nekić, **Stotine godina visovačke samoće**. Zbirka pripovjedaka. Izd. Naklada Bošković - Zbornik »Kačić« - Samostan Visovac - Udruga »Fra Andrija Dorotić« Sumartin, Split 2007., 112.
13. Ivica Mlivočič, **Al Qaida se kalila u Bosni i Hercegovini**. Mjesto i uloga mudžahida u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini od 1991. do 2005. godine. Izd. »Naša ognjišta« Tomislavgrad - Zbornik »Kačić« Split - Ogranak MH Čitluk, Split-Mostar 2007., str. 717.
14. Ivica Mlivočič, **Muslimanski logori za Hrvate u Bosni i Hercegovini u vrijeme rata 1991.-1995. godine**, Split-Mostar 2008., str. 864. Suizdanje: »Naša ognjišta« - »Kačić«.
15. **Hrvatski škotizam XX. stoljeća**. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zagreb-Katuni-Split, 27.-29. V. 2008., Izd. Pontificia academia mariana internationalis, Città del Vaticano 2011., str. 601. Suizdanje: Zbornik „Kačić“ Split - „Brat Franjo“ Zagreb.

VIII. IZVAN NIZOVA

1. **Franjo među Hrvatima**. Zbornik radova franjevačkih zajednica u prigodi 750. obljetnice smrti sv. Franje Asiškoga (1226.-1976.). Zagreb 1976, str. 336 + 2.
2. **Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj** - 250. obljetnica osnivanja i rada 1736.-1986., Makarska 1989., str. 328, ilustrirano.
3. **Franjevci svomu bratu fra Andriji Kačiću**. Kalendar slavlja 300. obljetnice rođenja i sv. krštenja fra Andrije Kačića Miošića (1704. - 17. travnja - 2004.), Split 2004., str. 72. Osim kalendara, izbor iz tekstova o Starcu Milovanu, liturgijsko slavlje, ilustrirano.
4. Fra Luka Vladimirović, neretvanski pregalac, **Izabrani spisi**, Marka et alii, Velika Gorica 2011., str. 527.

Narudžbe:
Zbornik »Kačić«
Kardinala Alojzija Stepinca 1,
21230 SINJ
Tel. (021) 707-071

ŽIVOTOPIS

Darka Bilić je rođena u Trogiru 1976. godine. Diplomirala je povijest umjetnosti i talijanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2002. godine. Od 2001. do 2004. godine vanjski je suradnik Hrvatskog restauratorskog zavoda na konzervatorsko-restauratorskim istraživačkim projektima diljem Hrvatske. Doktorirala je pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2010. godine s temom *Inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji* (mentor akademik Radoslav Tomić).

Od 2004. godine zaposlena je u Institutu za povijest umjetnosti kao znanstveni novak na projektu *Slikarstvo i kiparstvo od 15. do 19. stoljeća u jadranskoj Hrvatskoj* Radoslava Tomića. U sklopu splitske podružnice Instituta – Centra Cvito Fisković od 2010. godine nastavlja se baviti arhitekturom ranog modernog doba na istočnoj obali Jadrana.

Uz pomoć stipendije Ministarstva vanjskih poslova Republike Italije boravila je tijekom 2004., 2005. i 2007. godine na Sveučilištu u Padovi i Ca' Foscari u Veneciji posvetivši se prije svega istraživanjima u Archivio di Stato di Venezia uz mentorstvo profesorâ Alessandra Ballarina, Elisabette Molteni i Giuliane Mazzi.

U Sinju je 2012. godine, u sklopu niza događaja tijekom proslave 300. godišnjice slavne obrane Sinja, organizirala izložbu *Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz Arhiva Franjevačkog samostana u Sinju* izložene u novouređenom samostanskom klausturu.

Tijekom 2014. i 2015. godine sudjeluje u seminaru Getty fondacije *From Riverbed to Seashore: Art on the Move in Eastern Europe and the Mediterranean* voditeljice Aline Payne sa Harvard sveučilišta. Tijekom 2016. godine boravi na Harvard sveučilištu kao suradnik Aga Khan programa za islamsku arhitekturu. Od 2017. godine je suradnik na znanstvenom projektu Hrvatske zaklade za znanost Antun Jančić and fortification architecture of the Venetian Republic“ voditelja dr. Andreja Žmegača.

SADRŽAJ

Riječ urednika (<i>Radoslav Tomić</i>)	7
Uvodne napomene	11
Konzervacija i restauracija nacрта (<i>Klara Klarić</i>)	15
Povijesni kontekst	19
Izgradnja Svetišta Gospe Sinjske prema nacrtima iz arhiva samostana	25
Izgled crkvenog pročelja u 300. godina povijesti svetišta	55
Izgradnja zvonika	69
Preoblikovanje redovničkog kora	85
Pregled izgradnje samostanskih prostorija	91
Samostan kao polazište za urbanističko oblikovanje Sinja	109
Ostali nacrti	113
Važnost nacрта pohranjenih u samostanskom arhivu	115
Katalog nacрта	119
Pogovor urednika (<i>Hrvatin Gabrijel Jurišić</i>)	131
Literatura	135
Il Santuario della Madonna di Sinj nei disegni dell' Archivio del Convento dei Francescani a Sinj	139
The Sanctuary of Our Lady of Sinj in drawings from the Archives of the Franciscan Monastery in Sinj	143
Kazalo osobnih imena	147
Kazalo zemljopisnih naziva	151
Izdanja Zbornika „Kačić“	155
Životopis	161
Sadržaj	163

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA
U SPLITU

UDK 726(497.5 Sinj)
27-36(497.5 Sinj)(091)

BILIĆ, Darka

Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz
arhiva Franjevačkog samostana u Sinju /
Darka Bilić ; <fotografije Zoran Alajbeg>.

- Split : Franjevačka provincija
Presvetoga Otkupitelja ; Sinj :
Franjevački Samostan Gospe Sinjske ;
Zagreb : Institut za povijest umjetnosti,
2017. - (Knjižnica Zbornika Kačić :
monografije, dokumenti, građa ; br. 58)

Bilješka o autorici: str. 161. -
Bibliografija. - Kazala. - Riassunto ; Summary.

ISBN 978-953-6640-71-3
(Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja). -
ISBN 978-953-7875-11-4
(Institut za povijest umjetnosti)

I. Svetište Gospe Sinjske (Sinj) II.
Sakralna arhitektura -- Dalmacija

161011011

Cijena: 80 kn